

تور کجه - فارسجا کولتورل درگی
فصلنامه فرهنگی ترکی - فارسی

۳۰-جو ایل، باهار ۱۳۸۷، سای ۱۴۸
سال سی ام، بهار ۱۳۸۷، شماره ۱۴۸

وارلیق

مرحوم دکتر صمد سرداری نیا

اولو تانری نین آدی ایله

وارلیق

۳۰-جو ایل، باهار ۱۳۸۷، سایه ۱۴۸

سال سی ام، بهار ۱۳۸۷، شماره ۱۴۸

موسس، صاحب امتیاز و مدیر مسئول: دکتر جواد هیئت

دبیر: محمدرضا هیئت

شماره امتیاز: ۸۵۳۸

آدرس ای-میل: mrheyet@yahoo.com

ایچینده کیلر

- ۳ وارلیق ۳۰ باشیندا، دوکتور جواد هیئت
- ۸ صمد سرداری نیا، دوکتور صمد بایرام زاده
- ۱۲ صمد سرداری نیا ابدیته قوووشدو، دوکتور عزیز محسنی
- ۱۴ ایکی آتا سؤزو و آغیر ایتکی، ح. م. ساوالان
- ۲۳ خاطیره لریمده کی دوکتور سرداری نیا، محمدرضا هیئت
- ۲۶ دوکتور سرداری نیا آرامیزدان گئتدی می؟، حسن راشدی
- ۳۰ شرح حال و کتابشناسی دکتور سرداری نیا، آیدین سرداری نیا
- ۳۳ سرداری نیا گنجینه ای تمام نشدنی، محمدمین خوش نیت
- ۳۶ دکتور سرداری نیا، استاد مردمی آذربایجان، محمد بدلی مشاهیر
- ۴۰ خبر ده بو قدر آجی، حیدر بیات
- ۴۱ اوستاد سرداری نیادان قیسا بیر خاطیره، علی ابراهیمی
- ۴۲ مرگ نیکان، حمید ملازاده
- ۴۴ یک صمد دیگر به دریا پیوست، حمید آرش آزاد
- ۴۶ به یاد مرحوم سرداری نیا، دکتور توحید ملک زاده
- ۴۹ بیانیه انجمن صنفی روزنامه نگاران آذربایجان شرقی
- ۵۱ درود بر استاد، آفرین بر آذربایجان، سؤنمز گوگانلی
- ۵۳ دردلی تبریزین باشقا نیسگیلی، عبدالحسین ناهیدی آذر
- ۵۵ ضایعه جبران ناپذیر، دکتور محمدحسن پدرام
- ۵۸ شعرلر: ک. مشروطه چی سؤنمز، حسین نجفی، علیرضا خیابانی
- باش ساغلیغی دیلکلری: دوکتور جواد هیئت، دیلماج درگیسی
- و دمو، آذربایجانلی بیلی یوردلولار توپلومو، آرمان تشکولو، وارلیغین سسی
- ۶۲ درگیسی
- ۷۰ خبرلر
- ۷۶ رسیملرله سرداری نیا
- ۸۱ شبنامه، مرحوم صمد سرداری نیا
- ۸۷ مقدمه کتاب "نگارگران بزرگ آذربایجان"، مرحوم صمد سرداری نیا
- Latin Bölüm:**
- ۱ گونئیلی مولیفین کیتابی قاراباغدان دانیشیر، اکرم رحیملی (لاتین)
- ۷ آغیر ایتکی، مسی آغا مقدی،

وارلیق ۳۰ یاشیندا

• دوكتور جواد هیئت^۱

بو ایل وارلیق درگیسی ۳۰ یاشینا گیریر. بوندان اوتوز ایل اؤنجه اسلام انقلابی نین غلبه سیندن سونرا وئرلین نسبی دیل آزادلیغی سایه سینده ایشیق اوزو گورن و تورک و فارس دیلرینده چیخان وارلیق درگیسی بو ایل اوتوزونجو یایین و یاییم ایلینه گیرمکده دیر. او زامان کیمسه، حتا اوزوموز ده خیال ائده بیلمز دیک کی، اوزون مدت قاداغان اولان و آنا دیلیمزین ادبی لهجه سینده چیخان بیر درگی بو قدر اوزون عؤمورلو اولاجاق و بیزه اونون اوتوزونجو ایلی مناسبتی ایله بئله بیر یازی یازماق نصیب اولاجاقدیر. ائله بونا گوره هر شئیہ رغماً اولو تانرییا و بیزه بو فرصتی وئرن اسلام انقلابینا شوکران دویغولاریمیزی بیلدیرمگی بیر دینی وظیفه و وجدان بورجو حساب ائدیرم.

وارلیق ایلك دفعه چیخاندا آنجاق بیر نئجه دوست و همکاریمیزین امکداشلیغی و مقاله لريله حاضیرلانمیشدیر. او زامان آنا دیلیمیزده شعر یازانلار اولسا دا ادبی دیلیمیزده یازانلار یوخ کیمی ایدی. چونکی ۶۰ ایله یاخین پهلویلر دؤرونده تورکجه نشریات یاساق ایدی. اونا گوره عالیملریمیز ده ادبی دیلیمیزده یازماغی باچارمیردیلار. اساساً بونا هوس ده یوخ ایدی حتا بیزیم ادبی دیلیمیزده

---

^۱ وارلیق درگیسی قوروجوسو و باش رداکتورو.

یازدیغیمیز مقاله لری ده چوخلاری چتین باشا دوشوردولر و بعضاً ده نه دن تبریز و یا دانیشتیق لهجه سینده یازمادیغیمیزا اعتراض ائدیردیلر!

بوگون وضعیت بوسبوتون دگیشیب و یئنی یئتیشن نسیل ادبی دیلیمیزی اؤیرنمیش و یازی دیلیمیزله گؤزل و دولغون مقاله لر یازیرلار. اونا گوره ده ایرانین هر طرفینده خصوصاً آذربایجان شهرلرینده نئچه- نئچه قزئت و درگی چیخماقدادیر.

الته بو سویه یه چاتماق آسان و زحمتسیز اولمامیشدیر. اوزون ایللر آنا دیلی قاداغان اولان و ادبی دیلینی بیلمه یین و هله ده مکتبلری باشقا دیلده اولان بیر خلقلین ادبی دیلینی اؤیرنمیش او دیلده مقاله یازماسی و اثرلر یاراتماسی آسان ایش دئییل. بله بیر شرایطده وارلیق هم بیر مکتب وظیفه سینى عهده سینه گؤتورموش و هم ده بو ایشی لیاقتله یئرینه یئتیرمیشدیر. بوگون وارلیقین ایلک امکداشلاری و یازیچیلاری نین چوخو دونیاسینی دگیشدیرمیش و ابدیته قوووشموشلار. بو یازیدا اونلاری یاد ائتمک و امکلرینی دگرلندیرمک اونلارین روحونو شاد و قالانلارین دا خاطرینی راضی سالاجاق و گنجلریمیزی ده گنچیمیشیمیزدن خبردار ائده جکدیر. اونا گوره:

۴

اؤنجه رحمتلیک پروفیسور دوکتور حمید نطقى نین آدینی چکمک ایسته بیرم. او دونیا مقیاسیندا آنسیکلوپدیک عالیم، آراشدیریجی، یازیچی و شاعیر ایدی. او منیم ۶۰ ایللیک دوستوم، همکاریم و مبارزه آرخاداشیم ایدی. او وارلیق یین بزگی و دوزگی ایدی. دوکتور نطقى سس سیز- صداسیز و ادعاسیز اون دؤرد ایل درگیمیزین باش یازیچیسی و منیم ان یاخین مشورتچیم و مصلحتچیم ایدی. او وارلیقدا دیلیمیزین قایدالاری حاقیندا سلسله مقاله لر یله بیرلیکده دیل و کولتورموزو مدافعه ائدن پولمیک مقاله لر ده یازاردی. او اولندن سونرا من اؤزومو یالقیز حیس ائتدیم و ایندی ده هئج واخت اونو اونوتمامیشام و نطقى سیز وارلیقى دوشونه بیلمه میشم! روحو شاد و خاطره سی ابدی اولسون.

بیزیم عزیز همکارلاریمیزدان میلتی شاعیریمیز بولود قاراچورلو سهند ائله وارلیق یین ایلک سایسی چیخارکن وفات ائتدی. بیز اونون خاطره سینه بیرینجی سایى نین قاپاق اوستونه اونون بؤیوک شکلینی قویدوق و اونا قیسا دا اولسا بیر

نکرولوژی یازدیق. سهند دده قورقود داستانلارینی نظمه چکمکله بیزلره ابدی بیر آبیده یاراتمیش (سازیمین سوزو) و اؤز آدینی ابدی لشدیرمیشدیر.

وارلیق ین بیرینجی امکداشلاریندان رحمتلیک دوکتور محمدعلی فرزانه نین ده خصوصی یئری واردیر. فرزانه اوتودیداکت بیر عالیم ایدی، اؤزو اؤزونو یئتیشدیرمیشدی. داها گنجلیگیندن آنا دیلمیزده یازماغا باشلامیش و عؤمرونون سونونا قدر تحصیل، تدقیق و یازماغا داوام ائتمیشدیر. او عینی زاماندا بیر چوخ اثرین مؤلیفی و ناشیری ایدی. وارلیقدا داها چوخ فولکلوریک مقاله لر یازاردی.

او زامان رحمتلیک تیمور پیرهاشمی ده بیزیمله امکداشلیق ائدر و ادبی مقاله لر یازاردی. تأسوف کی تئز بیزدن آیریلدی و دونیاسینی دگیشدیردی.

رحمتلیک منظوری خامنه، هم ادبی مقاله لر یازار، هم کیریل ایفباسی ایله قوزئی آذربایجاندا یازیلیمیش مقاله لری ایفبامیزا کؤچورور، هم ده مقاله لری تمناسیز تایپ ائدردی.

۵

رحمتلیک گنجه لی صباحی اوتایدا آنادان اولوب بؤیوموش و گنجه ده اورتا مکتب معلمی اولموشدو. اونون مقاله لری نین نئری تام آذربایجان ادبی دیلی نین شیرین نمونه لری ایدی. هله روس سؤزلرینی ایشلتمه دیگیندن بیزه چوخ دوغما گلیردی. من اونون مقاله لرینی بیر نئجه دفعه اوخویاردیم.

عینی ایلده باکیدان منیم اورتا مکتب دوستوم رحمتلیک پروفوسور غلامحسین بیگدلی ده تهرانا قاییتدی و وارلیق قروپونا قوووشدو. بیگدلی چوخ چالیشقان و ذکی بیر عالیم و ادبیاتشناس ایدی و قدیم حربی مکتبده مکتبیین بیرینجیسی و بیزیم باش چاووشوموز ایدی.

پروفوسور بیگدلی دن بیر ایکی ایل سونرا رحمتلیک پروفوسور حمید محمدزاده ده عایله سیله باکیدان تهرانا گلدیلر و دوکتور محمدزاده اولنه قدر وارلیقلا همکارلیغینی بوراخمادی.

بیگدلی رحمتلیک علی کمالینی ده وارلیقا گتیردی. علی کمالی ساوه تورکلریندن عدلیه وکیلی ایدی و آنا دیلینه چوخ باغلی ایدی. او دا ساوه تورک شاعیرلرینی (تئلیم خان وس.) وارلیق اوخوجولارینا تانیتمدی.

او زاماندان قالان و بو گونه قدر وارلیقلا امکداشلیق ائدن دوستلاریمیزدان دا آد آپارمالی ییق:

ائله ایلك باشدان خلق شاعیریمیز حسن مجیدزاده، کریم مشروطه چی و یازیچی شاعیرلریمیز دوکتور عزیز محسنی، دوکتور میر هدایت حصاری و تاریخچی یازیچیمیز دوکتور صمد سرداری نیا شعرلری و دگرلی یازیلاری ایله وارلیق صحیفه لرینی بزه میشلر و بو گونه قدر ده همکارلیقلارینا داوام ائتمیشلر. گورکملی شاعیریمیز مشروطه چی (سؤنمز) گؤزل شعرلریله برابر بیر مدت وارلیق ین تایپ ایشینی ده عهده سینه گؤتورموشدو. حسن مجیدزاده (ساوالان) همیشه وارلیق ین زحمتینی چکمیش، اونون کنشگیینده دورموش و هنج بیر یاردیمی اسیرگه مه میشدیر. دوکتور سرداری نیا تاریخی - تحقیقی مقاله لریندن علاوه تبریزده وارلیق ین نماینده سی کیمی اونون یاییلماسینی عهده سینه آلمیش و بوگونه قدر بو ایشه داوام ائتمیشدیر. آقای عزیز محسنی فضولی نین دندیگی کیمی عالیم شاعیرلریمیزدندیر. او هم عالیمدیر، هم یازیچی، ترجمه چی و هم ده یاخشی شاعیردیر. منه ده چوخ لطفو واردیر. سس سیز - صداسیز و ادعاسیز ۵۰ ایلدن چوخدور ادبیاتیمیزا و فرهنگیمیزه خیدمت ائدیر.

۶

آقای میرهدایت حصاری ده هم محقق یازیچی و شاعیردیر. او اوردوموزدا آلبای (سرهنگ) اولموش و بیر عؤمور اوردو خدمتینده ده ادبیات و تاریخیمیزی آراشدیرمیش و وارلیقدا دگرلی مقاله لری ایله تانیلمیشدیر.

زامانلا آقالار اسماعیل هادی، ابراهیم رفر، علیرضا صرافی، رسول اسماعیل زاده، گونئیلی، اکبر آزاد، راشدی و دوکتور محمدرضا هیئت ده وارلیق درگیسینه قوشولدولار و اؤز تحقیقی مقاله لرله وارلیق ین صحیفه لرینی دولدوردولار. بو سیرالاردا خانیم دلبر ابراهیم پور اوزون مدت وارلیق ین تایپ و اجرا ایشلرینده مسؤل بیر امکداش کیمی چالیشمیشدیر. گنج امکداشیمیز دوکتور حسن جعفرزاده نین ده بیر مدت درگی نین مقاله لر آرشیوی نین حاضرلانماسیندا بؤیوک امگی گنچمیشدیر.

آقای هادی گنج عالیم و آراشدیریجی دیر. اؤنجه حاکیم (قاضی) و ایندی ده عدلیه و کیلی دیر. هم حقوقچو، هم ده ایلاهیات مآذونودور. آقای اسماعیل زاده ده هم ایلاهیات، مآذونو، هم ده حقوقدا یوکسک ليسانسدیر. محمدرضا هیئت سککیز ایل

وارلیق ین اجرا کاتبی و یازی ایشلری مودورو کیمی درگیده ایشله دی، سونرا دوکتورا گنچیرمک اوچون آنکارایا گتندی و ایندی ده آنکارادان همان وظیفه نی گورمکده دیر. اونون غیابیندا بیر مدت رفر ف بگ بو وظیفه نی عهده سینه آلمیشدی، آنجاق شخصی و عایله وی ایشلری بونا مانع اولدو. آما ایندی ده دیلچیلیک و ادبیات باره ده مقاله لرینی وارلیقدا نشر ائتدیرمکده دیر.

وارلیق درگیسی بو آداملارین امکداشلیغی سایه سینده بوگونه قدر ایشیق اوزو گورموش و ادبی- فرهنگی وظیفه سینه داوام ائتمیشدیر. یوخاریدا دا اشاره ائتدیگیم کیمی بو ایش آسان اولمامیش و بو یولدا بیر چوخ زحمت و چتین لیکلره قاتلانماق مجبوریتینده قالمیشدیر. دیلیمزین دوشمنلری هر جور وسیله و باهانادان فایدالاناراق بیزی بیخماق و وارلیغی باغلاتماق ایسته میشلر. بیزه یالانچی بؤهتانلار وورموشلار. گاه پان تورکیست، گاه دا کومونیست دئمیشلر. هنج دوشونمه میشلر کی، بو بؤهتانلار بیر- بیرینه ضیددیر، ایکسیسی بیر یئرده بیر آدامدا ویا درگیده اولایلمز. چوخلاری بیلدیکلری حالداکی بیز مسلمان، ایرانی تورک و آذربایجانلی بیق و بونلارین هامیسینا اورکدن باغلی بیق، بو توهمتلری وورموشلار. اونا گوره ده بیز اونلارا آلدیرمادان (اعتنا ائتمه دن) یولوموزدا داوام ائتمیشیک، آما چوخ سیخینتیلار و عصبی ناراحاتلیقلارا دؤزموشوک. بیزه آنا دیلرینی سنون، بعضی سولچو سویداشلاریمیز دا ساتاشمیشلار و فرهنگی خیدمتیمیزی هنجه سایماق ایسته میشلر! چونکی اونلار حق سؤزونو و خلقه خیدمتی آنجاق انحصارلاریندا ساخلاماق ایسته میشلر.

بیز بو ائنیشلی- یوخوشلو چالا-چوخور یوللاردان چوخلو سیخینتیلارلا گنچه رک ۳۰ یاشیمیزا گلیب چاتمیشیق. حالبوکی ایراندا، حتی قوزئی آذربایجاندا آنا دیلینده چیخان هنج بیر درگی نین عؤمر و قدر اوزون اولماییب، حتی ملانصرالدین ده!

بوگون وارلیق هم ایران، هم ده تورک دونیاسینداکی مطبوعات تاریخینده اؤز آدینی ثبته یئتیرمیشدیر. اومود ائدیرم بوندان سونرا من اولماسام دا، وارلیق یاشاسین و دیلیمیزی، فرهنگیمیزی یاشاتسین. آمین یارب العالمین

صمد سرداری نیا^۱

● دوکتور صمد بایرام زاده

آقای دوکتور صمد سرداری نیا وارلیق درگیمی یایینلاناندان بری اونون یاخین همکاری، تبریز نماینده سی و تحریریه عضو سئچلمیش و بوگونه دک یازدیغی علمی - تاریخی مقاله لرله وارلیق بن صحیفه لرینی بزه میش و خلقیمیزه قارنلیق و مجهول قالان تاریخی حقیقتلری آچیقلامیشدیر. او عینی زاماندا شرقی آذربایجاندا وارلیق درگیمی نین یایلماسینی عهده سینه آلمیش و بو وظیفه نی لایقيله یئرینه یئتیرمیشدیر. اونون یازدیغی تاریخی مقاله لر و کیتابلار باکی دا داخی اوخونور، تقدیر اندیلیر و بعضاً ده آذربایجان تورکجه سینه ترجمه اولونور. آقای سرداری نیا آذربایجان اونیورسیتیه سی نین فخری دوکتورودور و قوزئی آذربایجاندا داخی تانینان و سئویلن بیر شخصیتدیر. اولو تانریدان اونا صحت و عاقیت، اوزون عؤمور و ایشلرینده باشاری دیله بیرم. آشاغیداکي مقاله عزیز دوستوموز دوکتور صمد بایرام زاده طرفیندن اونون حاقیندا یازیلیمیشدیر. دوکتور بایرام زاده بیر مدت تهراندا یئنی آچیلان آذربایجان سفیرلیگینده دیپلومات کیمی ایشله میش، شرقشناس و اصلی ایران آذربایجانیندان اولدوغو کیمی، هم ده ایرانشناس دیر. ج. هیئت

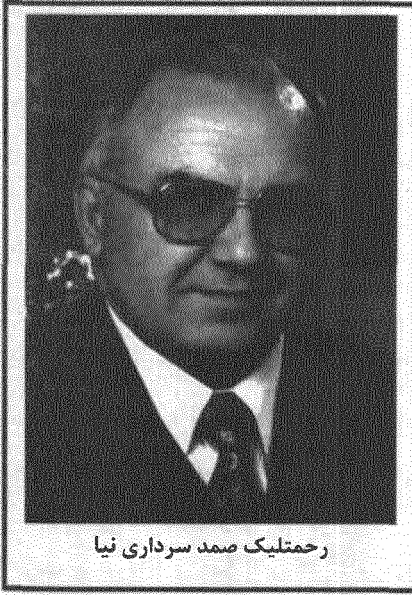
۸

صمد سرداری نیا گونئی آذربایجانین معاصر تاریخچی لریندندیر. او، ۱۹۴۰-جی ایلده تبریزده آنادان اولموش، اورتا و عالی تحصیلینی ده بو شهرده آلمیشدیر. صمد سرداری نیا تبریز اونیورسیتیه سی نین تاریخ، سونرا ایسه حقوق فاکولته لرینی بیتیرمیشدیر. بیر مدت پداقوزیک فعالیتله مشغول اولسا دا، تهراندا و

^۱ بو مقاله ص. سرداری نیانین وفاتیندان اؤنجه درگیمیزه گؤندرلیمیشدیر.

تبریزده رادیو و تلویزیون و تریلیشلی پروقراملاریندا چالیشمیش و بو ایشیندن ده تقاعده (امکلی-بازنشسته) چیخمیشدیر.

۱۹۷۸-۱۹۷۹-جی ایللر ایران انقلابیندان سونرا چاپ اولوموش تورک دیللی مطبوعاتدا پولیسیست و گونئی آذربایجان تاریخی و مدنیتی نین یاخشی بیلجیسی کیمی تقدیم ائده بیلیمیشدی.

رحمتلیک صمد سرداری نیا

گونئی آذربایجاندا و بوتون ایراندا اؤز وارلیغی ایله آذربایجان ادبیاتینا، دیلینه، تاریخینه، اتنوقرافیسینه و مدنیتینه عوض سیز خیدمت گؤسترن وارلیق درگیسی صمد سرداری نیانین تیمثالیندا فعال یازارلاردان بیرینی تاپمیشدی. ص. سرداری نیا وارلیق درگیسی نین ایشیق اوزو گورمه سینده دنیا شوهرتلی آذربایجانلی عالیم دوکتور جواد هیئت ین یاخین کؤمکچی لریندن، درگی نین اساسینی قویانلاردان بیرى اولموشدور. وارلیق درگیسی نین چوخ آز ساییلارینی

گؤسترمک اولار کی، صمد سرداری نیانین میلی روحلو یازیلاری اورادا اولماسین. گونئی آذربایجان تاریخی نین چئشیدلی و چوخ آکتوال موضوعلاری نین ایشیقلاندیریلماسیندا، آذربایجانلیلارین میلی کیملیکلرینی انکار ائدن شوونیستلره توتارلی جوابلار وئرمکده وارلیق و دیگر تورک دیللی مطبوعات اورقانلاری ص. سرداری نیا اوچون اوغورلو سؤز تریبونو اولموشدور. بو تریبونلاردان آذربایجان خلقی نین ایستک و آرزولاری بو گون ده بیان ائدیلمیش، آنا یاسایا رعایت اولونماسی، انسان حاقلارینا، حقوق برابرلیگینه، دموکراتیک پرنسیپلره عمل ائدیلمه سی طلب اولونور.

صمد سرداری نیانین علمی- پولیسیستیک فعالیتینده دقتی چکن اونون سون ۲۰-۱۵ ایلده آذربایجان تاریخینه عاید چاپ ائتدیردیگی دگرلی کیتابلاردیر.

اؤنملی جهت اودور کی، ص. سرداری نیانین ایشیق اوزو گورموش کیتابلاری بلاواسیطه گونئی آذربایجان تاریخی نین آیری- آیری پروبلملرینه، مدنیتیمزین تدقیقینه حصر اندیلمیشدیر. حال حاضریدا گونئی (ایران) آذربایجاندا چوخ آز تاریخچی تاپیلار کی، اثرلری صمد سرداری نیانین گرگین امگی، جیدتی آختاریشلاری و میلی تفکورونون نتیجه سی کیمی میدانا گلیمیش کیتابلارلا مقایسه اندیله بیلسین.

قید اولونمالیدیر کی، ایراندا پهلویلر سلاله سی نین حاکمینده اولدوغو ایللرده (۱۹۷۸-۱۹۲۷) اولکه نین موافق قورولوشلاریندا گونئی آذربایجانا عاید مستقل علمی- تدقیقات ایشلری نین آپاریلماسی و یا هر هانسی بیر کیتابین نشری جیدتی یاساقلارلا اوزلشمیشدی. بو سببدن ده گونئی آذربایجان تاریخی نین تدقیقی و اؤیرنیلمه سی ساحه سینده بؤیوک بوشلوق وار ایدی. ص. سرداری نیا کیمی میلی دوشونجه لی وطن پرور عالیملرین و تدقیقاتچیلارین یازیلاری بو بوشلوقون، قیسماً ده اولسا، دولدورولماسینا گؤستریلن دگرلی تشبوثرلر ایدی.

ص. سرداری نیا علمی اجتماعیت آراسیندا زحمتکش و حاضیرلیقلی تاریخچی- عالیم کیمی تانینیر. اونون تدقیقاتلاری نین نتیجه سی اولان ایکی جیلدلیک *آذربایجان مشهورلاری، ملانصرالدین تبریزده، باقیرخان سالار ملی، آذربایجان قزمت و درگیلری نین تاریخی، تبریزین غیب مرکز، تبریزده تنباکی عصبانی، آذربایجان قاباقجیل مدنی جمعیتده، تبریز اولینجی لر شهریدیر آدلی کیتابلاری آذربایجان تاریخ شناسلیغینا وثریلیمیش دگرلی توحفه لردندیر.*

ص. سرداری نیانین سون ایللرده آپاردیغی تدقیقاتلاردا و چاپ ائتدیردیگی اثرلر سیراسیندا دقتی چکن و گونوموز اوچون چوخ اؤنملی اولان مؤضوعلاردان بیری ارمنی لرین زامان- زامان آذربایجان تورکلرینه قارشی تشکیل ائتدیکلری و حیاتا گنچیردیکلری سوی قیریملاری نین اجتماعیته تانیتدیریلماسی دیر. اونون *ایروان مسلمان ساکینلی شهر اولموشدور، آرازین هر ایکی تاینیدا مسلمانلارین قتل عامی، قاراباغ تاریخین گنبدیشاتیندا* کیتابلری ۱۹-جو عصرین سونوندان باشلایاراق گونوموزه دک ارمنی داشناقلاری نین آذربایجان خلقینه قارشی توره تدیکلری قانلی اولایلاردان، زوراکیلیق، تالان و جنایتلردن بحث ائدیر و ارمنی لرین انسانلقدان اوزاق عمللرینی تکذیب اولونماز فاکتلا و سندلرله افشا ائدیر.

ص. سرداری نیا آذربایجانلی مولیف ض. سلطانوفون قاراباغ محاربه سی کیتابینی فارس دیلینه چئویریپ چاپ ائتمکله بو موضوعدا فارس دیللی اوخوجولارین معلوماتلانديريلماسیندا دگرلی آددیم آتمیشدیر. آذربایجان تاریخ شناسلیغینداکی خیدمتلرینه گۆره ص. سرداری نیا آذربایجان اونیورسیتته سی نین فخری دوکتورو آدینا لایق گۆرولموشدور.

محصولدار عالیم اولان ص. سرداری نیانین یئنی- یئنی اثرلری، یقین کی، بوندان سونرا دا ایشیق اوزو گۆره جکدیر. وطن پرور و میلت سنور عالیم آذربایجان شناسلیق مسئله لری اوزره اؤز علمی آختاریشلارینی بو گون ده داوام ائتدیرمکده دیر.

اوستاد صمد سرداری نیا ابدیته قووشدو

● دوكتور عزيز محسنی

اوستاد صمد سرداری نیا بیزیم معاصر تاریخیمیزه بویوک خیدمت ائتمیشدیر. او، بوتون استعدادی و وارلیغی ایله چاغداش تاریخیمیزین قارالیق یئرلرینی ایشیقلا ندیرمیشدیر.

اوستاد سرداری نیا ایله من ۲۹ ایل بوندان قاباق، نهراندا آذربایجان یازیچیلار و

۱۲

شاعیرلر جمعیتینده تانیش اولدوم . او، بو جمعیتین ناشیر افکاری اولان "گونش" مجله سی نین ایلك ساییسیندان باشلایارق بوتون وجودی ایله بو درگی ایله امکداشلیق ائتدی .

بو درگی نین ایلک ساییسیندا اونون "آذربایجان روزنامه سی ستارخان سردار ملی نین اورقانی" عنوانلی مقاله سی ایله بئله باشلاییر:

"روزنامه و مدرسه بیر جامعه نین قوشا تمل داشیدیر کی، بیری یاشلیلارین فیکیرلرینی آیدینلاتماغی و ایکینجیسی اوشاقلارین تعلیم و تربیه سینی عهده سینه آلیر".

تأسوفلر اولسون کی، بو درگی نین باشقا دوغما آنا دیلیمیزده نشر اولان نشریه لر کیمی عؤمرو آز اولدو و بو مجله یالئیز اوچ نومره نشر اولوب یاییلا بیلدی. سرداری نیانین ایکینجی مقاله سی "تجدد روزنامه سی شیخ محمد خیابانی نین اورقانی" و اوچونجوسو "انجمن آذربایجان ایالتی انجمنی نین اورقانی" آدلی مقاله لر ایدی .

بو شرفلی وطنداش و دراکه لی تاریخچی بو مقاله لرینده اوچ اهمیتلی موضوع باره ده چوخ درین و مستدل دانیشمیشدی و خلقیمیزین گنجمیش عمل و آرزولارینی تجسم ائتمیشدی.

سرداری نیا همان زمان "علی مسیو" آدلی اونودولموش مشروطه دؤرونون انقلابی شخصیتی باره سینده محتوالی بیر اثر یازیب نشر ائتدی.

۱۳

اوستاد سرداری نیا خلقیمیزین وارلیغی، مدنیتی و دیلی اوغروندا یورولمادان چالیشان "وارلیق" درگیسی ایله ۱۳۵۸ - جی ایلدن باشلایاراق بو گونه کیمی یورولمادان امکداشلیق اندیب و بو ایگیری دووقوز ایلین عرضینده بو درگی نین یازیچیلار هیئتی سیراسیندا یورولماق بیلمه ین ثابت بیر عضو اولموشدور. دئمک اولار اونون اثرلری وارلیغین هر بیر ساییسیندا بو گونه دک داوام ائتمیشدیر .

اوستادین بیر چوخ اثرلری "مشاهیر آذربایجان"، "آذربایجان پیشگام جامعه مدنی"، "سیری در تاریخ آذربایجان"، "مرکز غیبی"، "تبریز شهر اولین ها"، "قره باغ در گذرگاه تاریخ" بیزیم تاریخیمیزده ابدی اولاراق قالاچاقدیر.

من بؤیوک و یورولماز تدقیقاتچی، وطن پرور عالیم، شرفلی انسان دوکتور سرداری نیا رحلتینی حؤرمتلی عایله سینه تسلیت دئییرم و بونا اورکدن اینانیرام کی سرداری نیا اؤلمه ییب و او خلقی نین اورگینده ابدی اولاراق یاشایاجاقدیر.

ایکی آتاسۆزو و آغیر ایتکی

● ح. م. ساوالان

«وزاق یولو دوستلا گنتسن یورولماسان». تک باشینا تاریخین اوزاقلارینا گندیب یورولمایان درینلیگینه، قورخولو قارانلیقلارینا گیریپ قورخمادی. ایکینجیسی بئله دیر: «نه یه ایستکلی باخسان ایستکلی سن اولارسان». او ائلی نین گنچمیشینه درین سنوگیله باخدی. اۆزو دوغرو بیر ائل سنوگیسینه چئوریلدی.

۱۴

بیز بو آتالار سۆزونون نئجه دوزگون معناسی یئرینده اوتوردوغونو گۆروروک. عزیز دوستلارا بوگون سنویملی آرخاداش قلمداشیمیز، ایشی، یازبسی و قلمی چوخ اؤنملی اولان تاریخ یازانیمیز دوکتور صمد سرداری نیا آرتیق آرامیزدا یوخدور. یالنیز اونون روحو و چوخ دگرلی ایشلری بیزیمله یاشاییر. آما اونون دونیاسینی دگییشیب ابدی یوخ اولماسینا یئنه ایناناممیرام، اینانارسام یانارام، یانارام قورسانارام. بو یازیمی دا اورک آغریسیلا یازیرام، نه یازیق، بیزه یازیق، هامیمیزا یازیق، چوخ سنودیگیمیز، ایسته دیگیمیز یولداش، قلمداشیمیز آرامیزدان گندیب، دگرلی ایشلر گۆروب بیر چوخ ایشلری ده یاریمچیق قالب، یاریمچیق قالمیش ایشلره یازیق.

بیلیمیرم نه دندیر هاچاق گلیرم، بیر موضوع اوچون بیر زاد یازام، قارا بیر اورت، باسدیر دومانلی گلیب ائله ذهنیمی بورویور کی اصل قونو و موضوعنو اونودوب،

ايتيريرم. حيرت دوغوران قونولاردان بيرى ده بيزيم اوز نجه ليگيميز، نجه يازيqliغيميزدير.

هر يترده بلا اوخلارى گلسه بيزى توشلار

هرصنيفده سينج ساليب باخساق گوره ريك ايشدن قاچماييب نجه چتين - چتين ايشلره قاتلانيب فضولى دئميشكن چتين ايشلرى آسان ائيله ميشيك. بيلميرم نه دن ساغلامليغيميز دانمى «دوزه زاوال يوخدور» دئيه دوزلويوموزدنى؟! احتياج دويماميشيق اونس - اولفتله ائله كى گرک بير توپلوم و بير تشكول يارادا بيلمه ييب اؤز دوغما ديلداشلاريميز، اؤزليكله قلمداشلاريميزلا قايناييب - قاريشيب ائلى، خلقى اؤزوموزه سارى چكيب، اؤزوموز ده اونلارا قاريشيب بير بوتونلوک، سارسيلماز بير بوتونلوک يارادا بيلمه ميشيك :

اورگيمده سؤز قالانيب

دويفولاريم بيغين - بيغين

اولو تانرى ائليميزين

نجه يوغورموش پالچيغين

* * * *

گنجه گوندوز چاليشيريق

گنجدى، قادين هپ كيشيميز

اؤزوموزو اونودارساق

دگر لنير هر ايشيميز

صميميتله ، شرفله ايشله ينلردن ، وطن عشقيه ياشايانلاردان بيرى ده عزيز دوستوموز رحمتليك دوكتور صمد سردارى نيا ايدى (۱۳۸۷ - ۱۳۲۶) .

من صمدى اوتوز ايلدن آرتيق ايدى تانيرديم. اوزو ياخشى سئويملى بير انسان سئوگى و محبتله دولموش، ائلينه يوردونا اؤزليكله دوغما تبريزينه سئوگيسى آشيب داشمادا ايدى. اونون يازديقلارى بوتونلوكله ائلى نين، يوردونون اوغروندا

چالیشانلاردان، شیرین جانین اووجوندا توتوب وطن و وطنداشلاری نین ترقی و تعالی سینه فدا قیلانلاردان ایدی.

او دوغما یوردو آذربایجانین مثبت و لیاقتلی اوغوللاری نین نجه ممتاز ایشلری نین آذربایجانا و بوتون ایرانا فایدالی اولدوغونو گؤستریمک، داها دوغروسو یئنی نسله چاندیریب گؤستریمک ایدی. بو ایشی یاخشی گؤره بیلدی .

اؤزونون نیت و دوشونجه سی پاک اولدوغوندان پاکلیقلاردان یازیردی، حاقا آرخا دوروردو. اونون ائتکیلی قلمیندن کاغیدلارا قونوب نقش باغلیان دگرلی سؤزلر، کلمه لر یازیلیب، یارانیب بیر کیتاب اولاندان سونرا بلله نیردی کی ائله بو گرگیمیز اولان کیتابین یئری بوش اییمیش. اونون یاخشی دگرلی ایشلریندن بیر یی بو ایدی کی، هر نه یه صمیمی باخیردی هم یازیسیندا، هم اداره ایشی، هم دوستلاریلا صمیمی ایدی. یاخشی عایله بؤیوگو و یاخشی آتا ایدی. اونون آدی چکیلنده و یا یادیمدا دوشنده منه بیر دؤق، بیر سئوینج ال وئریردی.

آما ایندی اونو دوشونمک، خیالاً اونونلا اولماق، حاقیندا فیکیرلشمک بلله منیمله غملی تأسقلر همدیم اولوب. گؤرموشوک بیر اونیوئرسیته دن بیر استعدادلی، ایستکلی بیر طلبه دوستلار آراسیندا حیاتی نی دگیشنده اونون اوتوردوغو صندله بیر توپلو چیچک قویارلار، آما بوردا چیچک چوخ اوفاق و حقیر گؤرونور. منجه اونون اوتوردوغو یئره بوتون تاریخ کیتابلارینی، آذربایجان گؤزللیکلریله بیرگه بلله قویساق یئنه آز گلر. او، اؤز ده آذربایجاندا اولان یاخشی بیر انسان ایدی.

بیلیمیرم «وارلیق» بن یازیچیلار بیرلیگی، اونون دوستلاری، اؤزللیکله حؤرمتملی عالمیمیز، معنوی آتامیز کی آلاهی اونون باشینی ساغ ائله سین جناب دوکتور هیئت وارلیغیمیزین سون صحیفه لرینه نه قویاجاق؟! عزیز قلمداشیمیز یازاجاغی پارلاق تاریخیمیزین یازیلماغا یئر، صحیفه و سطرلرین یئرینده اوخوجولاریمیز نه گؤره جکلر ایلاهی! ...

من اؤز نؤبمه سئوملی آرخاداشیمیز سرداری نیانین بو سیخینتیلی و اوزونتولو آیریلیب، اولو تانری نین رحمتینه قووشدوغونو، بوتون پیرهاشیمی و سرداری نیا عایله لرینه و بوتون وارلیق یازیچیلار بیرلیغینه، مرحوم سرداری نیانین بوتون آرخاداش و قلمداشلارینا و اؤز تورکجه میزده یازان یازیچی، شاعیر قلم صاحبیلرینه باش ساغلیغی، دوکتور صمد سرداری نیایا تانریمیزدان رحمت دیله

يېب، سون ئۆي و سون حاق دونياسىنى اىلاھى ايشىقلا ايشىقلانماسىنى دىلە
يېرم .

قالدى كى بېلمېرم نە دن مرحوم پېرھاشمى دن سۆز آچاندا صمدسىز و
صمدردارى نيادان يازاندا پېرھاشمى سىز كئچمىر. بو اىكى رحمتلىگىن
قوھوملوغو چوخ ياخشى ئمرە لى اولموش كى بوگون عزيز قارداشىمىز سردارى
نيادان اىكى نجىب، ادبلى، ياخشى تربىه لى، عالي تحصيللى، ائلىنە، يوردونا
سئوگى و حورمت بسلە ين حورمتلى انسانلار قالىب. بو يازىمدا اۆزل اولاراق آيدىن
سردارى نيا عزيزىمىزە باش ساغلىغى دىلگى ايلە آتائىن يئرئندە مېن بوداق
اولسون دئىب باشارىلار، موفقيتلىر آرزو اندىرم .

ھر دن اولور بعضى آداملار ين داورانىش و دانىشىغىندا متانتلە صمىمى بېر جاذبە
گۆرونور. اونا ياخىنلاشاندا گۆرونورسن دگرلى بېر دوشونجە نى دە اۆزىلە داشىبىر.
ھمان فېكر و دوشونجە كى سن دە اونو سئوېرسن .

بېر گون ادبى دوستلارلا اولان يېغىنچاق و گۆروشلىرىمىز ين بېرىندە اونو گۆردوم،
محفىلدە دانىشىقلار سىرا و نۆبە ايلە ايدى. بو يىنى توپلوما قوشولان آداما نوبە
چاتدى. دانىشىدى و دانىشىدىقچا ائلە بېلىردىم منىم ذھنىمدە اولان مۇسوع و
سۆزلىرى دانىشىر. او مجلس سونا چاتدى. بو آقا كى ھمان مرحوم تىمور
پېرھاشمى ايدى، خواهىش ائتدىم اونو ماشىنلا يئتېرە سى اولدوم و يول اوزونو
دانىشىدىق، دوستلاشدىق. بوشخص محترم بېر دبىر ايدى. او و اوندان قاباقكى
ايللردە دئىبلن فرهنگ ناظىرلىگى نىن (تربىت معلم فاكولتە سى نىن) بونا
وئردىگى درس و تعليملىر بېريانا، اصليندە بو شخص مىلى روحىە ايلە مىلى
دوشونجە لىلردن آلدىغى تعليملىرلە ياشايدى. ائولرى شاپور خياوانىندان
دۇنموش مختارى دە بېر كوچە دە يئرلشيدى. او گونو ائولرىنە چاتىنجا برك
دوستلاشدىق.

بو دوست مندن ياشلى ايدى، دانىشىق و داورانىشىندا حورمتلى بېر عايلە
بۇيوكلويو، ياخشى بېر آتالىق شخصىتى، تجروبه لى بېر معلّم و دبىرلىك اوندان
واريدى. نثر قلمىلە ھردن شعر يادداشتلارى دا وار ايدى كى جاوانلىق بلکہ طلبە
لىك، اورتا مکتب چاغلار يندان قالما ايدى. بو يادداشتلارى كىمسە يە يوخ ائلە بېل
بېرىنجى يول و بېرىنجى دفعە ايدى كى منى اۆز فېكرىنە محرم سانمىش كىمى

منه دانیشیردی. بو گوروشلر ائله بیر زامان چکمه دی اوزانیب بیزی یئتیردی ۱۳۵۶-جی ایله. او ایلین قیشیندا همیشه آچیق و آییق گوزله گرک اولان اؤنملی اصلاح و اجتماعی دوزه لیشلر فیکرینه دوشن عزیز یوردوموز و شهریمیز تبریزدن گنچمیش فاشیستلیک ظولموندن جانا گلیمیش عصیان سسلری اوجالدى، آه و ناله و عصیان آلولاری گؤیلره قالخیب هر یئری بورودو. گنت-گنده قیزقینلاشیب بوتون ایرانا یاییلدی و هریانا سس دوشدو ۱۳۵۷-جی ایله قوووشدو. بو حالدا بیز تهراندا یاشایان آذربایجانلی تورکلر، بیر آذربایجان جمعیتی و انجمنی تشکیل وئردیک. بو تشکیلاتدا یاخشی ایش بیلنلردن بیری جناب دوکتور هیئت ایدی کی، او هیجانی چاخناشما، قاریشما انقلاب گونلری و انقلابی دورومدا چوخ تمکینلی ایش بیلن بیر وطن عاشیقی کیمی، اؤزل سنوگیله ائلینی، وطنینی سنودیگینه گوره بیر - ایکی یول بیزلری هامیمیزی، بیر نئجه اؤز حکیم دوستلارینی توپلایب ناھار ینمگینه دعوت ائتدی کی ناھار واختیندا نئجه عقل و تدبیرله باشدان - باشا ایرانین و اؤزوموزون ساغلام اولوب گله جک سعادتى اوغروندا یازیب - یاراتماق مصلحتلری دانیشیلیردی. همان گوروشلرده بیر مناسب یئری اجاره ائتمک قراری قویولدو و ییغیشیب ادبی شعر، نثر و مقاله لریمیزی اوخویوردوق .

بو ایشلرله یاناشی بوتون ایکی دیلده «تورکجه ، فارسجا» چیخان نشریه لرله ایش بیرلیگی ائدیردیک. تهران، تبریز، اردبیل، اورمیه و زنجاندا انقلاب دوروموندا تلم - تله سیک چیخان نشریه لره مطلب و مقاله وئیردیک. عالیم، یازیچی قلم صاحبیلری او جومله دن آدلی سانلی علمی ایشلریله تانینمیش تورکولوق و طب علمینده ۱۲ ایل دگرلی علمی- طبى «دانش پزشکی» آدیندا نشریه نی چیخارتمیش قلم صاحبیی، دنیا شهرتلی عالیم جراح جناب دوکتور هیئت حضرتلری، بؤیوک عالیم، رایبته علملری نین آتاسی جناب پروفیسور دوکتور حمید نطقى، بیر چوخلاری یازیچی گنجعلی صباحی، فرمان اشرفی، رجب ابراهیمی (فرهاد)، دوکتور عزیز محسنی تدقیقاتچی شاعیر، دوکتور میرهدایت حصارى، بیزیمله تبریزدن سسله شن یاخشی انسان یاخشی دوست شاعیر جناب کریم آقا مشروطه چی (سؤنمز)، شرفلی یازیچی، ترجمه چی، آراشدیریچی، فولکلورچو شاعیر عبدالکریم منظوری خامنه، شاعیر، رسام محمود آقا دست پیش (واله)، شاعیر اوستاد مظفر درفشى، هاشم طرلان، مرادعلی قریشى (قافلاتى)، اصغر آقا فردی، بورجعلی قریشى (تورک اوغلو)، کامل حبیب زاده (چیچک) ، سربست یازان

شاعیر، ترجمه چی علی احمدی (اورمولو)، مهندس حسن اغنامی، محمد علی قوسی (فرزانه)، یوسف آقا قوسی (فرزانه)، دوکتور حسینقلی کاتبی، علیقلی کاتبی، قدرتلی یازیچی، شاعیر، ترجمه چی دوکتور رضا براهنی، کیچیک آدلاری یادیمدا دئییل دوکتور براهنی نین قارداشلاری براهنی لر، عدلیه وکیلی، آراشدیریجی، یازیچی شاعیر علی کمالی، جناب تیمور پیرهاشمی، یازیچی، تحقیقاتچی، تاریخچی عزیزیمیز صمد سرداری نیا، حسن مجیدزاده (ساوالان)، بیرچوخ حورمتلی یازیچی و شاعیر دوستلار کی آدلاری ذهنیمده دئییل.

سئوملی یازیچی و یاخشی ایران و آذربایجان تاریخینی بیلن دوکتور صمد سرداری نیا کی عالی تحصیلی ۱۳۵۰-ده تاریخ اوزره آلمیشدی، اؤز گنج، انرژیلی ساپ ساغلام آراشدیریجی، جیدتی، صمیمی، دوستلار آراسیندا خوش اخلاق، چالیشقان، استعدادلی، یاخشی بیر انسان ایدی، رادیو تلویزیوندا ایشلردی. ۱۳۵۷-جی ایلدن آووکاتلیق (محکمه وکیل لیگی) اوزره عالی تحصیلینی داوام ائتدیریب، آما بیر بئله ایشله آراییب آختارمادان ال چکمزدی، ایشدن تعطیل اولونجا بیرباشا انجمنه گلردی. او واخت هفته ده بیرگون انجمنده و آیری بیرگون ده جمعیتده اولاردیق. سرداری نیا هر یکی گؤروشده ده اولاردی. چونکو ساغلام ادبی گؤروشلر ایدی، یئنی لیکلر ده اولوردو. صمد یاخشی صمیمی بیر دینله بیجی ایدی. انجمنین ایشی سونا چاتینجا بعضاً منیمله انجمندن چیخاردیق انومیزه ساری گندرکن یول اوزونو انجمنده ائشیتدیکلریمیزی دانیشاردیق. تحلیل ائتردیک. چونکو بو ایشیقلی دونیا یا گؤزوموزو آچاندان گؤزلر پشمان، دیلر باغلی، قلملر سینیق طبیعی اولراق دوغما دیلده یازماق یاساق. اؤزوموز انکار و یوخلوغا محکوم بیر چوخونلوق ایدیق. اونونچون اوگون و او انجمنلر نَفس دارلیغیندا (تنگ نفسده) توشگوین بیز کیمی یازیق انسانلارا یئنی بیر ایلاهی نَفس ایدی. اؤزلیکله یئنی قلم، یئنی نَفس و یئنی فسادا یئنی شعرلر، نثر و مطلبلرین خصوصیه سئوملی دوست رحمتلیک فرمان اشرفی نین قیسا حکایه لری «مَشَه قودی» سی کیمی نثرلر ائشیتمه لی، دادلی و شیرین ایدی. دگردی کی یول اوزونو اولناری تکرار اندک، دانیشاق، آذربایجانین قدرتلی شاعیری حاج سید عظیم شیروانی دئمیشکن :

یاربله فرصت تاپیب بیردم کی گفتار ائیلرم

دۇقدن گوللم اونو يوز دفعه تکرار ائيلرم

بیر آز مدت گنچدی. گت - گنده انقلاب اؤز چرچيوه سینده اوتورارکن بیزیم جمعیت و انجمنیمیز ده یئر به یئر اولوب اؤز یئرینی آلدی. اعضا و اویه لر باشدا دوکتور هیئت جنابلاری، یاخشی سربست شعرلر یازان عالیم شاعیریمیز و یازیچی، دیلچی حقوق دوکتورو مرحوم دوکتور نطقى، حتى او واخت باجاریقلی شاعیریمیز «سازیمین سۆزو» نو یازیب یارادان دۇیغولو میلى روحلو شاعیریمیز بولوت قاراچورلو «سهند» ده هله ساغ ایدی. اونون «ایماما سلام» شعریندن بلله نیر کی، او یئنی فسادا نجه گۆزل، دولقون اثرلر یاراداجاق ایدی.

دوستلار بو فیکره دوشدولر کی انچلمنین بیر نشریه سی اولسون. کیم بو ایشین نجه مسؤللوغونو، اجازه آما، امتیاز و باشقا ایشلرینی اؤز عهدده سینده گۆتورسون دئییلدیکده (البته بوتون اعضا دوکتور هیئت جنابلارینا اوز توتمودولار) دوکتور دا علمی، شرعی و قانونی ایشلر یۆنۆنده اولماقلا بلله مثبت ایشلر طرفدارى ایدی و بو ایش اونا چتین دئییلدی. چونکو حُسن شهرت، بیلیم آدمای اولماق، علمی نشریه چیخارتمیش یاخشی بیر سابقه سی وار ایدی. درحال جناب دوکتور هیئت کۆنوللو اولاراق بو اساسلی ایشی اؤز عهدده سینده آلدی و یئرینه یئتیردی.

۲۰

بیرگون نجه نفر انجمندن چیخیب دوکتور هیئتین ائوینه گتدیک، اوردا دانیشیلدی کی درگیده مطلبلر، شعرلر، اصول و اوسلوب نه کیمی اولسون و نشریه نین آدی نه اولسون. هره بیر نظر وئردی آما مرحوم دوکتور نطقى کی سندسیز و یقین اولمایان سۆزو دانیشمازدی بیر نجه دلیل ایله «وارلیق» آدینی نشریه یه قویماغیمیزی مصلحت گۆردو. اوردا دوکتور هیئت، مرحوم سهند، مرحوم پیرهاشمی، مرحوم منظوری خامنه، مجیدزاده و باشقالاری مرحوم دوکتور نطقى نین اؤنریسینی و مصلحت گۆردویو آدی بگندیلر .

ائله بیرینجی سایى چاپا حاضرلانمیشدی، آرامیزدان بیر اولدوزوموز آخدی، بیر دیرگیمیز اگیلدى، دگرلی اویه یاخشی دۇیغولارلا یازان شاعیر دوستوموز بولود قاراچورلو سهندی ایتیردیک. او واختسیزجا دونیاسینی دگیشدی. «وارلیق» اؤز ایشینی داوام ائتدی. بیرینجی سایى دا مطلب، مقاله و شعرلر سهند اوچون بیر اۆزل سایى کیمی چیخدی.

ایکینجی ساییسینا قدر آذربایجان انجمنی نین اورقانی اولدو. سونرا (نه لر اولدو قالسین) بئله لیکله دوکتور هیئتین مسئولیتی ایله (کی اصلینده ده مسئول مدیر و امتیاز صاحبی دوکتور جواد هیئت ایدی) وارلیق، انجمنسیز مستقل حیاتی نی یاشادی .

عزیزیمیز دوکتور صمد سرداری نیانین وارلیق یازیچیلار بیرلیگینده چالیشماسی و ایلکین ایش بیرلیگی، مقاله سی وارلیغین ۱۳۵۸ -جی ایلین پاییزی، مهرآیی، درگی نین آلتینجی ساییسیندا «جبار عسگرزاده (باغچه بان)» باشلیغی آلتیندا چاپ اولدو. مرحوم تیمور پیرهاشمی ده همان ایلین قیسی، دی آیی، وارلیغین ۹- جو ساییسیندا او دا مرحوم باغچه بان حاقیندا ایلک مقاله سینی «باغچه بان شاعیر» باشلیغی آلتیندا فارسجا وئردی چاپ اولدو، اما ائل خادیمی سئویملی دوست و قلمداشیمیز صمد سرداری نیا بیر آز آرا وئردیکدن سونرا ایکینجی مقاله سی ۱۳۵۹ -جو ایلین فروردین ساییسیندا «محمدعلی تربیت تبریزی» باشلیغی آلتیندا «وارلیق» ین ۱۲ -جی ساییسیندا چاپ اولدو و بعضی بیر ایکی سایدان باشقا اوندان سونرا مرتب و آردیجیل اولاراق آذربایجان، خصوصیه تبریز و تبریزده باش وئرمیش اوئللی تاریخی حادثه لری دالبادال یازیب وارلیغین هر ساییسیندا چاپا یئتیردی.

۲۱

دوکتور سرداری نیا آییق و گوژو آچیق بیر عسگر کیمی دوغما یوردوموز آذربایجانین دفاع سنگرینده وورغونجاسینا گنجه - گوندوز دورمادان، دینلنمه دن عشقیله قلم ووردو. تکجه وارلیقدا دئییل آیری تورک دیل و ایکی دیللی نشریه لرده اؤز خلق و دوغما یوردوموز حاقیندا آردی - آراسی کسيلمه دن چوخ فایدالی مقاله لر یازیب چاپا وئردی. بونونلا یاناشی بیر نئچه مستقل و فایدالی کیتابلار یازیب بیر نئچه فایدالی کیتابلار فارسجایا چئویریب چاپا وئریب یاییلیب همان کیتابلارین فارسجا چاپ اولوب یاییلمیشلارینی بوردا قید ائدیرم: ۱- «تاریخچه تئاتر آذربایجان»، ۲- «تاریخ روزنامه ها و مجله های آذربایجان»، ۳- «مرکز غیبی تبریز»، ۴- «باقرخان سالار ملّی»، بو کیتابین تورکجه سی ۱۹۹۶-دا آنکارادا حورمتلی سیف الدین آلتایلی طرفیندن یاییلانیدیر. ۵- «ملانصرالدین در تبریز»، ۶- «مشاهیر آذربایجان» ایکی جیلده ده، ۷- «تبریز در نهضت تنباکو»، ۸- «آذربایجان پیشگام جامعه مدنی»، ۹- «ایروان یک ولایت مسلمان نشین بود»، ۱۰- «قتل عام مسلمانان در دو سوی ارس»، بو کیتاب ۲۰۰۶ -جی ایلهده باکیدا چاپ

اولوب، ۱۱- «تبریز شهر اولین ها»، ۱۲- «تبریز مهد صنعت چاپ در ایران»، ۱۳- «جنگ قره باغ» بو کیتابی ضیاءالدین سلطانوف آذربایجان تورکجه سینده یازیب، تبریزده مرحوم سرداری نیا اونو فارسجایا چئویریب، چاپ اندیب یاییب، ۱۴- «باکو شهر نفت و موسیقی»، بو کیتابی دا ماناف سلمانوف باکیدا آذربایجان تورکجه سینده یازیب چیخاریب، مرحوم سرداری نیا تبریزده اونو فارسجایا چئویریب، چاپ اندیب، یاییب، ۱۵- «سیری در تاریخ آذربایجان»، ۱۶- «قره باغ در گذرگاه تاریخ»، ۱۷- «علی مسیو». بونلاردان باشقا بیرچوخ ساییدا علمی تاریخی مقاله لر و بیر سیرا دگرلی کیتابلار چاپا حاضیر و یاریمچیق اثرلری وار .

خاطیره لریمده کی دوکتور صمد سرداری نیا

● محمدرضا هیئت^۱

۲۳

مرحوم دوکتور سرداری نیانین آدینی چوخ کیچیک یاشلاریمدان بیلیردیم. او زامان آتام مرحوم هدایت هیئت وارلیق درگیسی نین تبریزده کی داغیتیم ایشینی عهده‌سینه آلمیشدی و درگی هر آی بیزیم ائوه گؤندریلردی. اؤنجه‌لری درگیده‌کی تورکجه مقاله لری اوخوماقدا چتین لیک چکردیم و ان چوخ فارسجا مقاله لری و مرحوم منظوری خامنه نین "تورکجه- فارسجا محاوره" آدلی سلسله یازیلارینی اوخویاردیم. صمد سرداری نیانین مقاله لری فارسجا اولوب، هر ساییدا دا یایینلانیدیگی اوچون اونون آدی چوخ اسکیدن بری حافظه مه یئرلشمیشدی. ۱۳۶۵-ده آتام وفات اندینجه درگی نین تبریز تمثیلچی لیگینی دوکتور سرداری نیا اوستلندی و او تاریخده من ده بؤیوک قارداشیم دوکتور فرهاد هیئت ین آراجیلیگی ایله دگرلی عالیمی یاخیندان زیارت ائتمه فرصتی تاپدیم. او زامانلار حورمتلی دوکتور جواد هیئت هر ایل ان آز بیر دفعه تبریزه گلیب دوستلاری و قوهوملاری ایله یاخیندان گؤروشردی. بو گؤروشمه لر داها چوخ تبریزین قیمتلی شخصیتلریندن اولان دوکتور خاقانی نین ائوینده گرچکلشردی و ادیبلر، یازارلار و بیلیم آداملاری اورایا توپلاناراق فیکیر مبادلده سی آپاراردیلار. دوکتور سرداری نیا هرکسدن اول گلیب، هرکسدن آخیر چیخاردی. اونون حضورو مجلسه ایستی- لیک و آغیرلیق قاتاردی. یا هنج دانیشمازدی، یا دا چاغداش آذربایجان تاریخینی،

---

^۱ وارلیق درگیسی یازی ایشلری مودورو: mrheyet@yahoo.com

مطبوعاتینی و بویوک شخصیتلرینی اؤزونه مخصوص بیر مهارت و هیجانلا اوزون - اوزون آنلاتاردی. عقیده سینده چوخ محکم ایدی و حیاتیندا سئچدیگی یولو سونونا قدر یورولمادان، اگیلمه دن و ساپمادان داوام ائتدیردی.

۱۳۶۹-جو ایله (۱۸ یاشیمدا یکن) اوستاد دوکتور جواد هیئت منی مرحوم دوکتور زهتابی یه تاپشیردی و منیم الیمدن توتما سینی ایسته دی. دوکتور زهتابی او زامان تبریز رادیوسونون خارجی یایینلاریندا (برون مرزی) ایشله ینلره تورکجه درس وئیریدی و من ده ایلک دفعه اورادا مرحوم زهتابی نین زیاریتینه گئتمیشدیم. او مرحوم منیم تلفونومو آلدی و بیر-ایکی گون سونرا منه تلفون ائده رک هر هفته باشقا بیر ائوده یاپیلان تورکجه کورسلارا دعوت ائتدی. بو منیم حیاتیما چوخ اؤنملی بیر حادثه ایدی. چونکی اساساً وارلیق درگیسیندن اؤیرندیگیم آذربایجان تورکجه سی ادبی دیلینی سیستملی بیر شکیلده، هم ده دگرلی بیر اوستادین نظارتی آلتیندا تکمیل لشدیره جکدیم. ائوده کی صینیفلرده بیر-بیریندن دگرلی عالیم، یازارلار و ادیبیلر وار ایدی. اونلاردان بیرى ده بیر نئجه گون اؤنجه ایتیردیگیمیز دوکتور صمد سرداری نیا ایدی. او انسانلارین یاشلارینا و بوتون مشغله لرینه رغماً آنا دیل لرینی داها دریندن اؤیرنمگه چالیشمالاری؛ اونلارین نه قدر عزملی، غیرتلی و یورولماز اولدوقلارینی و منیم ده دوغرو بیر یول سئچدیگیمی، اونلارین یولونو داوام ائتمم گرکدیگینی گؤستیریدی. او تاریخدن تام ۱۸ ایل گئچیر و من او انسانلارلا، اؤزلیکله ده مرحوم دوکتور سرداری نیا ایله عینی صینیفده، آنا دیلی درس لرینده اوتوردوغومو، اؤزوم اوچون بیر شرف حساب ائدیرم. تبریزده یاشادیغیم ایللرده او مرحومدان چوخ شئیلر اؤیرندیم. تبریز قزئتلی نین بیرینده چیخان ایلک مقاله می اوخودوقدان سونرا منه قیسا و چوخ معنالی بیر جمله دئمیشدی: "محمد رضا، مقاله نی اوخودوم، چوخ گؤزل ایدی، آنجاق چالیش انله مقاله یاز کی، وارلیق درگیسی اونو یایینلا سین". بو جمله منی داها چوخ حرکت گتیردی و او تاریخدن سونرا مقاله لریمده وارلیق استاندردینی یاخالاماغا چالیشدیم و سونوندا باشاریلی اولدوم.

دوکتور سرداری نیانین وارلیق درگیسینه گؤندریدیگی مقاله لر اؤزونه مخصوص انتظامی، تمیزلیگی و گؤزل خطی ایله سئچیلردی. ۱۳۷۲-ده گؤندریدیگی مقاله لرله ۱۳۸۶-دا گؤندریدیگی مقاله لری مقایسه ائتدیگیمیزده اونون نه قدر دوزنلی، استقرارلی و سلیقه لی اولدوغونو گؤره بیلرک. او هر زامان مقاله لرینی اوزون

ساری کاغیدلاردا، ھنج بیر چیزمه و قارالما اولمادان یازار و صحیفه نین سونونا قدر دولدوراردی.

دوکتور سرداری نیا ایله ان سون گۆروشوموز گئچن ایل تبریزده و او مرحومون ائوبنده گرچکلشدی. دوکتور جواد هیئت بگ کیتابلارینی تبریزین میلی کیتابخاناسینا هدیه ائتمک اوچون بیزیمله بیرلیکده تبریزده ایدی. مراسیمن بیر گون سونرا مرحوم سرداری نیا بیزی انولرینه آخشام یئمگینه دعوت ائتدی. قیزی ائلناز خانیم دوکتور هیئت بگین چوخ گۆزل بیر رسمینی چکیب ائوین دووارینا آسمیشدی. حیات یولداشی خانیم پیرهاشمی چوخ نفیس یئمکلر پیشیرمیشدی و اوغلو آیدین بگ قوناقلاری صمیمیت و محبتله آغیرلا بیردی. من آنکارایا گله جگیم اوچون، او گنجه مرحوم سرداری نیا وارلیقدا یایینلانماق اوزره بیر نئچه مقاله سینی بیر یئرده منه وئردی. بیر نئچه آی سونرا بئله آجی بیر حادثه نین باش وئر جگینی عاغلیمین اوچوندان بئله گئچیره بیلمزدیم.

صمد سرداری نیا تام آنلامی ایله بیر تبریزلی ایدی. اونون دانیشیق طرزی، یاشامی، عایله یه مناسبتی و مسأله لره باخیشی او مرحومون آنا یوردونا نه قدر باغلی اولدوغونون گؤسترگه سی ایدی. او، تبریز کیمی غرورلو، تبریز کیمی ساده ایدی. تبریز کیمی اگیلمز و تبریز کیمی آلچاق کؤنوللو ایدی.

مرحوم سرداری نیانین وارلیق درگیسی اوچون گؤستردیگی خیدمتلر اونودولمازدير. ھنج بیر تمناسی اولمادان وارلیق درگیسی نین تبریزده داغیتیم ایشینی گؤرور و اونو یاخیندان تعقیب ائدردی و وارلیق درگیسی نین سون مقاله لری اونا عاید ایدی.

روحو شاد، مزاری ایشیقلی، قالانلاری دؤزوملو، سئونلری صیبرلی اولسون.

دوكتور صمد سرداری نیا آرامیزدان گئتدی می؟!

● حسن راشدی

انسان عؤمرو نه قدر اوزون اولسا دا یاشی دوخسانی آشان اینسانلارا اوزون عؤمورلو اینسانلار دئییلیر؛ یوزو آشانلارین دا آدلارینی قزنت - درگیلرده یازیب دانیشماغا گوجو و حوصله سی اولانلار دا رادیو-تلویزیون وئرلیشیرینده اونون عؤمرونون اوزونلوغونون سببی حاقیندا مصاحیبه لر آپاریرلارا

۲۶

آما بو عؤمورلرین اوزونلوغو، اؤزلیکله چالیشقان ایلری نه قدر اوزون اولسا دا انسان تاریخی نین یالنیز بیر قرنینی تشکیل ائدیر، آما تاریخ بویو ائله انسانلارین آدلارینا راست گلیریک کی، یوزلر، بلکه ده مینلرجه ایلدر جسمی باخیمدان بو دنیادان کؤچسه لر ده ایندی ده آدلاری و اؤزلریندن یادگار قویدوقلاری اثرلر دیلر ازبری دیرا

انقلاب غلبه سیندن تقریباً یکی آی سونرا چاپ اولماغا باشلایب بو گونه کیمی وارلیغیمیزی قورویان "وارلیق" مجله سی نین ایلک بیر نئچه ساییسیندان سونرا اونون هر بیر نومره سینده و سون مقاله سینی آذربایجان موضوعسو ایله یازان و ۲۰-دن چوخ آذربایجان تاریخی و آذربایجانلا باغلی سیاسی -اجتماعی کیتابلارین مؤلیفی دوكتور صمد سرداری نیا تأسوفلرله پنجشنبه گونو ۸۷/۲/۲۲- ده، ۶۱ یاشیندا دونیاسینی دگیشدی! بو یاشدا دونیانی ترک ائتمک، اؤزلیکله بیر تدقیقاتچی انسانا چوخ تئزدیر. اساساً هر بیر یازیچی و تدقیقاتچی نین اوزون

ایلر چکدیگی زحمتلر و آپاردیغی تدقیقاتلار داها چوخ اللی یاشیندان سونرا اؤز ثمره سینی وئریر و ۶۰ ایله ۷۵ آراسی بو دؤنمین آن مگمل بهره وئرن زامانی دیر . بیز معاصر تاریخچی دوکتور سرداری نیانین یادگار فویدوغو دگرلی کیتابلاریندان چوخ فایدالار آپارمیشیق و آپاراجاغیق و آذربایجان تاریخی صمد سرداری نیا آدینی "عیرتلی اولادلاریم" صحیفه سینده ابدی اولارق ثبت ائده جک!

لاکین اینانیرام ۱۳۸۵- جی ایلین خورداد قیامیندا آذربایجان خلقینی تحقیر ائدیپ اونلارا توهین ائندلره تبریزدن باشلانیب اورمیه، زنجان ، اردبیل و آذربایجانین آن اوجقار منطقه و شهرلری اولان موغان، خیاو (مشکین شهر) و داش ماکیدان توتدو باشقا خلقلره قونشو اولان غیرتلی سولدوز و قوشاچای (میاندواب) دا داوام ائده رک قیزیل آذربایجانین مرکزی و مقاومت سیمگه سی زنجانیمیزین کیچیک شهری طارم شهرینه اوزانیب حتی تهراندا میلّتیمیز طرفیندن وئرلین کسکین جاوابلار دوکتور سرداری نیانین یازاچای اؤنملی تاریخ کیتابلاری نین بیریندن اولاجاقدی؛ یوزلره حئیف اولسون کی ، اونون عؤمور چیراغی آذربایجان خلقی نین بو حساس دؤنمینده سؤندوا!

۲۷

اوستاد صمد سرداری نیا اؤز ثمره لی عؤمرونده اؤزونو بیر آن بئله آذربایجان مسأله سیندن و آذربایجان دردلریندن اوزاق گؤرمه دی؛ اونون یازدیغی کیتابلار دا آچیق آیدین بونو گؤستریر.

بعضیلری دوکتور سرداری نیانین تورکجه کیتاب یازمادیغینا و یازدیغی اثرلرین هامیسی نین فارسجا اولدوغونا بلکه بیرسورغو - سوآل کیمی یاناشیب بئله بیر مسئله نین علتی آردیندا اولسونلار؛ طبیعی دیر کی، بو سورغویا رحتملیک سرداری نیا اؤزو داها یاخشی جاواب وئره بیلردی و بلکه ده گنجمیش ایللرده بئله سورغولار او رحتملیکدن اولوب و جاوابلار دا آلینمیشدیر. لاکین من اؤزومو بیر یازیچی و تدقیقاتچی کیمی یوخ یالینیز مظلوم میلّتین دانیلمیش دیل و مدنیتینی، تحریف اولموش تاریخینی، تحقیر اولموش شخصیتینی و بیر سؤزله اونلارین آجی-آغریلارینی بوتون وارلیغی ایله حیس ائدن و اؤز دیلینه و مدنیتینه اورکدن باغلی اولان بیر انسان کیمی ایندییه کیمی یازا بیلدیگیم ایکی بالاجا و بیر اورتا جملی کیتابلاریمین ایکی جیلدینی اؤز سئودیگیم و اونا باغلی اولدوغوم دیلده یوخ، فارس دیلینده یازمیشام ؛ بونون علتی ده هامیمیزا آیدین دیر!

دوغرودور بیزیم دوغما دیلیمیزده یازدیغیمیز اثرلر آذربایجان ادبیاتی و مدنیتی اثرلری سیراسیندا و فارسجا یازدیقلاریمیز (حتی اؤز حاققلاریمیزدان مودافعه ائتمک اوچون اولسا بئله) فارس اثرلری سیراسیندا قید اولونور؛ لاکین اؤز دیلینده حتی ابتدایی قدر درسی اولمایان و گؤزلری تورکجه اوخوماغا عادت ائتمه یین و هویت بۇحرانیندا ال-آیاق چالان گنجلریمیزه دوغرو- دوزگون مدنیت و تاریخیمیزی نئچه چاتدیرمالییق؟!

من اینانیرام بۇیوک تدقیقاتچی و تاریخچی اوستاد صمد سرداری نیا دا ائله بو هدفله کیتابلارینی فارسجا یازمیشدیر؛ یوخسا اونون یازدیغی کیتابلارین هر بیرینده آذربایجان دردلری و آذربایجان سئوگیسی دالغالانیر!

بونونلا بئله من هله انقلابین ایلك ایللرینده تهرانین فلسطین- دمشق خیابانیندا تشکیل تاپان "آذربایجان انجمنی و آذربایجان یازیچیلار- شاعیرلر جمعیتی" طرفیندن یالنیز اوچ نومره بوراخیلان "گونش" مجله سینده، او گونکو صمد سرداری نیانین تورکجه و چوخ گؤزل ادبی دیلده یازدیغی مقاله سینی ده اوخوموشدوم .

۲۸

عین حالدا مرحوم دوکتور سرداری نیایا اوردیبهشت آبی نین بشینده تهراندا قورولان یاس مراسیمی نین سونوندا، بیر تجروبه لی ادبیاتچی دوستلا بیرلیکده اونون حورمتلی عائله سینه باش ساغلیغی وئردیگیمیز زامان من اوستاد سرداری نیانین نه قدر آلچاق کؤنوللو و متانتلی بیر انسان اولدوغوندان بیر خاطیره تعریفله پرکن او دوستوموز دا بئله بیر خاطیره نی سؤیله دی:

"بیر گون من رحمتلیک سرداری نیادان سوروشدوم نییه سیز "وارلیق"دا یازدیغینیز مقاله لری فارسجا یازیرسینیز و تورکجه یازمیرسینیز؟ او دا مندن سوروشدو: سیزین فیکرینیزجه آذربایجان مسأله سینه من و سیز چوخ فیکیرلشیریک و یا دوکتور هئیت؟ من ده دئدیم یقین کی دوکتور هئیت بیزدن چوخ بو حاقدا دوشونور. دئدی: دوکتور هئیت مصلحت بیلیم من فارسجا یازام."

من ۱۳۶۷ - جی ایلده رحمتلیک "تیمور پیر هاشمی"نین یاس مراسیمینده بیلدیم کی، صمد سرداری نیا "وارلیق" مجله سی نین یازارلار هیئتی عضو و تجروبه لی عالیم و نجابتلی اینسان اوستاد پیر هاشمی نین کوره کنی دیر و اؤز- اؤزومه فیکیرلشدیم کی، وارلیق مجله سی نین هر نومره سینده سون و تاریخی

مقاله لرینی یازان سرداری نیا ائولیلیک مسئله سینده ده هر طرفلی دوشونورموش! حتی یاخین دوستلارین دئدیگینه گؤره او تهراندا یاشادیغی ایللرده تهرانین آغیر شوونیستی فضا سینینی تحمل ائده بیلمه دیگیندن تبریزه قاییدیب و آنا وطنده یاشاماغی ترجیح ائتمیشدیر .

اونون یئتیشدیردیگی ایکی گنج و نجابتلی اؤلادی دا هم آتا و هم آنا طرفیندن پای آپارمیش و آذربایجانیمیزین لایقلى اؤلادلاری اولموشلار .

"چیچکلر قورولوشو" نون تهراندا ۱۳۷۳- جو ایلدن باشلانیب ۱۳۷۶- جی ایله کیمی اوچ اوعورلو مراسیمیندن سونرا ۱۳۷۷- جی ایله گئنیش سویه ده و بیر هفته لیک چئشیتلی مراسیم گئچیرمگینه تداروک گوردوبو آیلاردا چیچکلرین دعوتلرینه مثبت جاواب اولاراق او گونون یئنی یئتمه سی "آیدین سرداری نیا" تانینمیش تاریخچی صمد سرداری نیا نین خلف اؤلادی دا بلکه هامیدان تئز اؤز چکدیگی رسمینی تبریزدن تهرانا و چیچکلره گؤندردی!

او ایل چیچکلر مراسیمی نین اجبار اوزوندن لغو اولماسینا باخمایاراق "آیدین سرداری نیا" نین یوللادیغی او اثر چیچکلر آرشیوبنده ساخلانیلیر.

آذربایجانین چالیشقان مورّخی دوکتور صمد سرداری نیا یالنیز ۶۱ ایل عؤمور سوردو، لاکین اونون عؤمرونون بویو قیسا اولسا دا عؤمرونون ائنی برکتلی ایدی.

اوستاد صمد سرداری نیا اؤزوندن یادگار قوبدوغو "قارباغ ساواشی"، "ایروان مسلمان ساکینلی ولایت ایدی"، "آذربایجان مشاهیرلری"، "تبریز بیرینجی لر شهری"، "آذربایجان صنعت بئشیکگی" و ایگیرمی دن چوخ باشقا آذربایجان موضوعلاری ایله یازدیغی کیتابلار گؤستریر کی، اونون آذربایجانا سئوگیسی هر بیر سئوگیدن اوستون ایدی .

آذربایجانین خلف اوولادی دوکتور صمد سرداری نیا جسمی باخیمدان آرامیزدان گئتسه ده اونون یاراتدیغی اثرلر اونون آدینی آذربایجان تاریخینده ابدی اولاراق یاشادا جاقدیر!

شرح حال و کتابشناسی دکتر صمد سرداری نیا

• آیدین سرداری نیا

۲۰

۱۳۲۶: تولد در محله امیرخیز، به تاریخ ۲۱ اردیبهشت.

۱۳۳۸: اتمام دوره دبستان و تحصیل در مدارس عنصری، دانش و باغبان.

۱۳۴۵: اتمام دوره دبیرستان با گرایش ادبی در مدرسه‌های رازی، فیوضات و دهخدا.

۱۳۵۰: فارغ‌التحصیلی در مقطع کارشناسی از دانشگاه تبریز در رشته تاریخ.

- ۱۳۵۲: قبولی از امتحان استخدامی سازمان رادیو و تلویزیون ملی ایران - صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران فعلی - با رتبه ۴ از بین بیش از ۱۰۰۰ نفر.
- ۱۳۵۷: اخذ مدرک لیسانس از دانشگاه ملی ایران - دانشگاه شهید بهشتی فعلی - در رشته حقوق قضائی.
- ۱۳۵۷: انتشار اولین مقاله با عنوان "آذربایجان زادگاه شعر نو" در مجله "تماشا".
- ۱۳۵۷: چاپ و انتشار نخستین کتاب با نام "تاریخچه تئاتر آذربایجان".
- ۱۳۵۷: تأسیس مجله "وارلیق" و حضور ایشان در جلسات هیئت مؤسّسین، همچنین عضویت در هیئت تحریریه این نشریه تا آخر عمر.
- ۱۳۵۹: ازدواج در ۳۰ خرداد با خانم فائقه پیرهاشمی، فرزند استاد تیمور پیرهاشمی
- عضو هیئت مؤسّسین و تحریریه مجله "وارلیق".
- ۱۳۵۹: چاپ دومین کتاب با نام "علی مسیو؛ رهبر مرکز غیبی تبریز".
- ۱۳۶۰: انتشار کتاب "تاریخ روزنامه‌ها و مجله‌های آذربایجان".
- ۱۳۶۳: چاپ کتاب "مرکز غیبی تبریز".
- ۱۳۶۹: نشر کتاب "ملانصرالدین در تبریز".
- ۱۳۶۹: انتشار اثر "باقرخان سالار ملی".
- ۱۳۷۰: چاپ جلد اول کتاب "مشاهیر آذربایجان".
- ۱۳۷۵ (۱۹۹۶): ترجمه کتاب "باقرخان سالار ملی" به زبان ترکی استانبولی و انتشار در کشور ترکیه.
- ۱۳۷۵: بازنشستگی از سازمان صداوسیما به تاریخ اول مهر.
- ۱۳۷۷: چاپ کتاب "تبریز در نهضت تنباکو".
- ۱۳۷۷: نشر اثر "آذربایجان پیشگام جامعه مدنی".
- ۱۳۷۹: چاپ و انتشار جلد دوم کتاب "مشاهیر آذربایجان".
- ۱۳۸۰: انتشار کتاب "ایروان یک ولایت مسلمان نشین بود".
- ۱۳۸۱: چاپ اثر "تبریز شهر اولین‌ها".
- ۱۳۸۲: اخذ درجه دکترای افتخاری از دانشگاه آذربایجان.
- ۱۳۸۲: انتشار اثر "دارالفنون تبریز؛ دومین مرکز آموزش عالی ایران".
- ۱۳۸۳: نشر کتاب "قتل عام مسلمانان در دو سوی ارس".
- ۱۳۸۴: ترجمه و انتشار کتاب "جنگ قره‌باغ" نوشته "فضیاءالدین سلطان اوف" توسط ایشان.

۱۳۸۴؛ انتشار کتاب "تبریز مهد صنعت چاپ در ایران".

۱۳۸۴؛ چاپ اثر "قره‌باغ در گذرگاه تاریخ".

۱۳۸۵ (۲۰۰۶)؛ ترجمه کتاب "قتل عام مسلمانان در دو سوی ارس" به زبان ترکی آذربایجانی و انتشار در جمهوری آذربایجان.

۱۳۸۵؛ انتشار کتاب "باکو شهر نفت و موسیقی" نوشته "مناف سلیمانوف" با ترجمه ایشان.

۱۳۸۶؛ برگزاری "بزرگداشت یکصدمین سالگرد تأسیس اولین شورا و شهرداری ایران در تبریز" در محل نمایشگاه بین‌المللی تبریز بر اساس کتاب "تبریز شهر اولین‌ها".

۱۳۸۶؛ چاپ و انتشار کتاب "بلدیه تبریز نخستین شهرداری ایران" توسط ستاد برگزاری بزرگداشت یکصدمین سالگرد تأسیس اولین شورا و شهرداری ایران در تبریز.

۱۳۸۶؛ چاپ و انتشار کتاب "سیری در تاریخ آذربایجان".

۱۳۸۶؛ بروز علائم بیماری دستگاه گوارش و قرار گرفتن تحت عمل جراحی بدون اطلاع دقیق خود بیمار از علت بیماری، به تاریخ ۲۵ بهمن ماه.

۱۳۸۷؛ تحویل قلم به نسل جوان و خود پرورده به تاریخ ۲۲ فروردین ماه ساعت حدود ۱۹:۳۰، در اثر ایست قلبی، مغزی و دستگاه تنفسی به علت کم خونی شدید در نتیجه خونریزی طولانی مدت داخلی، پس از دست و پنجه نرم کردن فراوان با مرض بدخیم سرطان معده.

« سرداری نیا » گنجینه‌ای تمام نشدنی از گوهر تاریخ بود

● محمدامین خوش نیت^۱

خبرگزاری فارس: «صمد سرداری نیا» شخصیت فرهنگی آذربایجان، روایتگر تاریخ این سرزمین درخشان روح خویش را پرواز داد و در جوار حضرت حق آرام گرفت.

به گزارش خبرگزاری فارس از تبریز، کمتر نویسنده، روزنامه‌نگار، فرهنگی و حتی شهروند ساده آذربایجانی را می‌توان یافت که با نام «سرداری نیا» این راوی شیرین سخن و سرمایه بزرگ این دیار بیگانه بوده و مقاله و کتابی از او نخوانده باشد.

بی‌هیچ حب و غرضی، گوهر حب وطن در صدف وجود خویش تربیت کرد و سال‌ها پشت میز تحریر کوچکش قلم بر دست، بر لوح تاریخ، برگ‌هایی زرین از گذشته و حال مردمان دیارش رقم زد. برگ برگ تاریخ را ورق زد تا نشانی مستند بر پایه واقعیت و نه گزافه و اغراق از لیاقت، کفایت و درایت ایران و ایرانیان و شجاعت و مردانگی آذربایجان و آذربایجانیان بیابد. در سطر سطر نوشته‌های شیوایش می‌توان روح متعالی یک ایرانی وطن‌دوست و یک آذربایجانی جلیل‌القدر را ملاحظه کرد.

بی‌اغراق می‌توان گفت که اگر اکنون هر آذربایجانی و هر شهروند تبریزی، به آسانی و در عین افتخار و با قدرت از تبریز، به عنوان شهر اولین‌ها یاد می‌کند، حاصل سال‌ها تلاش این پیر فرزانه است. نویسنده‌ای که سال‌ها در میان اوراق تاریخ گشت تا گلستانی از افتخارات مستند و واقعی آذربایجان گردآورد تا مردمانش سرافرازانه به داشتن آن قلعه‌های بزرگ فخر فروشند و مباحثات ورزند. از قابلیت‌های آب و خاک و جان آذربایجان گفت تا جهان و جهانیان بدانند که اینجا آذربایجان است. کانون عشق‌ورزی، محور ایثار و مردانگی، دیوار بلند مقاومت، با مردمانی مهربان و هنرورز، با ادبیاتی آمیخته به شور شبنم و شوق خدمت.

^۱ خبرنگار فارس در تبریز

چه بسیار کسانی که در دوران حیات آرام و بی‌جنگالیش، حرمتش پاس نداشتند اما سردار بزرگ تاریخ آذربایجان، هرگز لب به گله و شکایت نگشود. بی‌مه‌ری‌ها را به جان خرید و مرارت‌ها را در این راه کشید اما هرگز دست نکشید از آرمان مقدسی که داشت. آرمانی به نام بازشناسی واقع‌بینانه آذربایجان. هرگز در قید حق‌التحریر و دستمزد و مادیات، روح بلند خویش گرفتار نساخت که اگر چنین می‌کرد هرگز امروز «سردار» نبود. صداقت در گفتار، متانت در رفتار، و لیاقت در تحقیقات، از شاخصه‌های او بود. نفی «شهرت» و ویژگی بارزش بود. هرگز خود را در بند و اسیر نام و شهرت نکرد و در نهایت آرامش و سکوت، کار خویش دنبال کرد.

حتی آن زمان که اثری و کتابی از وی به طبع می‌رسید بی‌سر و صدا و بی‌آنکه در فکر باج‌خواهی و دستمزدستانی از دیگران برآید، صفحه‌ای دیگر می‌گشود و دفتری دیگری می‌نوشت. چرخ نگارش‌گر صحنه صحنه تاریخش، هرگز از گردش نایستاد. هرچند مطالب و واقعیت‌هایی که او از گذشته این سرزمین نوشت، عده‌ای را خوش نیامد و حکم‌های نامهربانی در حقش روا داشتند اما او به این عبارت اعتقاد داشت که، در نگاه کسانی که پرواز را نمی‌فهمند هرچقدر اوج‌گیری کوچکتر خواهی شد. و او بی‌توجه به بی‌عنایتی برخی، اوج گرفت.

ساعت‌ها، در مورد مسائل تاریخی توضیح می‌داد بی‌آنکه گرد ملال بر چهره‌اش بنشیند چونان معلم عاشق و شیدا. بارها با او در مورد نام‌ها و رویدادها به بحث و گفتگو پرداختیم و به رغم وجود اختلاف نظر، او با سعه صدری هر چه تمام‌تر، پرده از چهره‌ی واقعیت‌ها می‌گشود و صبورانه، مستدل و مستند، قانع‌مان می‌کرد. او گنجینه‌ای تمام‌نشدنی از گوهر تاریخ بود.

اشرافیت او به رویدادهای تاریخی، آن چنان قدرتمندانه و عالمانه بود که میان آن رویدادها، رشته‌ای از ارتباط ترسیم می‌کرد و تاریخ را به کام شنوندگان و خوانندگان‌اش شیرین می‌ساخت. چه نکته‌های نغز و باریکی که او راوی‌اش بود.

از تبریز و آذربایجان، تصویر دیگری مبتنی بر واقعیت ترسیم کرد. تصویری که اینک هر شهروندی به استناد نوشته‌های استاد سردارنیا، بر نقل قول آنها فخر می‌فروشد. تالیفات و تحقیقاتی که از خود برجای گذاشت، نشانگر عشق بی‌نهایتش به وطن و شیدایی روح بلندش در اعتلای نام آذربایجان است.

مشاهیر آذربایجان (۲ جلد)، دارالفنون تبریز، قره‌باغ، باکو شهر نفت و هنر، نهضت تنباکو، مرکز غیبی تبریز، تبریز شهر اولین بلدیة در ایران و در نهایت «تبریز شهر اولین‌ها» یادگارهای جاودان او و حاصل سالها تحقیق و پژوهش این سردار تاریخ‌نگار آذربایجان است.

او به حقوق بازنشستگی اش از صدا و سیما قناعت کرد و هرگز طبع لطیفش را به زر و تزویر نیالود. حتی آن زمان که مفتخر به دریافت دو عنوان «دکترای افتخاری» از دو کشور خارجی گردید، هرگز غرور و نخوت جرأت حضور در روح بلندش نیافت و افتادگی خویش را هرگز از دست نداد.

یار دیرین مطبوعات آذربایجان و استاد و آموزگار روزنامه‌نگاران جوان تبریز، اینک بی‌صدا و آرام، همچون زندگی بی‌غل و غشش، در جوار رحمت حق آرام می‌گیرد. آخرین برگ زندگی سردارنیا، با نگارش، تحقیق و تألیف کتابی ماندگار در مورد «تاریخ مطبوعات آذربایجان» رقم خورد. امید که هر چه زودتر مراحل چاپ و نشر آن به پایان رسیده و در اختیار دوستداران و مریدانش قرار گیرد.

۳۵

بی‌تردید آذربایجان و تبریز، شهرت و جایگاه کنونی خویش را در عصر ارتباطات و اطلاعات مدیون شب بیداری‌ها، همت و پشتکار بی‌نظیر این پیر فرزانه است. کتاب به کتاب، صفحه به صفحه، ورق به ورق، هر جا نامی از تاریخ و گذشته درخشان آذربایجان هست نام سردارنیا نیز در کنار آن، می‌درخشد.

مرگ او چه ناباورانه است در دل و باور دوستدارانش، اهل قلم و منت‌داران تاریخ. هر چند که در باور آنها، تنها وجود خاکی‌اش رخت بر بسته و رحل اقامت در عالم عظمی گزیده ورنه، آثارش، حیات جاودان او را تضمین کرده است. و چه ضایعه جبران ناپذیری است فقدان آن نازنین راوی تاریخ آذربایجان که صادقانه، تمام عشق و وجود خویش را فدای نام‌آوری و بلند آوازی وطن خویش و مردمان سرزمینش کرد. اما به رسم دیرین روزگار، چرخ تقدیر، این گل خوشبو و خزان‌ناپذیر آذربایجان را برچید و جام هجر و زهر دوری بر کام ما ریخت. در برابر مشیت الهی، سر تسلیم فرومی‌آوریم و برای شادی روح بلند آن «سردار تاریخ‌نگار آذربایجان» درود می‌فرستیم.

سعدیا مرد نکونام نمیرد هرگز   مرده آن است که نامش به نکویی نبرند!

دکتر سرداری نیا، استاد مردمی آذربایجان

● محمد بدلی مشاهیر

نی کیمی هر دم کی بزم وصلینی یاد ائیلرم
تا نفس واردیر قورو جیسمیمده فریاد ائیلرم
روز هیجراندر سنوین ای مرغ روحوم کیم بوگون
بو قفسدن من سنی البته آزاد ائیلرم

در حالی این مطلب نوشته می شود که مردم آذربایجان امروز داغدار از دست دادن فرزانه ای همچون استاد سرداری نیاست. درگذشت ایشان همه فعالان آذربایجان و فرهنگ دوستان را بسیار متأثر کرده بطوریکه همه ملت در سوگ استاد زانوی غم بغل گرفته و به از دست دادن چنین محقق بزرگی افسوس می خورند. استاد سرداری نیا جزو معدود محققین آذربایجانی بود که به گروه یا تشکل خاصی وابسته نبوده و فقط در راستای ادای دین خود به آذربایجان و تاریخ سیاسی و اجتماعی این مرز و بوم تلاش وافر کرده و آثار ارزشمندی را تقدیم جامعه کرده است. ایشان با همه کسانی که در راه آرمانهای مردم آذربایجان فعالیت می کردند، رابطه صمیمی داشته و در هر جای ممکن نسبت به شناساندن فرهنگ و تاریخ آذربایجان اقدامات عملی انجام می داد. از ویژگی های ایشان خوش برخورد بودن و مردمی بودن ایشان بود. با همه فعالین و خصوصا دانشجویان رابطه صمیمی داشت. در همه مراسمات و برنامه های فرهنگی و دانشجویی که درخصوص مسائل و شخصیت های آذربایجان بود، سعی می کرد با آثاری از خود در آن شرکت کرده و به غنای علمی و فرهنگی آن کمک کند. مقالات استاد در کنگره های ستارخان، شیخ محمد خیابانی و اکثر بزرگداشت شخصیت های آذربایجان همیشه خاطره انگیز بوده و مورد تشویق همگان قرار گرفته است.

۳۶

ایشان در مراسم جشن فعالین آذربایجانی همیشه جزو پیشقدم ها بوده و علاقه عجیبی به رقص "یاللی" با بچه ها داشت. حضور ایشان شور و شوق عجیبی به بچه ها می داد. همه آرزو داشتند که در مراسم خود، ایشان حتما حضور داشته باشند.

با آنکه جزو شخصیت‌های بزرگ و مفاخر معاصر آذربایجان بود ولی بودن با فعالین در هر سطحی برای ایشان یک دلگرمی خاصی داشت.

همیشه دغدغه استاد وجود خلاء های زیاد در زمینه تاریخ مکتوب آذربایجان و شخصیت‌های آن بود. استاد می گفت آنقدر مطالب و ناگفته هایی در مورد تاریخ آذربایجان وجود دارد که اگر چندین محقق در طول عمر خود در این زمینه کتابها و مقالاتی بنویسند باز تمام شدنی نیست. این عقیده راسخ ایشان بود که باعث بوجود آمدن آثار ارزشمندی از ایشان در این زمینه شد. استاد در زمینه سیر تاریخی اشغال اراضی آذربایجان توسط ارامنه و نیز جنایات آنها در خصوص مسلمانان تورک آذربایجان تحقیقات وسیعی داشته و کتابها و مقالات زیادی در این زمینه منتشر کرده است. کتاب "ایروان یک ولایت مسلمان نشین بود" ایشان از جمله کتابهای ماندگار در این زمینه است که مورد توجه اساتید دانشگاه آذربایجان آن سوی ارس قرار گرفته و دکترای افتخاری دانشگاه آذربایجان را نصیب استاد کرده است.

۳۷

با توجه به علاقه ایشان به تاریخ آذربایجان در هر دیداری که با استاد داشتیم، همیشه گوشه ای از افتخارات شخصیت‌های سیاسی و فرهنگی و مردم آذربایجان را با شور و شوق عجیبی تعریف کرده و می گفت که به این تاریخ سرشار از مجاهدتهای ملت آذربایجان می بایست افتخار کرد. ایشان شخصیت‌هایی را در لابلای تاریخ پیدا می کرد که کمتر کسی به وجود آنها و کارها و اقدامات ایشان توجه کرده بود. با توجه به تحقیقاتی که ایشان انجام داده بود به این نتیجه رسیده بود که اکثر صنایع مختلف قبل از همه جا در آذربایجان و تبریز توسعه یافته و سپس به مرکز ایران و سایر شهرها گسترش یافته است. نقش چنین کاری را شخصیت‌های بزرگ آذربایجانی بعهدہ داشتند که در زمینه های مختلف از جمله صنعت و هنر و ... جزو پیشروترین امثال خود بوده اند. از اینرو بود که کتاب "تبریز شهر اولین ها" توسط ایشان آفریده شده و به جامعه آذربایجان تقدیم گردید. به گفته استاد این کتاب تنها گوشه ای از تفکر روشن بینانه شخصیت‌های آذربایجان در راستای توسعه جامعه خویش بوده است.

ایشان گوشه و کنار تمام نقاط تاریخی شهر تبریز را می شناخت. در حال حاضر کمتر کسی یافت می شود که دروازه های تاریخی شهر و نقاطی که زمانی قهرمانان

آذربایجان در آنجا بخاطر آزادی مجاهدتهای بیادماندنی از خود نشان داده اند، را بشناسد. استاد علاقه عجیبی به شهر تبریز داشت و بخاطر آن عصر هر روز در خیابانها و محل های قدیمی شهر قدم برمی داشت. اگر کسی عصرها در اطراف میدان ساعت حضور داشت، بطور یقین ایشان را در آن محدوده ها می یافت. شاید علاقه ایشان به خاطر وجود مجاهدتهای ملت غیور آذربایجان در این شهر تاریخی و دفاع آنان از کیان این سرزمین بود که هر روز در لابلای تاریخ به چشم استاد نمایان می شد.

در سالی که آقای خاتمی بعنوان رئیس جمهور انتخاب شده و شعار "جامعه مدنی" را سر داد و باین طریق آرای اکثر ایرانیان را از آن خود کرد، استاد با کتاب "آذربایجان پیشگام جامعه مدنی" یادآور شعور بالای سیاسی آذربایجانیان در زمانهای مختلف شده و تفکر آزاداندیش و مترقی مردم این مرز و بوم را مطرح ساخت.

در چند سال اخیر بطور اتفاقی با نوه یکی از شخصیت های مهم آذربایجان "علی مسیو" آشنا شدم. وی خاطرات فراوانی را برای من تعریف کرده و دنبال آن بود که کتابهای "انجمن غیبی تبریز" و "علی مسیو" را تجدید چاپ کند و می گفت که دنبال کسی به اسم "صمد سرداری نیا" است که این کتابها را در دهه ۶۰ تألیف کرده است. من با شنیدن این علاقه ایشان سریع تلفن تماس استاد را به وی دادم و او نیز همان موقع با استاد تماس گرفت. استاد در این مکالمه با خوشحالی تمام با وی صحبت کرده و علاقه وی را در این زمینه ستودند ولی یادآور شدند که در وضعیت فعلی ناشر کتاب امکان چاپ آن را نداشته و امیدوار است که مشکلات چاپ این اثرها روزی برطرف شده و چاپ آنها میسر شود. واقعا من با دیدن این اثرهای بیادماندی استاد که در حال حاضر کمتر یافت می شوند، به تلاشهای وافر ایشان در جهت شناساندن حرکتهای سیاسی و اجتماعی مردم آذربایجان برای برقراری عدالت و آزادی پی برده و به وجود ایشان از ته قلبم افتخار کردم. به گفته استاد در حین تألیف این کتابها در آن زمان فرزندان مرحوم "علی مسیو" را پیدا کرده و از نزدیک شرح حال ایشان و خانواده اش را به تصویر کشیده بود.

چند هفته پیش برای عیادت استاد به منزل ایشان رفتم. واقعا با تمامی دردی که ناشی از سرطان داشتند، بلند شده و با همه روبوسی می کردند. وقتی آن چهره

بشاش و شاداب همیشگی که اکنون تبدیل به یک جسم بی روح شده بود، را دیدیم تأسف خوردیم که دیگر ایشان را نخواهیم دید. در ته قلبم به خود گفتم که آیا کسی یا کسانی روزی آرزوهای استاد را در زمینه تاریخ آذربایجان به جا خواهند آورد؟ آیا روزی فرا خواهد رسید که آذربایجانیان تاریخ خود را در مدارس و دانشگاهها یاد گرفته و به وجود شخصیت‌های برجسته خویش افتخار خواهند کرد؟ امیدوارم که استاد سرداری نیا سرمشق همه فعالین آذربایجان قرار گرفته و راه ایشان در تدوین تاریخ آذربایجان تداوم داشته باشد.

این مصیبت بزرگ به ملت آذربایجان و فعالین حرکت ملی و علی الخصوص به خانواده و فرزندان داغدار ایشان تسلیت باد.

روحو شاد و یولو داواملی.

اوستاد سرداری نیا نین وفاتی حاقیندا

خبر ده بو قدر آجی!؟

● حیدر بیات

دونن آخشام رضا همراز بگلہ تلفوندا دانی شیردیق، دئییردی دوکتور صدیق ده بورادادیر، ایستیردیگ ساعات بئشده گئدک جناب سرداری نیانین گؤروشونه، ائله بیل خسته خانادا آنالیزه گئده جک. گؤروشوموز اولمادی.

همراز بگلہ ساغوللاشیب، گلیب یوخلادیم. صمد سرداری نیایا فیکیرلشیردیم.

یوخودان دوردوم یئنه ده سرداری نیا بئینیمده دولانیردی. بیلگی سایاری آچدیم
...و

اؤز اؤزومه دئدیم: خبر ده بو قدر آجی!؟

۴۰

همیشه بئله واختلار، تئز دوکتور صدیقه زنگ آچارام، آغزیمی آچمامیش دئیر:
آقای بیات آلاه رحمت ائله سین.

ایندی گئجه یاریدان کئچمیش، کیمه زنگ آچماق اولار کی؟

خبرین آجی سی تۆکولور ایچریمه ...

بیلیمیم کیمین باشی ساغ اولسون، اساساً بیلگین لرین قدرینی بیلمه یین توپلومون
باشی ساغ اولایلمی؟

هاچان سرداری نیالارا قورولتای توتدوق کی؟ هانسینا بیر اؤزل سایى نشر ائتدیگ
کی؟ اؤلندن سونرا ایمیل قروپلارینی دولدوروروق: آذربایجان باشین ساغ اولسون.

بو جومله هر بیر یامانندان یامانراق دیر منجه.

اوستاد صمد سرداری نیادان قیسا بیر خاطیره

• علی ابراهیمی

چاغداش تاریخیمیزی بیلمک، اؤزلیکله مشروطیت دؤنمی گرچکلرینی گورمک و تبریز شهری نین اؤنمینی آنلاماق اوچون رحمتلیک صمد سرداری نیا جنابلاری نین کیتابلارینی اوخوماق گرکیر. ۱۳۷۷-جی ایلده، زینب پاشا حاقیندا بیر آراشدیرما اوچون قاینق آختاریکن، یولداشلار صمد سرداری نیا جنابلارینی توصیه ائتدیلر. اوستاد ایله ایلمک گوروشم تهراندا امیرکبیر بیلیم یوردونداکی ستارخان قورولتاییندا اولدو. اوستادا بنله بیر آراشدیرمام اولدوغونو دئدیگیم زمان ماراقلار قارشیلادی و سالوندا اوتورورکن، قیسا دا اولسا منه یول گؤسترمله چالیشدی. اوستادین دئدیکلری قاینقلاردان فایدالاناراق زینب پاشا حاقیندا بیر یازی یازدیم.

داها سونرالار یئنه ۱۳۵۷-۱۳۳۳ آراسینداکی میلی حرکتین دورومو موضولو بیر آراشدیرما اوچون، اوستادی توصیه ائتدیلر. او دؤنملرده میلی دوغونون سول حرکتلر ایچریسینده نئجه یئر آلدیغی باره ده اوستادین زیارتینه گئتدیم. ائوی تبریزین قدیم کوچه لری نین بیرینده، ائله کلاسیک بیر تبریز ائوینه بنزه بیردی. ائوینی تعمیر ائتمک اوچون، بنا و ایشچیلر وار ایدی. اوستاد ایشی نین چوخ اولماسینا باخمایاراق، منی گولر اوزله قارشیلاییب، اوتورما اوتاغینا دعوت ائتدی. یاخلاشیق ایکی ساعات ن، مناف فلکی، اوختای و صمد بهرنگی حاقیندا خاطیره لر آنلاتاراق منیم اوچون دگرلی بیلگیلر وئردی. هله ده او گوروشمه دک یازدیغیم نوتلار قالیر. داها سونرا، نهضت تنباکو آدلی کیتابینی امضالایاراق منه هدیه ائتدی. او گون ۱۹ یاشیمدا ایلمک امضالی کیتابیمی آلمیشدیم. داها سونرالار بیر چوخ امضالی کیتاب آلسام دا، او کیتابین دادی باشقادیر.

دگرلی تاریخچیمیز اوستاد صمد سرداری نیانین وفاتی، هامیمیزی دریندن اوزموشدور. بیلیرم کی او بیزی ترک ائتسه ده، کیتابلاری هر زمان تاریخیمیزی و گله جگیمیزی آیدینلاتاجاقدیر. عایله سینه و یاخینلارینا باش ساغلیغی دیلکلبی ایله تیرم.

مرگ نیکان

خوشا حالت خوب صاحب سخن که مرگش به از زندگانی بود

(جلا الدین رکنی)

● حمید ملازاده

ولی
حیف
نیست
که
نیکان
بمیرند و
تهی
مغزان و
بی
خبران
جای

۴۲

آنان را بگیرند!؟

یکی دو حرفی در دم مردن افلاطون گفت و رفت و حیف دانا مردن . افسوس نادان
زیستن !

ای روح بلند به آشیانه خود بازگرد و این خاکدان پست را به خاکیان بازگذار که مردم فوق‌العاده، حساس و غیر معمولی اگر هم به درد خود نمیرند کشته می‌شوند. زیرا مردم معمولی تاب دیدن داناتر و زیباتر از خود ندارند. مهدی روشن ضمیر
۱۳۲۶

از شادروان صمد سرداری‌نیا خاطره به یاد ماندنی دارم که سخت مرا تحت تاثیر قرار داده است در یکی از روزها که اقتدارگرایان برای ارزیابی قدرت خویش به شهرستانها سفر می‌کردند یکی از آنها مورد کم لطفی! مردم قرار گرفته بود و مدتی این کینه به دل داشت، استاندار وقت که سودای ارتقاء به مقام بالا داشت درصدد برآمد گذشته را جبران کند. در سفر دیگری مردم را از بزرگ و کوچک، پیر و جوان به خیابانها ریخت و دیوار انسانی ساخت و در خیر مقدم گفتن به ایشان جمله غیرمتعارف بکار برده بود.

صمد سرداری‌نیا به استاندار پیغام فرستاد، انصاف نبود بخاطر مقام، مردم تبریز را گوسفندوار به خیابانهای شهر بریزی و جمله غیر متعارف برای خوش آیند اربابت برزبان بیاوری!

۴۳

غیرت و جوانمردی سردار ملی در کالبد صمد دمیده بود. در نوشته‌ها و گفته‌هایش آذربایجان و تبریز در کلامش بود. خیلی از روشنفکران که فضا را برای ابراز بیان تشخیص نمی‌دادند. و سکوت را بر گفتن و اندیشیدن ترجیح می‌دادند و هرچه در دل داشت برای زادگاهش بیرون می‌ریخت. گوا اینکه برای او الهام شده بود مرگ نزدیک است باید در طول عمر باقیمانده سرزمین مادری خود را به نسل‌های بعدی بشناساند. خاطره‌اش گرمی باد.

این بار، یک "صمد" دیگر به دریا پیوست

● حمید آرش آزاد

یاد آن عزیز گرامی باد که چهل سال پیش سروده بود:

صمد، کۆنلومده دیر، اورگیمده دیر

وورغونون آداسی جیگیریمده دیر ...

چهل سال بعد از پیوستن "صمد بهرنگی" آن "دوست از دست رفته ی بچه ها" به دریا، این بار هم یک "صمد" دیگر از میان ما رفت و یک بار دیگر در فراق تلخ یک "تبریزین گول اوغلو، قهرمان اوغلو" به سوگ نشستیم .

۴۴

تقریباً از سال ۱۳۴۵ خواننده ی آثار تحقیقی و تاریخی "صمد سرداری نیا" بوده ام و می توانم ادعا بکنم که همه آثار چاپ شده او را خوانده ام و در مواردی این خواندن بیشتر از دو- سه بار بوده است. اما خودش را حدود ۲۰ سال پیش و بعد از ورودم به عرصه مطبوعات از نزدیک دیدم. عصرها در دکه مطبوعاتی واقع در چهارراه شریعتی می نشست و گاهی من نیز به دیدارش می رفتم و از حضورش استفاده ها می کردم. اما در طول این ۲۰ سال، خیلی کم اتفاق افتاد که در مورد خودش چیزی بگوید و از ضمیر "من" استفاده نکند. فقط یک بار در مورد خودش توضیح داد که از بس به "ستارخان سردار ملی" ارادت داشته، نام خانوادگی پیشین خود را به "سرداری نیا" تغییر داده است.

"صمد سرداری نیا" از معدود افرادی بود که دستش بیشتر از زبانش کار می کرد و این را می توان از فراوانی و غنای قابل ستایش آثار و اندکی تعداد مصاحبه هایش فهمید.

دوستی می گفت که "سرداری نیا" برای تبریز، مانند "دکتر باستانی پاریزی" برای کرمان بود. ولی بنده که آثار هر دو را بارها خوانده ام، معتقدم که سرداری نیا پاکتر و منطقی تر بود، زیرا که باستانی پاریزی همراه با تعریف و تحسین از کرمان، به برخی کشورها و شهرها و ملت ها و اقوام بی احترامی روا می دارد، اما سرداری نیا، در عین عشق پاک به تبریز، حریم سایر نقاط را نیز محترم می شمرد.

انسان واقعاً بزرگ و وارسته ای بود. این همه مدعیان تحقیق و تاریخ نگاری، با بهره گیری از قلم او "داماد" شدند! این همه افراد پر آرز و طمع و شهرت طلب، آثار او را رو نویسی کردند و با اندکی تغییر و تحریف، به نام خود در مطبوعات به چاپ رساندند و گاهی به صورت کتاب منتشر ساختند. اما در همه این زمان های طولانی، حتی یک بار مشاهده نکردیم به صورت شفاهی یا کتبی، اعتراضی بکند و سؤاستفاده کنندگان را رسوا نماید. یک بار که در این مورد عقیده اش را پرسیدم، خندید و پاسخ داد:

تلافی ائتمه بدخواه، اونو تاپشیرگینان آهه

اؤز، اؤز قازدیغی چاهه، دوشر آهسته - آهسته

۴۵

هشت - نه سال پیش از یک روزنامه نگار باکوویی شنیدم که بعضی از آثار سرداری نیا در جمهوری آذربایجان به زبان ترکی ترجمه شده و آماده چاپ هستند و مطبوعات همسایه شمالی نیز در شناساندن او سنگ تمام گذاشته اند.

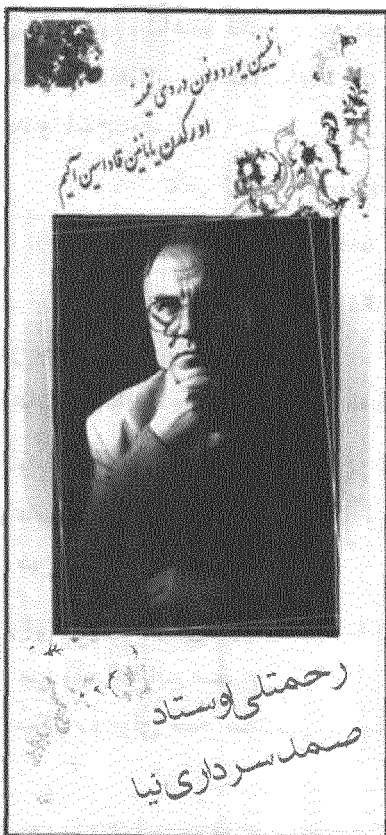
اما دو - سه سال پیش در خود تبریز شاهد بودم که عده ای از روزنامه نگاران مطبوعات محلی او را نشناختند و با آثارش آشنایی نداشتند. " جای آن است که خون موج زند در دل لعل "!

هر مرگی، یک سفر بی بازگشت است و دیده ها را پر اشک می کند و دل ها را آتش می زند. اما این سفر بی بازگشت اگر مربوط به بزرگانی باشد که شاید صد سال دیگر نیز برای خود جانشین شایسته ای نخواهد داشت، تلخ تر و سوزناک تر است.

یادش همیشه گرمی و راهش جاودانه پایدار و پر رهرو باد.

به یاد مرحوم دکتر صمد سرداری نیا

● دکتر توحید ملک زاده

تاریخ مشعشع آذربایجان مملو از انسانهایی است که وجودشان در حیات معنوی آذربایجان نقش عمده ای دارد و نبودشان خلأی عظیم در فرهنگ و هنر و ادبیات و تاریخ ما. در این دنیای فانی انسانهایی هستند که مرگشان خانواده ای را در غم و اندوه فرو می برد و نبودش را تنها آن خانواده حس می کند. انسانهایی هستند که نبودش یک شهر را وادار به تأسف می کند و انسانهایی هستند که خلا وجودشان یک جامعه، ملت و فرهنگ و مدنیت را در اندوه فرو می برد و متأسف می گرداند. وفات نابهنگام استاد تاریخ آذربایجان مرحوم دکتر صمد سرداری نیا در ۲۲ فروردین ۱۳۸۷ در تبریز هم از اینگونه حوادث می باشد. اینجانب از سالیان درازی با

۴۶

ایشان افتخار آشنایی داشتم و همیشه چه در تبریز و چه در اورمیه وقتی تشریف

می آوردند درباره کارهای اخیرمان صحبت می کردیم. شیرین سخنی و بذله گویی آن جناب جدای از احاطه ایشان به تاریخ آذربایجان کاراکتر همیشگیشان بود. آخرین بار وقتی کتاب تاریخ آذربایجانشان به دستم رسید به ایشان زنگ زده و تبریک گفته و صحبت کردیم و ایشان نیز طلب دانشجویان و مردم آذربایجان را مشوقشان در تالیف این کتاب ذکر کردند. تلاشهای بعدیم برای صحبت تلفنی با ایشان در روزهای بعدی به سبب بیماریشان ممکن نشد و متأسفانه ممکن هم نخواهد شد. دکترصمد سرداری نیا از نسل مکتب فرهنگی وارلیق به رهبری دکتر جواد هیئت بود که پس از پیروزی انقلاب اسلامی در ایران نقش ارزنده ای در استقرار ترکی پژوهی و آذربایجانشناسی راستین در ایران ایفا نمود. نقشی که فرزندان این مکتب در این سی سال اخیر به خوبی وظیفه دشوارشان را انجام دادند. در طی این سی سال گذشته صفحات آخر مجله وزین وارلیق مزین به مقالات تاریخی دکتر سرداری نیا بود که با چیره دستی و مهارت نکات تاریک فرهنگ و تاریخ آذربایجان و ترکان را معرفی میکرد. مبارزه دائمی، علمی و صحیح با بازماندگان فرهنگی رژیم پهلوی که به بهانه واهی حفظ وحدت ملی سعی در امحاء زبان و ادبیات ترکی را داشته و جهت حذف بزرگان تاریخ و ادبیات آذربایجان از صحنه با بیسوادی تمام انگ "پان" به هر نویسنده تاریخ و ادبیات آذربایجانی میزدند، در صدر اولویتهای فرهنگی ایشان قرار داشت. وی بزرگان مشروطیت آذربایجان را به خوبی می شناخت و سعی در معرفی آنها می کرد. بازماندگان آنها و اسناد و مدارک و خاطراتشان را جستجو می کرد. یافته هایش در مورد بزرگان مشروطیت آذربایجان بسیار ذی قیمت بود. به معرفی مجله ارزشمند ملانصرالدین پرداخت و نسخه های منتشره آن در تبریز را معرفی کرد. پیگیر آنچه که حق آذربایجان در علم و ادب بود ولی دیگران انرا غصب می کردند بود. وی برخلاف تبلیغات ادعای پوچ رسانه های توهم مدار که بعضی ها را متولی شعر نو قلمداد می کردند، آذربایجان را زادگاه شعر نو معرفی کرد و بر نقش میرزا سعید سلماسی و تقی رفعت و شمس کسمایی و دیگران در ایجاد شعر نو پافشاری کرد. تعقیب، پیگیری و دادن جوابیه های منطقی به نشریاتی که سعی در انکار فرهنگ و ادب ترکی آذربایجان را داشتند بسیار ارزشمند و شجاعانه میبود. وی به زادگاهش تبریز احترام و ارزش زیادی قائل بود و تمام سعیش معرفی اهمیت فرهنگی شهری بود که عصاره آذربایجان محسوب میشد. با حوصله زیادی

آذربایجان را به همشهریانش معرفی میکرد و اهمیت این خاک پاک را با اسناد و مدارک گوشزد مینمود. اولینهای تبریز را در قالب یک کتاب قطور به عنوان یک افتخار برای هر آذربایجانی نوشت. تاریخ روزنامه های آذربایجان، تاریخ تئاتر آذربایجان، دارالفنون تبریز و دهها کتاب و مقاله ارزشمند مرحوم سرداری نیا نام وی را در صدر افتخارات این مرزو بوم قرار داد. آذربایجان را با اسناد انکار ناپذیر مهد جامعه مدنی معرفی کرد و در روزهایی که شعار جامعه مدنی بر زبانها بود بر نقش آذربایجان در ایجاد جامعه مدنی تاکید می کرد. وی بر آذربایجانی بودن قره باغ و ایروان با نوشتن کتابهایی صحنه گذاشت و جنایات ارمنه داشناق در قتل عام مسلمانان آذربایجانی را در کتابی افشا نمود. سخت کوشی وی، احاطه اش به مشاهیر آذربایجان و اسناد و مدارک تاریخی آذربایجان مثال زدنی بود. نام ایشان به عنوان متخصص تاریخ آذربایجان نه تنها در داخل مرزهای ایران بلکه در مناطق همسایه جمهوری آذربایجان و ترکیه نیز با احترام یاد می گردید و کتب و مقالاتش در ممالک دور و نزدیک به زبانهای گوناگون چاپ می شد. اینجانب یک دوست و همکار گرامی را از دست داده ام. شخصی که تمام هم و غمش معرفی وطنش و هویتش بود و در این راه نیزه تنها لحظه ای پشیمان نشد بلکه از ضیق وقت و راکد ماندن کارهایش همیشه متاسف بود. فقدانش چگونه پر خواهد شد در اندیشه ام. روحش شاد باد .

انجمن صنفی روزنامه‌نگاران آذربایجان شرقی:

«سرداری نیا» ذخیره تاریخ پرفروغ ایران و آذربایجان

خبرگزاری فارس: انجمن صنفی روزنامه‌نگاران آذربایجان شرقی اعلام کرد: «سرداری نیا» ذخیره بی‌بدیل تاریخ پرفروغ ایران و آذربایجانی است که باید سالها در حسرت چنین شخصیتی به انتظار نشست.

۴۹ به گزارش خبرگزاری فارس از تبریز، انجمن صنفی روزنامه‌نگاران استان آذربایجان شرقی امروز با صدور بیانیه‌ای به مناسبت درگذشت «صمد سرداری نیا» مورخ و محقق معاصر آذربایجان که نسخه‌ای از آن در اختیار دفتر فارس در تبریز قرار گرفت، اظهار داشت: دست قهار تقدیر، بار دیگر، از آستین هجران بیرون آمد و گلی خوشبو از بوستان فرهنگ و ادب و تاریخ سرزمین ما را گلچین کرد. مردی از تبار معرفت و کمال، از پس عمری تلاش وقفه‌ناپذیر در راه اعتلای نام بلند ایران و آذربایجان و خدمت خالصانه به سرزمین پاک و سرافراز آذربایجان، رخ در نقاب خاک کشید و در جوار رحمت حضرت دوست آرام گرفت.

در ادامه این بیانیه آمده است: درگذشت استاد دکتر «صمد سرداری نیا» این سردار تاریخ‌نگار آذربایجان، ضایعه جانگداز و جبران‌ناپذیری است که جامعه‌ی ادبی، فرهنگی، تاریخی و ویژه مطبوعاتی و روزنامه‌نگاری آذربایجان شرقی را داغدار خود ساخت.

این بیانیه می‌افزاید: مردی که بی‌ادعا و کم‌توقع بهترین سال‌های عمر خویش را در کنج کتابخانه‌ها و میان اوراق تاریخ سپری کرد تا سندی ماندگار و جاودان بر کیاست، لیاقت و صلابت مردمان غیور آذربایجان و به ویژه شهر حماسه‌ساز تبریز

بیابد. شمع وجود خویش را به پای مکتب تبریز و عرصه‌ی علم و تحقیق ریخت تا چراغ فروزان وطن‌دوستی و عشق‌ورزی در این دیار پابرجا بماند. بی‌اغراق و بی‌هیچ تعارفی اگر اکنون هر آذربایجانی و تبریزی، به آسانی و در عین افتخار، از تبریز به عنوان شهر اولین‌ها یاد می‌کند، حاصل سال‌ها تلاش این پیر فرزانه است. نویسنده‌ای که گلستانی از افتخارات مستند و واقعی برای آذربایجان گرد آورد تا مردانش سرافرازانه به وجود آن قلعه‌های بزرگ افتخار کنند و مباحث و ورزش‌ها از قابلیت‌های آب و خاک و جان و جانان آذربایجان نوشت تا جهان و جهانیان بدانند که اینجا آذربایجان است کانون عشق‌ورزی و رشادت، محور ایثار و صلابت، دیوار بلند مقاومت در برابر ظلم و جور و تجاوز. با مردمانی مهربان و هنرپرور، با ادبیاتی آمیخته به شور شبنم و شوق خدمت.

انجمن صنفی روزنامه استان آذربایجان شرقی در ادامه این بیانیه خاطر نشان کرده است: در این راه پرفراز و نشیب، مرارت‌ها کشید ولی هرگز دست نکشید از آرمان مقدسی که داشت. آرمانی به نام، بازشناسی واقع‌بینانه آذربایجان.

در ادامه بیانیه تاکید شده است: هر اثر و تالیف و کتابش اکنون منبع و مرجع ارزشمندی است برای جوانان، روشنفکران و فرزندان این آب و خاک تا با تتبع و تدبر و تحقیق در این آثار، در راه اعتلای ایران اسلامی گام بردارند. او گنجینه تمام نشدنی تاریخ پرفروغ ایران و آذربایجانی است، گنجینه‌ای که ایران و آذربایجان باید سالها در حسرت چنین شخصیتی به انتظار بنشینند.

در پایان این بیانیه آمده است: انجمن صنفی روزنامه‌نگاران آذربایجان شرقی، ضمن تسلیت درگذشت جانسوز این محقق و نویسنده توانمند آذربایجان و همکار سخت‌کوش عرصه مطبوعات استان، از درگاه لایزالی حضرت حق، برای آن درگذشته، علو درجات و اجر جزیل و برای بازماندگان از جمله جامعه فرهنگی - مطبوعاتی آذربایجان شرقی صبر جمیل و بردباری ایوب‌گونه مسئلت می‌نماید.

دروود بر استاد ، آفرین بر آذربایجان

● سونمز گوگانلی

هنوز شوک از دست دادن استاد بهزاد بهزادی را نگذرانده بودیم که خبری مصیبت بار آمد استاد دکتر صمد سرداری نیا زندگی خاکی را ترک کرد و ما را در غم فراق ستاره ای دیگر محزون کرد. صدای دیلینگ دیلینگ موبایل حکایت از آمدن خبری توسط مسیح میدهد و در ابتدای آن نوشته میشود: آذربایجان باشین ساغ اولسون. اوستاد صمد سرداری نیا دنیا دان کؤچدو. لحظه ای قابلیت فکر کردن را از دست دادم. چگونه میشود استاد سرداری نیا ما را ترک کند. ولی خبر درست بود و ساعت ۱۰ صبح روز شنبه وظیفه پایانی خود به استاد را باید به انجام برسانیم .

۵۱

ساعت ۹:۳۰ روز شنبه: خیابان ارتش و مقابل کوی بی سیم قیامتی به پا هست. در دو سوی کوچه فاجعه از دست دادن تاریخ دان بزرگ آذربایجان در پارچه نوشته ها تسلیم گفته شده است. تشکل آرمان عکس استاد را در میان جمعیت پخش میکند و گل‌های میخک به سینه ها زده میشود. کوچه ای تنگ، افسوس که استاد دقایقی دیگر بر روی دستان جمعیت برای آخرین بار از این کوچه خواهد گذشت. در دو طرف این کوچه نسبتا دراز جوانان و کهنسالان صف کشیده اند.

عاشقان آذربایجان عزیز امروز در حزنی وصف ناپذیر غرقند. و بالاخره آن لحظه فرا میرسد. پیکر استاد بر روی دستان و فریادهای لاله الاالله فضا را پر میکند و پیکر استاد به خانه اش میرود و شیونی به پا میشود. لحظه ای است که نه تنها انسان بلکه زمین نیز میگرید. بدلیل شدت ناراحتی خانواده عزیز استاد، پیکر وی را سریعا از منزل خارج میکنند و جمعیت نیز از داخل کوچه به سمت خیابان ارتش به حرکت در می آید و در خیابان ارتش اوج عظمت انسانی دیده میشود. همه جا عاشقین استاد هستند .

چشم‌ها همه پر از اشک و قلبها پر از اندوه. اتوبوسهای از قبل آماده شده جهت انتقال جمعیت به وادی رحمت آماده حرکت هستند و نیروهای انتظامی مجبور به بستن خیابان میشوند و راهپیمایی آغاز میشود. دوستان ارومیه هم از راه میرسند و شعار آذربایجان باشین ساغ اولسون تسلیت ملت بزرگ ترک را خدمت ناموس عزیزمان آذربایجان میرساند. نیروهای امنیتی اجازه راهپیمایی را نمیدهند و مردم را مجبور به سوار شدن به اتوبوس‌ها میکنند.

در چهارراه ارتش پارچه نوشته تسلیت دوستان ارومیه ای بدرقه راهمان میشود. در وادی رحمت خیل عظیم جمعیت حضور دارند و مأمورین عکاسان را از گرفتن عکس بدلیل بستن راه جلوگیری میکنند. پیکر استاد برای اقامه نماز به محل نماز برده میشود مردم به سوی قبله ایستاده اند و نیروهای یگان ویژه نیز ستونی در مقابل جمعیت تشکیل داده اند. نماز اقامه میشود و پیکر استاد تحت تدابیر شدید امنیتی به سمت مزار ابدی به راه می‌افتد و مراسم یک ساعته در کنار مزار استاد آغاز میشود و سلامی نیز به روح پر فتوح استاد فرزانه، استاد واعظ، علی تبریزی فرستاده میشود.

۵۲

چه کسانی که نیستند: منوچهر عزیزی، حسن دمیرچی، هاشم چاوشی، هوشنگ جعفری، سعید موغانلی، چنگیز بخت‌آور و... و بدینگونه مراسم خداحافظی با استاد دکتر صمد سرداری نیا با شکوه هرچه تمامتر به اتمام میرسد. درگذشت استادی که جای او هرگز پر نخواهد شد ضایعه ای بزرگ است. ولی آفرینی بگوئیم بر غیرت زنان و مردان دلیر ترک آذربایجان که نشان دادند اگر شخصی قدمی به سمت عظمت آذربایجان بردارد ملت با هرچه در توان دارند سپاس گوی او خواهند بود. در پایان مراسم مردی کهنسال که از ارومیه آمده بود استاد را اینگونه تعریف کرد: هرگاه شخصی توهینی به آذربایجان میکرد و استاد آن را میخواند، ولی استاد آنروز نمیتوانست جواب وی را بدهد شب را تب میکرد و صبح زود در کمال ادب و احترام پاسخی دندان شکن به وی میداد. هنوز مقاله تاریخی استاد سرداری نیا به پرویز ورجاوند از یاد نرفته است.

یادش گرمی و راهش پر رهرو باد.

دردلی تبریزین باشقا نیسگیلی

● عبدالحسین ناهیدی آذر

گویا سۆز، تورک یازیچیسی عزیز نسین دندیر کی دئییر: جوانلیقدا دوستلاریمین آدینی، آدرسینی، تلفون نومره سینی جیب دفتریمده یازمیشدیم. ایندی او دفتره باخاندا اونلارین چوخونون آدینا قلم چکمیشم. قالانی نئجه نفردن چوخ دئییل. حئیف اولسون کی سرداری نیانین دا تلفون نومره سی ده دوستلاری نین دفتریندن سیلیندی.

ائله بیل کی

دونن ایدی

ائلی میزین

فرزانه سینی

وادی رحمت

قبرستانیندا

تورپاغا

تاپیشیر بریدیق.

اوردا رحمتلیک

اوستاد شاطریان

و دوکتور صمد

سرداری نیا، ناهیدی آذر و شاطریان ایله بیرلیکده

سرداری نیا ایله اوز-اوزه گلدیک. چوخدانلی کی بیر-بیریمیزی گۆرمه میشدیک.

گۆروش، اؤبوشدن سونرا، رحمتلیک سرداری نیا گوله-گوله منه اوز توتوب دندی: بعضی لری بئله خیال اندیرلر کی چون سنله من بیر ایکی دفعه قلم دؤیوشدورموشوک، بیر بیریمیزله کوسولویوک!

دندیم: یوخ قارداش بو جور فیکر ائله ینلر سهو اندیرلر. بیز بیر-بیریمیزله دوستوق، قلمداشوق..

اگر با دیگران بودست میلی

چرا ظرف مرا بشکست لیلی

.....دوست دوستون گوزگوسودور.

تاریخ قاضی دیر، قضاوت اندر.

تاریخ خان ننه لرین نوه لرینه دندیگی ناغیلاردان فرقلی دیر. نقد ائله مک ساواشماق دئیل کی، او یا تماقدیر، یول گؤستر مکدیر. عقیده لری اوزلشدیریب، حقیقتی تا پماقدیر.

رحمتلیک سوزومو باشی ایله تایید ائتدی. سونرا یئنی یازیلاریندان دانیشدی، کیتابین کاساد بازاریندان، تیراژ آزیلینندان و هابئله علت لریندن سوز آچدی و ناشیرلرین کیتاب چاپینا مارا قسیزلیغیندان گیلا یه لندی...
تاسوفلر اولسون کی، بو گوروش سون گوروش اولدو.

سون تلفونوما دا جواب آلا بیلمه دیم. خیال ائدیردیم، تلفون آچماغیمی، اونا دئمه ییبلر ایمكانی یوخ ایدی کی او بیر آدامین تلفونون جوابسیز قویسون. بیر ایکی گون سونرا خبر گلدی کی رحمتلیک دونیاسینی دگیشدی.
او عاشیق اولدوغو آنا وطنین قوجاغیندا، "تبریز شهر اولین ها" دا همیشه لیک یوخویا گئتدی.

بودیم بخواب در شبستان عدم

بیدار شدیم و باز در خواب شدیم

دوکتور صمد سرداری نیانین آدی و یادی دنیا بویو آذربایجانلی لارین اورکلرینده یاشایا جاقدیر. چونکی او دا فرزانه لر کیمی، محمود شاطریان لار کیمی و باشقا "مشاهیر آذربایجان" کیمی

آنا عشق اوجاغی سؤنمه سین دئییه

اورگین اریدیب جیراغا تۆکدو

تبریز اوردیبهشت ۱۳۸۷

ضایعه جبران ناپذیر تاریخ و فرهنگ آذربایجان

● دکتر محمدحسن پدram

۵۵

رحلت زود هنگام دکتر سرداری نیا، ضایعه جبران ناپذیری برای تاریخ و فرهنگ آذربایجان به شمار می رود. زیرا دکتر سرداری نیا از فعال ترین و پرکارترین محققان، مورخان، پژوهشگران و نویسندگان تاریخ معاصر آذربایجان بود که در طول مدت کوتاه و پرتلاش خود حدود بیست اثر ارزشمند و گرانقدر به یادگار گذاشته است.

صبر بسیار بپاید پدر پیر فلک را   تا دگر مادر گیتی چو تو فرزند بزاید

مرحوم دکتر سرداری نیا در طول مدت عمر پر تلاش مناعت طبع و بزرگی و بزرگواری خود را حفظ نمود و بعد از بازنشستگی تلاش خود را دوچندان نموده، به حقوق اندک بازنشستگی قناعت نمود و قلم خود را به زر و زور و تزویر نیالود، یعنی بدون اغراق سرداری نیا بزرگ بود، یزرگ زیست و بزرگ ماند و با شخصیت متواضع و لبخند زیبایش در قلوب مردم جای گرفت. استاد سرداری نیا، گنجینه ای

تمام نشدنی از گوهر تابناک تاریخ و فرهنگ آذربایجان و همچنین روایتگر زنده آن به شمار می رفت. چنانکه گفتیم و بر همگان هم روشن است ایشان عمر شریف و گرانمایه خود را صرف اعتلای تاریخ و فرهنگ پر افتخار آذربایجان نموده و با تلاشهای شبانه روزی و طاقت فرسای خود بسیاری از مشاهیر آذربایجان را در سطح عموم شناسانده و بسیاری از حقایق مبهم تاریخی را روشن نموده و گرد و غبار ناشی از گذشت زمان را از روی صفحات تاریخ آذربایجان زدود و عاقبت خود هم به صف مشاهیر پر افتخار آذربایجان پیوست.

شادروان دکتر سرداری نیا شیفته تاریخ و فرهنگ آذربایجان بود و به خادمین مخلص و تاریخ ساز آذربایجان، از جمله به ستارخان سردار ملی ارادت خاصی داشت و از شدت علاقه ای که به سردار ملی داشت، نام خانوادگی قبلی خود را به "سرداری نیا" تغییر داده بود. سردار ملی و سرداری نیا هر دو در محله امیرخیز تبریز به دنیا آمده و هر دو علاقه و تعصب خاصی به تبریز داشتند.

مرحوم سرداری نیا که خود سردار تاریخ نگار و سردار قلم تاریخ و فرهنگ و ادبیات آذربایجان به شمار می رود، متأسفانه روز پنج شنبه ۲۲ فروردین ۱۳۸۷ دار فانی را وداع گفت و در روز شنبه ۲۴ فروردین ماه، پیکر پاک آن مورخ و محقق نامدار و مرد توانای اندیشه و دانش و عمل و شخصیت جاودانه تاریخ و فرهنگ آذربایجان با حضور انبوه هنرمندان و هنردوستان و در میان حزن و اندوه مردم با فرهنگ و قدرشناس تبریز و آذربایجان از مقابل منزل شخصی وی واقع در خیابان ارتش جنوبی تشییع و در قطعه هنرمندان گلزار وادی رحمت تبریز به خاک سپرده شد. بدین ترتیب مورخ و محقق نامدار و مشاهیر شناس آذربایجان خود به کاروان مشاهیر آذربایجان پیوست و تبریز شهر اولینها بار دیگر شاهد از دست دادن یکی از مشاهیر آذربایجان شد. در اعلامیه ها و پیامهای تسلیتی که در مجلس ترحیم آن مرحوم از طرف فضلا ، ادبا، انجمن های ادبی، دوستان، شاگردان و شیفتگان وی صادر شده بود، اشعار زیر جلب توجه می کرد:

قارانقوشو اوچدو گؤزل تبریزین

رحمته قوووشدو سرداری نیا

آجی ایتکی ایله یوردو بوش قویدو

نیسگیلین یاغدیردی آذربایجانا

***

باید اکنون چهره را از اشک سوزان تر کنیم
خون دل را باده ی خود، سینه را ساغر کنیم
یک جهان دانش به زیر خاک کی گیرد قرار؟
مرگ "سرداری نیا" را ما چه سان باور کنیم؟

***

گتدی الدن تاریخین سرداری آذربایجان
جان باغیشلاردی اونون دیداری آذربایجان
ماندگار آثار قویارکن، اولمز اولدو اوستاد
سیندی تبریز شهری نین دیواری آذربایجان

***

اهل دل دانند، پاکی و صفا را مرگ نیست
مهربانی، عشق، زیبایی، وفا را مرگ نیست
آن که یک ملت از او شد زنده، می میرد مگر؟
تا جهان باقی است "سرداری نیا" را مرگ نیست

روح و روانش شاد و راهش پر رهرو باد.

شعر

دگرلی قلمداشیمیز دوکتور صمد سرداری نیانین آغیر ایتکیسینی عموم قلم
اهلینه و حورمتلی عایله سینه درین حزنله باش ساغلیغی وئرهرک بو شعری اونون
عزیز خاطیره سینه اتحاف اندیرم . سؤنمز

قلمین زهمی

بو آخشام، یاتدیغیم خسته خانادا
گوروشه گله نیم عزراییل اولدو
جانیمی آلمایا الینده فرمان
غفلتی، قارشیمدا او نازل اولدو

۵۸

عزراییل الیمده قلم گورنده
اوتانیدی، آلتیندان تر آخدی، گئتدی
قلمین حورمتین ساخلا سین دئییه
منی اوز حالیما بوراخدی، گئتدی

یوخا بلکه، اولوم ده قلمدن قورخور
نجه کی ، بیر زامان ناپلئون قورخدو
حاکیملر ایچینده قلمدن قورخان
اولومدن قورخاندان یوز کره چوخدور

حياتدا ھئچ نہ دن قورخماديم - دئدى

بونو قيد ائتمه سم، منہ عئيب دير:

قلم صاحيبلرى، بير چوخ گئجه لر

گوزومو يوخويا حسرت قويوبدور

ھم ده گل قلمين مقامينا باخ

قرآندا، اونا آند ايچيدير تانرى

سايسيز، حسابسيز ياراتديغيندان

نہ اوچون قلمى سئچيدير تانرى ؟

ايسته ييب دئسين كى، بو كايئاتدا

بوتون ھر قوه يه فايقدير قلم

حق سؤزو يازماقدان قيزيرقانماسا

تانرى نين آندينا لايقدير قلم

مرحوم سرداری نیانین اولومو مناسیبتیله

● حسین نجفی (شادی)

گشتدی الدن تاریخین سرداری، آذربایجان
جان باغیشلاردی اونون دیداری آذربایجان
ماندگار آثار قویارکن اولمز اولدو اوستاد
سیندی تبریز شهری نین دیواری آذربایجان
یاس توتوب کاغذ، قلم آغلیبر کیتاب و خط اونا
درس همتدیر صمد رفتاری آذربایجان
فخر اندیر علم و ادب دونیاسی دوز آئارینا
شمس تک کشف ائیلهدی اسرار-ی آذربایجان
بیر ده موشکولدور گله سرداری تک انسان اله
مشق حکمتدیر اونون کرداری آذربایجان
عؤمر اگر اولسا موبارک، او موبارک عؤمروموش
آلدی تاریخدن قالین اشعاری آذربایجان
"شادی"نی قان آغلادیر بو ضایعه شام و سحر
موج خیزدیر دیده-ی خونبار آذربایجان

۶

فلگين جو رو

● علي رضا خيابانى

غم هجر ايله ڪونول قان اولاجاقميش دنديلر
گوزون آرديندا قاليب باخ دولاجاقميش دنديلر
بسله دين قان ايله گرچى يئتيرييسن گول تر
روزگارين الى زولفون يولاجاقميش دنديلر
گل ساريلما او قارا زولف چو شه ماره ڪونول
سنى بوينوندا ايلان تڪ چالاجاقميش دنديلر
بو قدر نازينى چڪدين، ائله دين تاج سرين
تاج حوڪمون سوره جڪ، باج آلاجاقميش دنديلر
گرچى معشوقه گوزل عيشوه سى، مين غمزه سى وار
روزگارين دونوشو ايله سولاجاقميش دنديلر
كيم ڪونول وئردى اوز ايلقارين پابند قاليب
فلگين جو رو ايله قوورولاجاقميش دنديلر
عاشيقين جانين آليپ عيشوه معشوقه ياخار
قايدادير نازى اولان جان آلاجاقميش دنديلر
دوندريپ باشقا حالا حالتينى چرخ فلڪ
اى خياوانلى سنه غم قالاجاقميش دنديلر

باش ساغلیغی دیلکلی

دوکتور جواد هیئت ین

دوکتور صمد سرداری نیا نین یاس تۆرنینه وئردیگی ساو

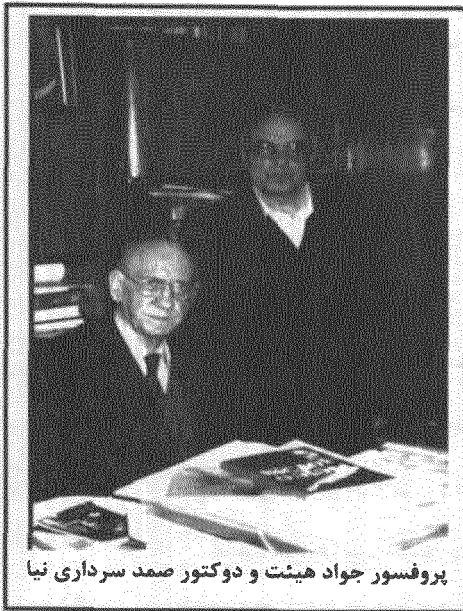
عزیز دوستلار،

آلدیغیم قارا خبره گۆره دوکتور صمد سرداری نیا وفات ائدیپ.

وارلیق ین تمل داشلاری و قوروجولاریندان اولان و اوتوز ایلدن بری تاریخی مقاله لریمیزی و تبریزده وارلیق ین یاییمینی عهده سینه آلیب اونون نماینده سی

وظیفه سینى گۆرن عزیز دوست و همکاریمیز واختسیز وفات ائدیپ و عایله سیله برابر دوستلارینی و وارلیق توپلوسونو ماتمه بورویوب و یالقیز بوراخیبیر.

۶۲

پروفیسور جواد هیئت و دوکتور صمد سرداری نیا

دوکتور سرداری نیا هم تاریخی، هم ده حقوقچو ایدی و اوتوز ایلدن بری بیر عالیم آراشدیریجی و یازیچی کیمی وارلیقدا تاریخی مقاله لری یازاردی و آذربایجانین قارالیقدا قالان حقیقتلرینی خلقیمیزین و یوردوموزون

فخری اولان تاریخی شخصیتلریمیزی گون ایشیغینا چیخاردیب خلقیمیزه تانیپ ائدیردی.

اونون وارليقددا يازديغي مقاله لر يندن باشقا تاليف اتنديگى كيتابلارى دا خصوصاً ۲۰ - جى عصر تاريخيمىزى آيدىنلاتماق باخيمىندان عوضسيز اثرلردير.

او هميشه وارليقلا تمناسيز و عوضسيز همكارلىق ائله ييب، وارليقين ان صميمى و صداقتلى همكارلار يندان ايدى.

وارليق درگيسى و توپلوسو بئله بير همكارى و فعال نماينده سىنى الدن وئرمكله بؤيوك و عوض اتديلمز بير ايتكىيه اوغراميشدير.

اونون يئرى وارليقددا و وارليق توپلوسوندا هميشه بوش قالاچاق و عزيز خاطريره سى هئچ بير زامان اونوتولماياچاقدير.

سردارى نيانين اونملى بير وظيفه سى ده وارليق ين نماينده سى كيمي تبريزده وارليغي يايماق و اونون حقوقونو قوروماق ايدى. او تمناسيز فقط چوخ جيذى شكليده بو ايشى اوزون ايللر يئرینه يئتيرميشدير. وفاتيندان اول خسته لندىگى گونلر بو وظيفه نى خلف اوغلو آيدينا تاپشيرميشدير. بو دا اونون آنادىلى و مدنيتينه نه قدر باغلى اولدوغونو گؤستريپ.

۶۳

دوكتور سردارى نيانين شخسى حياتى دا، اجتماعى و مدنى حياتى كيمي تميز، پاك و پارلاقدير و يئنى يئتمه - لريميزه اؤرنك اولمالى دير.

من بو آجى حادثه دن نه قدر اوزولوب تاترلنديگىمى كلمه لرله ايضاح ائده بيلميرم. هله وطندن اوزاقددا اولدوغوم و ياس مراسيملرينده اشتراك ائده بيلمه ديگيم ده منيم غم - غصه و كدرمى داها دا آرتيرير.

اولو تانريدان او عزيز همكارىمىزا رحمت، عايله و دوستلارينا، وارليق توپلوسونا و اؤزلكله اؤزومه دؤزوم و صبر ديله ييرم.

نور ايچينده ياتسين.

وارليق توپلوسو طرفيندن

دوكتور جواد هيئت

۱۳۸۷/۱/۲۲

"دیلماج درگیسی یازارلار هیأتی" و "دیل و مدنیت اوجاگی (دمو)" نین باش ساغلیغی بیلدیرسی

اوستاد صمد سرداری نیانین گؤز لنیلمه یین ایتگیسی مناسبتیله

تاریخی یاراتماق خلق و خلق قهرمانلاری نین ایشیدیر، تاریخدن درس آلیب، تجربه قازانیب، گله جگه یول آچماق ایسه یثنی نسیللرین بوینونا دوشن وظیفه دیر. بو آرادا تاریخچیلر ده گنچن نسلین تجربه لرینی گله جک نسله قازاندیرماغا چالیشیرلار. تاریخیمیزی یازماساق، اونو آراشدیریب، تحلیل ائتمه سک، دئمه لی تاریخیمیزی ایتیرمیشیک.

صمد سرداری نیا حقیقتاً ده

چاغداش آذربایجان

تاریخینی یثنی نسیللره

چاتدیرماغی باشاردی،

اونون یوزلرجه مقاله،

مونوگرافی و اونلار جاکیتابی

بونو آیدینجا ثبوت ائدیر. بو

اعتیبارا گوره ده آدینی ملی

سرداردان آلان صمد،

۶۴

معاصیر تاریخچی لیگیمیزین سرداری کیمی دگرلندیریله بیلر.

صمد سرداری نیانین هم ده لیاقتله باجاردیغی ان اؤنملی ایش، اونون یکنسق چالیشماسیدیر. الینی قلمه آپاردیغی گنج یاشلاریندان بری بیرقلم چالیشیب، سون گونلرینه کیمی هئچواخت یازیب، یاراتماقدان ال اوزمه دی، گنچن اوتوز ایلده نه زامان نشر مرکز لرینه باش وورولسایدی، قطعاً اونون مقاله لری و کیتابلارینا راست گلمک اولوردو.

وارلیغیمیزین ایلک سؤزونو حمید نطق، جواد هیئت یازمیشسا دا، اونون سون سؤزونو ده صمد سرداری نیا دئمیشدیر. او حتی دیلی باغلادیلان دیلماجی دا اؤز

بازیلاریندان، هم ده قایغیلی اؤنریلریندن محروم قیلمادی. "تاریخ نه دیر" عنوانلی بیر دگرلی چیخیشی دا اولدو دیلماجین تبریز دفتربنده. میراث قوبدوغو معنوی ثروت تکجه مکتوب اثرلرینده اولوب، بیتمیر، اونون ائلدارلیق مکتبیین دوامچیسسی اولراق ایکی دگرلی اولادی دا بیزه یادگار قالمیشدیر. بوندان سونرا اونلارین بوینونا دوشن وظیفه داها آغیر اولسا دا اینانیریق کی ائلترین حیمایه سینه آرخالاتاراق داها اوجا زیروه لره یول آچاقلار.

دوکتور صمد سرداری نیانی دینلرکن

سرداری نیا پول، شهرته
 اویمادی، کیمسه نین
 تاپشیریغی ایله تاریخی
 تحریف ائتمه دی،
 یادلارا قوللوق
 چیرپیشدیرمادی، هنج
 زامان ائلینی، یوردونو
 آتمادی، تک
 تاریخیمیزی دئییل اؤز
 شرافتلی حیاتی ایله ده

آلنی آجیق، شرفلی و باشی اوجا یاشاماغی بیزلره اؤیرتدی.

ایندی آرتیق نچه گوندور کی تاریخین ایتکین خزینه لرینی اوزه چیخاریب، قارانلیقلارینا ایشیق ساچان بؤیوک تاریخچی اؤزو ده تاریخه قوووشموشدور. بیز وارلیق عایله سی باشدا اولماقلا، اوستادین یاخین عایله لری (پیرهاشمی و سرداری نیا) و عمومیتله ده بوتون آذربایجان میللتینه باش ساغلیغی و ثریر و اینانیریق کی صمد سرداری نیانین عزیز خاطیره سی هنج زامان اونودولمیا جاقدیر.

تهران - فروردین - ۱۳۸۷

آذربایجانلی بیلی یوردلولار توپلومونون

اوستاد سرداری نیانین دونیاسینی دگیشدیرمه سی

مناسیبتیله پیامی^۱

اولو تانری نین آدیلا

یاریلدی بولودلار گؤزلنیمه دن

اثندی توپراغیما یاسلی بیر اوچاق

اثندی باشیما کول قوجاق - قوجاق

آلیشدی اورک، سؤندو بیر اوچاق!

۶۶

کده میز قورقود دونیانی گلیملی - گنڈیملی، سون اوچو اولوملو آنلاتسا دا، هر انسانین اولومو، اونلارین عایله - سینی یاسلاندیریر. آنجاق انسانلار وار کی اونلارین اولومو بیر محله نی، بیر شهری، بیر ماحالی و نهایت بیر میلتی یاسا باتیریر. اوستاد دوکتور صمد سرداری نیانین دونیاسینی دگیشدیرمه سی بیر میلتی یاسا و کدره باتیران اولوملردندیر. بونون ندیننی ایکی ساحه ده آراشدیرماق اولار: بیری او اوستادین اثرلرینده و بیرسی ده او اوستادین شخصیتینده.

اوستادین اثرلری و اونلارچا یازدیغی کیتاب و یوزلرجه قلمه آلدیغی مقاله لر هر بیرسی بیر پارلاق شمع کیمی آذربایجانین قارانلیق گنجه لرینه ایشیق اولموشلار. او هویتی تاپدالانمیش بیر میلتین زنگین و فخر ائتمه لی تاریخینی آراییب. چوخلو کیتابلاردا او جومله دن "تبریز بیرنجیلر شهری" کیتابیندا عرضه ائتمیشدیر.

دوکتور سرداری نیا تاریخیمیزده بیر حاذق آراشدیرچی کیمی سنیر اندیب، میلتیمیزین ان سیاسی عرصه سی اولان معاصر تاریخیمیزی آراشدیرماغی دا چوخ یئرلی گؤرموشدور. مشروطیتدن بری شوونیزمین یارانماسینا اینانیرساق، او

---

^۱بو پیام مهندس آیدین صادقی واسیطه سیله او مرحومون تشییع تۇرنی نین سونوندا اوخوندو.

داھی اوستادین مشروطیت تاریخی نین ان قارانیق گوشه لرینده سنیر ائتمه سینی یاخشی باشا دوشه ریک. ائله دیرکی ایلك دفعه اولراق، اوستاد سرداری نیا "دوغرو یول آذربایجان مشروطه سی" و "یالانچی مرکز مشروطه سینی" مطرح ائتدی.

اوستاد سرداری نیا آذربایجانیمیزین گۆز بگی قاراباغین اشغال اولونماسینی گۆررکن، "یا قاراباغ یا اولوم" سۆزونو اوجا بیر سسله هارایلادی؛ و "ایروان بیر مسلمان شهری ایدی" و "آرازین ایکی تاینیدا اۆلدورولن مسلمانلار" کیمی کیتابلار تألیف ائتدی. و بئله ایدی کی اۆزو دئمیشکن، دوکتور هئیت دن سونرا فاشیست داشناقلا رین قارا لیستلرینده ایکینجی سیرادا یئر توتوموشدور.

او داھی انسان میلتی نین گونلوک نیازلارینی یاخشیجا باشا دوشه رک، قلمینی آیریلماز سیلاحی کیمی حرکت گتیردی. ائله کی آذربایجان ضیالیلاری طرفیندن "فدرالیزم" دوشونجه سی طرح اولان زامان، کنچمیش تاریخیمیزده سنیر اندیب، "آذربایجان خانلیقلاری" اثرینی یازماغا باشلادی. هابئله باتی آذربایجانین دورومونو و دوشمنلرین سیاستلرینی باشا دوشه رک، او حاقدا مطلب توپلاماغا جان آتدی. اوستادین شخصیتی، او جومله دن آلچاق کۆنوللوگو، گولر اوزلولوگو، بیر بیلیم آدامی کیمی دوغوساللیقدان اوزاق گزمه سی، گنجلره دگر وئرمه سی، یئنی قلم ساحه سینده آیاق باسانلاری تشویق ائتمه سی، اونو آذربایجان اولدوزلو سماسیندا بیر دان اولدوزو کیمی ایشیقلا ندیریر.

"آذربایجانلی بیلی یوردلورلار توپلومو" بیر معنوی آتا یاسلیسی اولراق، بو بؤیوک و آجی ایتکینی اوستاد سرداری نیانین عایله سینه و آذربایجان میلتینه باش ساغلیغی وئریر، تانریدان او مرحوما رحمت و ایگیدلریمیزدن اوستادین یولونو داوام وئرملگی دیله بیر.

۱۳۷۸/۱/۲۴

آذربایجانلی بیلی یوردلورلار توپلومو

دوكتور سردارى نيانين وفاتى موناسيبتيله

آرمان تشكولونون باش ساغليغى

بوردان بير آتلى گنجىدى

آتين اويناتدى گنجىدى

گون كيمى ايشيق ساجدى

آي كيمى باندى گنجىدى

هله ده بو آجى خبره اينانانميريق. اوندان تكجه قوجامان تبريزيميزين فخر ائديلمه لى تاريخينى يوخ، ستارخان، باقيرخان و بوتون مىلى قهرمانلاريميزين قوخوسونو دئييل، اوندان تكجه نيسگىللى قاراباغ دردينى ده يوخ، بوس - بوتون قارانليقلاردا ساخلا نيلميش تاريخيميزين دادينى تامسديدىق. نه يازيق كى اونو چوخ تئز ايتيرديك و دنيزدن يال نيز داملار قازانا بيلديك.

چاغداش تاريخيميزين آتاسى اولان جناب دوكتور سردارى نيانين ائل يموزه پاى وئرديكى، اونلارچا كىتاب و يوزلرجه مقاله نين هر بيرى اؤز يئرینده شاه اثر اولسا دا، اونون ان بؤيوك شاه اثرى حياتى ايدى. او ايللر بويو بوتون شخصى منفعتلره گؤز يوموب، ياشامىنى ائلينه وقف ائتدى.

اوستاد بو گون گنج، اورتا ياشلى و ياشليلاريميزين آراسيندان ان سئويلن شخصيت لریندندير. تكجه اونون يوكسك علمى خيدمتلريندن يوخ، بلكه حياتى بويونچا انسانى فضيلت لرى يوكسك سويده ده داشيدىغي نا گؤره دير.

دوكتور سردارى نيا هئچ زامان اولمه يه جك، اونون ائوى ميليونلارچا آذربايجانلى نين اورگينده دير و اكديگى توخوملار بارا اوتورماقدادير.

آرمان تشكولو بو آغير ايتكىنى سردارى نيا عايله سى باشدا اولماقلا بوتون ميلتيموزه باش ساغليغى دئييب، جان دوستوموز آيدىن سردارى نيادان، آتاسى نين آغير خسته اولدوغو گونلرده چكديگى بوتون زحمتلرينه گؤره اليندن اؤپوب، گلجه كده آتاسى نين ميراث دارى كيمى آغير يوكو داشيماقدا باشاريلى اولدوغونا اينانيريق.

باش ساغلیغی

آذربایجان نین ایشیقلی اولدوزلاریندان بیرری ساییلان، تهراندا نشر اولان «وارلیق» درگیسی نین عضوو، دوکتور صمد سرداری نیانین، تبریز شهرینده گؤزله نیلمز حالدا ابدیته قوووشماسی نین آجی خبری هامینی و هامیمیزی ماتمه بورودو. اوستاد سرداری نیا عؤمور بویو قلم ساحه سینده چالیشدی و عوضسیز اثرلر یادگار قویوب، خالقیمیزلا وداعلاشدی.

بو آغیر ایتکینی او

رحمتلیگین حؤرمتملی عایله سینه، دوستلارینا و بؤیوک اوستادیمیز دوکتور جواد هیئت باشدا اولماق اوزره وارلیق توپلوسونا باش ساغلیغی دئییب، اولو تاتریدان اوستاد سرداری نیایا رحمت و شفقت و قالانلارا دؤزوم دیله بیریک. مزاری نورلا دولسون!

«وارلیغین سسی» درگیسی نین یازیچیلار هیئتی

مالمو - ایسوچ

۲۰ آپریل ۲۰۰۸

• دوكتور صمد سرداري نيا نين جنازه سي

بو گون تبريز ده تورپاغا وئريلدي

اويرنجي نيوز: دوكتور صمد سرداري نيا نين جنازه سي بو گون تبريز ده مينلرجه آذربايجانلي طرفيندن تورپاغا وئريلدي. آذربايجانين دگرلي اوستادي دوكتور صمد سرداري نيانين تورپاغا وئرمه مراسيمي بو گون سحر ساعت ۱۰-دان ارتش جنوبي خياباني، مرحومون ائويندن باشلاياراق ساعت ۱۳،۳۰-دا مزارليقدا سونا چاتدي. سايقی دگر اوستاديميزين جنازه سي تبريزين وادي رحمت مزارليغي نين هنرمندلر بؤلومونده دفن ائديلدی.

۷۰

مراسيمده بير چوخ صنعتچي، يازار، اويرنجي اشتراك و بير چوخ يازار و عاليم چيخيش ائتدي. چيخيش ائندلر آراسيندا غفاري، حسن دميرچي، دوكتور هيئت و وارليق درگيسي طرفيندن مکتوبو، دوكتور جمال آيريملو، بهرام اسدي، دكتور صادقي، دكتور داهي، دكتور رحيم رئيس نيا، محمدرضا لوائي، هوشنگ جعفري، آيدين سرداري نيا (اوستادين اوغلو) گوزه دگيردي.

مراسيمده چوخلو پلاکارت و قوماش يازيلار اشتراكچيلار طرفيندن نمايش ائتديريلدي. بونلاردان بعضيلري: آذربايجان باشين ساغ اولسون، آذربايجانين دگرلي اوستادي دوكتور صمد سرداري نيا ايدی.

مراسيمده بير چوخ پوليس مأمورو اولسا بئله مراسيم مدني بير اورتامدا آرامش ايچينده گئچيريلدي.

اولو تانري دان اوستاديميزا رحمت ديله بيريك. روحو شاد و يولو داواملي اولسون.

● پیکر مورخ و محقق تاریخ معاصر آذربایجان

در تبریز به خاک سپرده شد

خبرگزاری فارس: پیکر «صمد سرداری نیا» مورخ و محقق تاریخ معاصر آذربایجان امروز در تبریز به خاک سپرده شد. پس از تشییع از مقابل منزلش در آئینی با شکوه در قطعه هنرمندان وادی رحمت تبریز به خاک سپرده شد.

براساس این گزارش، در آئین تشییع این مورخ و محقق معاصر آذربایجان مدیرکل امور اجتماعی استاندار، فرماندار تبریز، مسئولان اداره کل ارشاد و شهرداری تبریز و جمعی از روزنامه‌نگاران و هنرمندان حضور داشتند.

فرماندار شهرستان تبریز ضمن عرض تسلیت درگذشت این پژوهشگر برجسته تبریز با بیان اینکه امروز شهر تبریز مرد بزرگی را از دست داده گفت: کتاب تبریز شهر اولین‌ها به عنوان معروف‌ترین اثر استاد برای همیشه تاریخ در یاد و خاطر مردم این خطه ماندگار خواهد بود.

۷۱

محمدرضا نوتاش، مدیرکل امور اجتماعی استانداری آذربایجان شرقی نیز با بیان اینکه استاد سرداری نیا دایرةالمعارف تاریخ آذربایجان بود افزود: مرحوم سرداری نیا جایگاه ویژه‌ای در ارتقای فرهنگ و تاریخ آذربایجان ایفا کرده است.

براساس این گزارش، صمد سرداری‌نیا، مورخ و محقق تاریخ معاصر آذربایجان در سن ۶۱ سالگی عصر روز پنج‌شنبه ۲۲ فروردین در بیمارستان امام رضا (ع) تبریز درگذشت. این گزارش می‌افزاید، سرداری نیا، در ۲۱ اردیبهشت ۱۳۲۶ در محله «امیر خیزی» تبریز دیده به جهان گشود و پس از اتمام تحصیلات دوران ابتدایی تا دبیرستان، در سال ۱۳۴۶ وارد دانشگاه تبریز شد. وی در سال ۱۳۵۰ در مقطع کارشناسی تاریخ از این دانشگاه فارغ‌التحصیل شد و پس از استخدام در صدا و سیما بار دیگر به دانشگاه رفت ولی این بار در رشته حقوق قضائی به تحصیل پرداخته و در سال ۱۳۵۷ فارغ‌التحصیل شد.

این استاد تاریخ آذربایجان در دوران حیات خود دانشجویان متعددی را تربیت کرده و به جامعه مطبوعاتی استان تقدیم کرد.

از آثار مهم سرداری نیا می توان به تبریز شهر اولین ها، سیری در تاریخ آذربایجان، قره باغ، باکو شهر نفت و موسیقی، مشاهیر آذربایجان، ملانصرالدین در تبریز، باقرخان سالار ملی، تاریخ روزنامه ها و مجلات آذربایجان، آذربایجان پیشگام جامعه مدنی، آذربایجان مهد صنعت چاپ در ایران، ایروان یک ایالت مسلمان نشین بود، اشاره کرد.

● گزارش مراسم خاکسپاری و تعزیه دکتر صمد سرداری نیا در تبریز

(از ۸۷/۱/۲۴-۸۷/۱/۲۶)

روز شنبه ۸۷/۱/۲۵ مراسم تشییع جنازه پیکرمطهر دکتر صمد سرداری نیا بود از بیست و چهار ساعت قبل از طریق SMS و نیز امیل های شخصی و مکالمات تلفنی اعلام شده بود. این مراسم ساعت ده صبح از مقابل خانه استاد واقع در خیابان ارتش شروع خواهد شد.

۷۲

مردم علیرغم عدم وجود رسانه های عمومی برای اطلاع رسانی، تنها از طریق تلفنهای شخصی و دیدارهای خصوصی بین خود از این حادثه به غایت تلخ و اندوهناک مطلع شده بودند. با این حال حضور یکپارچه مردم که از طبقات متفاوت اجتماعی و شهرهای مختلف به این مراسم آمده بودند و تعداد آنها به ده هزار نفر می رسید در نوع خود بی نظیر بود. شعارهایی که مردم با صدای بلند میدادند عبارت بودند از:

* ای آنا یوردومون مرد ایگیتلری اولمه ییبسیز ائلین قهرمانی سیز

(ای دلاوران سرزمین مادری ما، شما هرگز نخواهید مرد چرا که قهرمانان این مردم هستید.)

* یادین خاطرلرده عزیز قالاجاق (یادت در خاطره ها عزیز خواهد ماند.)

* آذربایجان باشین ساغ اولسون (آذربایجان سرت سلامت.)

* اوستاد روحون شاد اولسون (استاد روح شاد باد.)

* آذربایجان سنینله بيم (آذربایجان با تو هستم).

* لا اله الا الله، محمد رسول الله.

* انا لله و انا اليه راجعون.

علاوه بر دادن شعار که از دقایق آغازین تا لحظه پایان مراسم با شور و حرارت وصف ناپذیر ادامه داشت، از طرف دانشجویان در دانشگاههای مختلف پلاکاردهایی به این مضمون در سراسر مسیر راهپیمایی چه در خیابان ارتش به وقت تشیع جنازه و چه در هنگام تدفین استاد "صمد سرداری نیا" توسط دانشجویان حمل می شد:

* آذربایجانین ایگید و شرفلی اوغلو، دوکتور صمد سرداری نیا ابدی یاشاما باشلادی (فرزند دلیر و شریف آذربایجان حیات ابدی خود را آغاز کرد).

* آذربایجانین میلی و دگرلی تاریخچیسسی دوکتور صمد سرداری نیانین دونیادان کؤچمه سینی اونون حورمتلی عایله سینه و بؤیوک خالقیمیزا باش ساغلیغی وئریریک (رحلت دکتر صمد سرداری نیا از دنیای فانی را به خانواده محترم او و نیز به مردم شریفمان تسلیت می گوئیم).

۷۳

در مقابل خانه شخصی وی و در سراسر خیابان ارتش شمالی و جنوبی جمع مشتاقان و دوستداران دکتر سرداری نیا با خودروهای شخصی و چندین ده اتوبوس شرکت واحد تبریز و نیز با پای پیاده برای شرکت در مراسم تشیع جنازه بزرگ مردی تجمع کرده بودند که برای باز شناساندن تاریخ بدون تحریف آذربایجان رنج و مشقت پایان ناپذیری را به جان خریده بود و به علت عشق و علاقه آگاهانه و عمیقش به آذربایجان از هیچ تلاش موثری کوتاهی نکرده بود.

پیکر مطهر دکتر صمد سرداری نیا به دست فرزند برومندش آیدین سرداری نیا به خاک تیره غربت سپرده شد.

در ساعت دوازده و سی دقیقه بعد از دفن استاد در قطعه هنرمندان وادی رحمت شهر تبریز شخصیت های ممتاز آذربایجان از سراسر آذربایجان به سخنرانی پرداختند. در این سخنرانی اجرای اصل ۱۵ و ۱۹ برای چندمین بار مورد تاکید قرار گرفت.

در ادامه برنامه بیانیه ای که از طرف اعضاء هیأت تحریریه مجله وارلیق تنظیم شده بود، توسط مجری برنامه قرائت گردید و علاوه بر آن پیام تسلیت فعالان حرکت مدنی تهران خوانده شد که در آن اسامی این افراد آورده شد:

* دکتر جواد هئیت، مدیر مسئول نشریه وارلیق.

* علیرضا صرافی، مدیر مسئول نشریه دیلماج.

* ابراهیم رفر نویسنده و عضو هیئت تحریریه نشریه وارلیق.

* یوسف قوسی (فرزانه) مدیر مرکز نشر اندیشه نو.

* مسعود فیوضات، برگزار کننده چندین کنسرت موسیقی آذربایجانی در تهران و سایر استان ها.

* محمد رضا هیئت، دبیر نشریه وزین وارلیق.

* اکبر آزاد، از فعالان حرکت ملی آذربایجان در تهران.

علاوه بر بیانیه ذکر شده آقای آیدین صادقی از طرف گروههای متشکل دانشجویی هویت خواه تهران و نیز آقایان شهرک میرزا به نمایندگی از انجمن ادبی شهریار تبریز و حسن دمیرچی (آذربایجان) از بزرگان عرصه موسیقی تبریز و نیز استاد جعفری از شاعران و نقاشان بنام زنگان به خواندن شعر، دکلمه و بیان اندیشه دکتر سردای نیا پرداختند.

۷۴

در پایان آیدین سرداری نیا پسر دکتر سرداری نیا ضمن تشکر از حضور مردم آذربایجان در مراسم به خاک سپاری پدرش صمیمانه اعلام کرد که آقای دکتر سرداری نیا تنها پدر او محسوب نمی شود بلکه وی به دلیل محبوبیت مردمی اش پدر همه مردم آذربایجان محسوب می شود و برای همین او نیازی به تعارف متداول ندانست و گفت: امروز کسانی که در این مراسم شرکت کرده اند، خواهران و برادران معنوی من محسوب می شوند و ما همه به دلیل درد و رنج مشترکمان اعضای یک خانواده ایمانی و معنوی هستیم که باید با همدلی و اتفاق نظر، وحدت و همدلی خود را حفظ کنیم.

امروز آذربایجان غمگین است و انگار تمامیت آذربایجان به دیده ای خونبار و قلبی غمبار تبدیل شده است و پیکر استاد سبکبار، آزاد و رها از تعلقات فریبنده دنیوی

در میان دستان دوستدارانش می رفت تا همچون بذری کاشته شود و مراحل رشد و باروری و تکامل در عالمی والاتر را تجربه کند.

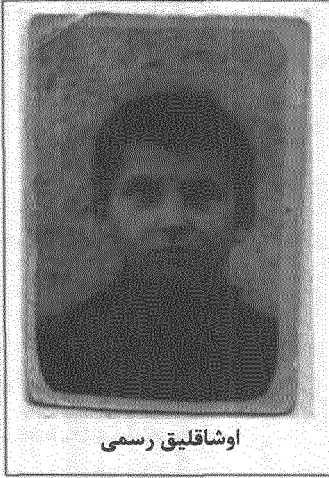
"کدام دانه فرورفت در زمین که نرست

چرا به دانه انسانیت این گمان باشد"

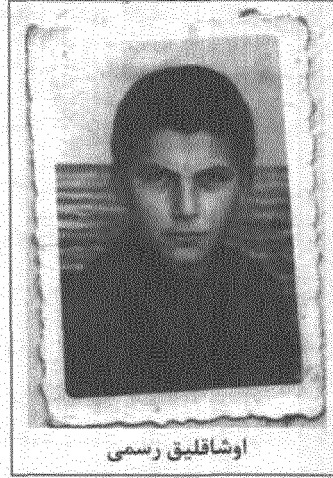
او با مرگ خود تمام نشد، بلکه شروع شد چراکه کسی که در قلب ملت خود خانه دارد هرگز نمی میرد در خاک هم که می رود. در خاکدان هم که کاشته می شود حیاتی دگر باره در نوروجشن و سرور می آغازد. آری مردی که سراسر عمر پربار خود را نه به توصیف تاریخ، بلکه به تحلیل و پردازش وقایع تاریخی پرداخته امروز خود به حادثه شگفت انگیز تاریخی بدل شده است و این بار این انگشتان قدیمی تاریخ است که به نگارش او در دل خود می پردازد و او را برای نسل های بعدی به عنوان سمبلی و نمادی از مبارزه آگاهانه و شعورمند معرفی می کند..

امروز مراسم تعزیت مردی است که در عرصه تاریخی تلاش کرد تا تاریخ را از دام دروغ و تزویر ریاکارانه حاکمان برهاند و حیات واقعی مردم آذربایجان را بدون تحریف نشان دهد او همچون روحی واله و شیدا درد و اندوه مردم آذربایجان را بیان داشت و در عرصه تاریخ، هنر، فرهنگ و زبان مردم ما لحظه لحظه حیات خود را وقف رهایی و آگاهی مردم از جهل و نادانی ساخت به جرات می توان گفت: او در معبر زمان از ذره ذره وجود خود چراغی ساخت، افروخته، فرا روی سالکان مسلک سرخ عشق، شیفتگی، رهایی و هویت خواهانه.

رسمیله سرداری نیا

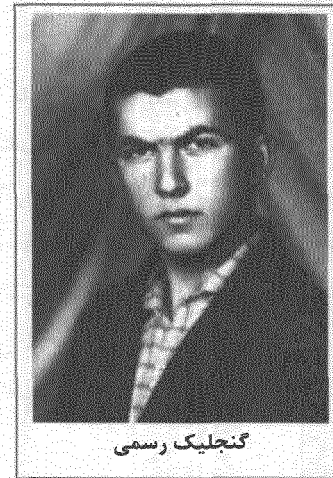
اوشاقلیق رسمی

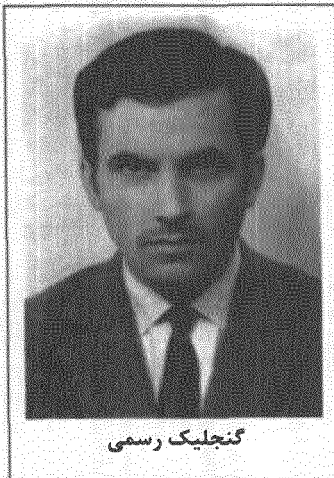
اوشاقلیق رسمی

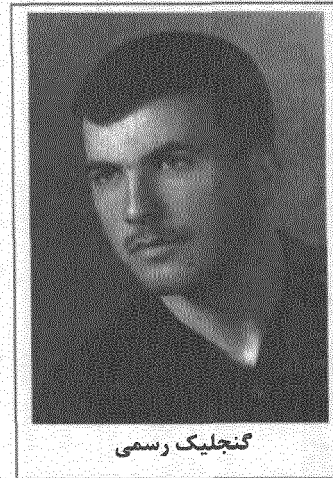
اوشاقلیق رسمی

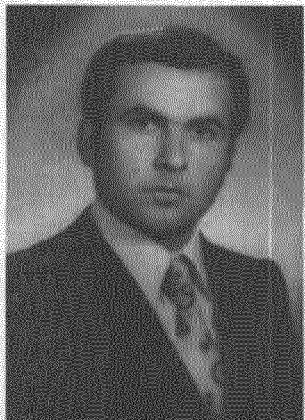
گنجلیک رسمی

گنجلیک رسمی

گنجلیک رسمی

گنجلیک رسمی

عسگریک رسمی

وارلیق درگیسی نین اسکی بازارلار هیاتنی

ساغدان: ص. سرداری نیا، ح.ع. پروین، پروف.ح. نطقی، زطرزمی، ع. سلیمی، پروف.ح. هینت، ا. هادی

آذربایجان اونیورسیته سی، فخری دوکتورا مراسیمی

دین خورمندا
۱۶,۵۱۴۱

مرحوم سرداری نیانین امضا اؤرنگی

شب‌نامه^۱

● دکتر صمد سرداری‌نیا

اختناق دوران ناصری، نه تنها اجازه انتشار نشریه‌ای آزاد را نمی‌داد، بلکه «بدگمانی و وحشت حکومت تا آنجا پیش رفت که تشکیل هر نوع تجمع و هر شکل جمعیتی را رسماً منع می‌کند. چنانکه دسته‌ای از جوانان تحصیل کرده و معقول، خواستند دستگاه کلوب تأسیس کنند، دستور شاه در این باره نشانه خشم اوست. به نایب‌السلطنه نوشت: جوانان معقول بسیار - بسیار غلط کرده‌اند که ایجاد کلبه خواهند بکنند. اگر همچو کاری بکنند، پدرشان را آتش خواهم زد. حتی نویسنده این کاغذ به اداره پلیس باید مشخص شده، تنبیه سخت بشود که من بعد، از این فضولی‌ها نکنند. از این دستور خشن به خوبی می‌توان به عمق تفکر ارتجاعی و شدت سانسور آخرین سالهای سلطنت ناصرالدین شاه پی برد.»^۲

در این شرایط سخت و هولناک، علیقلی خان صفروف به ابتکار جالب و درعین حال خطرناکی دست می‌زند. وی در سال ۱۳۱۰ هـ. ق جریده مردمی درون

---

^۱ مقاله دها اوئجه دیلماج درگیسی نین ۲۳-جی سایسیندا دا یاینلامیشدیر.

^۲ - گوئل کهن - پیشین - ص ۱۶۹

مرزی را که نشریه‌های فکاهی - انتقادی و مصور و دارای کاریکاتورهای پرریشخندی بود در تبریز منتشر می‌کند و در آن تاریکی ظلمانی به مثابه چراغی روشن، راه را برای دیگران نشان می‌دهد. این مرد مبارز در چنان شرایط خفقان‌زایی که نه تنها نشر جرید آزاد و انتقادی از محالات بود، بلکه خواندن این چنین روزنامه‌ها مجازات مرگ را در پی داشت، باشجاعت کم‌نظیری آن سکوت قبرستانی را می‌شکند و به افشای چهره کربه استبداد که عمده‌ترین عامل بازدارنده پیشرفت و ترقی کشور بود دست می‌زند. وی متهورانه آن خاموشی وحشت‌زا را شکسته و عیارانه تخم ادبیات انقلابی را در دل هموطنانش می‌پاشد و به آنها نشان می‌دهد که ارکان کاخهای ستمشاهی، چسان پوشالی است و با دست به دست هم دادن، چگونه می‌توان شرّ زالو صفتان را از سر آحاد ملت کند و به استقبال فرشته آزادی و عدالت رفت.

شب‌نامه، نه تنها اولین نشریه مردمی درون مرزی است، بلکه طلایه‌دار جرید فکاهی نقاد و مصور ایران هم هست و به همین علت دکتر باستانی پاریزی، علیقلی صفروف را پدر مطبوعات فکاهی ایران نامیده است.^۱

۸۱

این نخستین روزنامه طنز که با ابتکاری جالب و سلیقه‌ای خاص در آن شرایط سخت و حادث تبریز منتشر شد، در زمینه‌سازی برای قیام مردم علیه استبداد نقش مهمی بازی کرد. چنانکه خانم «وراکو بیچیکووا» ایران‌شناس چکسلواکی، در تحقیق عالمانه خود بر این باور است: «در خلال مبارزات مشروطه‌خواهی، ادبیات ایران به صورت یک ادبیات سیاسی و پرخاشگر، نه در قالب کتاب و یا دیوانها، بلکه در قالب روزنامه‌ها و مجله‌ها متبلور شد. به همین خاطر، روزنامه‌نگاری هنوز هم آینه تمام نمای ادبی آن عهد به شمار می‌رود... مدتها پیش از انقلاب، این روزنامه‌های رسمی نبودند که اثر گذاشتند، بلکه چندین نشریه غیررسمی، نیمه‌غیرقانونی نقلابی با ماهیت انتقادی اینجا و آنجا به وجود آمدند و جلوداران واقعی روزنامه‌نگاری مشروطه گردیدند. اولین کانون این بیداری ملی تبریز بود... وقتی که روزنامه‌ای با نام تلقین نامه ایران در تبریز چاپ شد همانند ثبت اموات ایران به صورت یک جزوه بود و نیز وقتی که

^۱ - دکتر باستانی پاریزی - نای هفت بند - ص ۱۶۳

روزنامه مصوّر طنزآمیز شب‌نامه منتشر گشت ناصرالدین شاه هنوز داشت سلطنت می‌کرد.^۱

ابراهیموف می‌نویسد:

«علیقلی صفروف که یک نویسنده دموکرات بی‌باک بود، در سالهای ۹۳-۱۸۹۲ روزنامه‌ای به نام «شب‌نامه» در تبریز انتشار داد. این روزنامه با مضمون ساده اما قاطع و افشاگر خود توانست در مدت کوتاهی توجه توده‌ها را جلب نماید. روزنامه با ارائه فاکت‌های ساده و قابل فهم و آشکار، زشتیهای نظام حاکم در کشور را با مهارت و قابلیت شایسته‌ای نشان می‌داد.

روزنامه شب‌نامه به گرسنگیهای ساختگی توسط محترمان و در ارتباط با آن به مسئله نان، گرانی آن، کمیابی آن، بدی کیفیت آن... توجه بیشتری مبذول داشته، سعی می‌کرد توده‌های زحمتکش را به مبارزه برانگیزد.^۲

محمدعلی تربیت نیز این نشریه را چنین معرفی می‌کند: «شب‌نامه نشریه‌ای است که در حدود سال ۱۳۱۰ هـ. ق مطابق ۹۳-۱۸۹۲ میلادی، در تبریز پدید آمده و مدتی نشر می‌شده است، اما به طور مرتب و متناوب نبوده و به هیچ وجه شکل روزنامه نداشته است، بلکه از گروه نشریاتی است که از اندیشه‌های نوینی ملهم بوده و سخت نهانی انتشار یافته است.

۸۲

این نشریات بسیار پر نیشخند و فکاهی بوده است و به قلم علیقلی خان ناشر احتیاج و آذربایجان که در آن روزها معروف به آقا قلی بوده نگارش یافته است، ولی عنوان «شب‌نامه» بعدها به طور کلی به کلیه انتشاراتی که مخفیانه با ژلاتین طبع می‌شد، اطلاق گشت. یکی دو قطعه به عنوان نمونه می‌توان از شب‌نامه‌ها استخراج و درج کرد، بدون اینکه یکی به دیگری ترجیح داشته باشد. راجع به وضعیت رقت آور نان و بازار پر آشوب متصوّر نانوایان چنین می‌نگارد:

«دیروز خدمتکار را برای خرید قطعه نانی برای نهار به بازار فرستادم. او در

۱- یعقوب آژند - ادبیات نوین ایران - ص ۲۹

۲- ت. ا. ابراهیموف - تاریخ پیدایش احزاب سیاسی در ایران - ص ۳۸

سپیده صبحدم به نانوایی رفت و سه ساعت بعد از غروب آفتاب در حالی که لباسش قطعه قطعه، صورتش سخت مجروح و بدنش خسته و کوفته و زخمی بود، سنگکی در دست وارد منزل گشت و چون فوق‌العاده گرسنه بودیم فی‌الغور سنگک را دریدیم و تکه تکه کردیم. علاوه بر آن اشیاء مفصله الاسامی ذیل نیز پاره پاره گشت: یک عدد پیراهن خواب، یک دسته آفتابه و لگن، یک سر... یک بسته... الخ.

در رساله رابینو آمده است، یک نسخه شب‌نام منتشره در نوامبر ۱۹۰۶ میلادی که به زبان ترکی آذربایجانی نوشته شده در تصرف اینجانب [= تربیت] موجود است. این نسخه عبارت از یک ورقه ساده است که به قطع ۱۴ در هشت و سه ربع و با مرکب بنفش با ژلاتین طبع شده است. کاریکاتوری نصف بالای صفحه را اشغال کرده است و در زیر آن سطر مطالب مربوط به تصویر درج شده است. نه تاریخ، نه عنوان و نه اسم و رسم ناشر و نه محل نشر ذکر شده است.^۱

انتخاب عنوان این نشریه نیز، ابتکار جالبی بوده که به قول زنده یاد دکتر حمید نطقی: «نویسنده به نیشخند و تمسخر در برابر کلمه «روزنامه»، «شب‌نامه» را ساخته و پرداخته و چون این نشریه بنابر طبیعت خود و شرایط زمان، ناچار نهانی بوده، این نام نیز برای هر نوشته پنهانی علم شده است. بدین گونه از این رهگذر، به خزینه لغات زبان فارسی کلمه نوی افزوده که دریغا، به علت آن که سالیان درازی، ظلمت استبداد و خفقان بر دیار ما فرمان می‌راند از رایجترین کلمات این زبان گشت.»^۲

علیقلی خان صفروف که با این ابتکار تاریخی‌ش، راه مبارزه را به دیگر مبارزان نشان داده بود، در سالهای بعد نیز تا انقلاب مشروطیت، انتشار شب‌نامه‌ها به شکلهای گوناگون ادامه می‌یابد.

گوئل کهن می‌نویسد: «دامنه اعتراض و ناراضامندی مردم در دیگر شهرها نیز آن چنان بالا گرفته که اعلانهای مخفی و شب‌نامه‌های مخالفان، در و دیوار کوچه‌ها و خیابانها را زینت می‌دهند. در کی از ملاقاتهایی که وزیر مختار روسیه

^۱ - تاریخ مطبوعات و ادبیات ایران (ج ۲) - ص ۲۹

^۲ - تاریخ روزنامه‌ها و مجله‌های آذربایجان به قلم صمد سرداری‌نیا - تقریظ - ص ۵

تزاری در تاریخ ۱۲ ربیع‌الاول ۱۳۱۳ هـ. ق با رئیس اداره سانسور و وزیر انطباعات «دولت علیّه» دارد، اعلانی به وی می‌دهد که در شهر تبریز بر ضد ولیعهد، طایفه طباطبائی، شاه و دولت نوشته و بر دیوارها چسبانده بودند. «... اعلان تبریزیها، بدتر و سختتر، اما با معنیت از اعلانات ملّتی طهران بود.» (روزنامه خاطرات اعتمادالسلطنه ... سوای این گونه شب‌نامه‌های نسبتاً مرتّب، برخی افراد میهن‌دوست و روشنفکر، شخصاً افکار و عقاید آزادیخواهانه و مترقیانه خود را روی کاغذ می‌آوردند و به صورت دستنویس تکثیر کرده، همچون اعلامیه‌های مخفی منتشر می‌ساختند. میرزا یوسف خان مستشارالدوله، از جمله یکی از رجال جسور و آزاده‌ای بود که علیرغم فضای اختناق و سانسور سلطنت ناصرالدین شاه، هر از چند گاهی به نوشتن مقالات و مطالب روشنگر می‌پرداخت و سرانجام در این راه نیز به شهادت رسید. وی که نویسنده کتاب «یک کلمه» است بیشتر به دنبال کناره‌گیری از مقام معاونت وزارت عدلیّه در زمان وزارت یحیی خان مشیرالدوله و انتشار یک مقاله انتقادی در روزنامه اختر مورد غضب شاه قرار گرفته بود و «... قریب سیصد هزار تومان ارثیه پدر را در راه آزادی و مقصود خود از دست داد...» (تاریخ بیداری ایرانیان (ج ۱) - ص ۱۷۱).^۱

مبارزه با استبداد از طریق انتشار شب‌نامه، در زمان ولایتعهدی محمدعلی میرزا که بیشترین اختناق و خفقان را در محیط آن روزی تبریز ایجاد کرده بود و امکان هر گونه فعالیت سیاسی و انتشار مطبوعات آزاد را از همه سلب کرده بود ادامه پیدا کرد.

تلاشگران مرکز غیبی تبریز، چاره‌ای جز انتشار شب‌نامه و اعلامیه‌های انقلابی و افشاگرانه و توزیع آنها در بین مردم نداشتند. به قول زنده یاد دکتر غلامحسین ساعدی: «در آن زمان، روزنامه‌ها مدام مورد حمله چاقوکشان و مزدوران دستگاه بودند. به عنوان مثال، غارت شدن اداره روزنامه آزاد در تبریز به وسیله رحیم خا قره‌داغی را ادوارد براون، در کتابش گزارش کرده است. اما نویسندگان شب‌نامه‌ها همچون عیّاران ادبیات عامیانه، همیشه در گوشه‌ای سردمی‌آوردند

^۱ - گوئل کهن - پیشین - ص ۱۷۳-۱۷۱

و صدای خود را به گوش مردم می‌رساندند و در تاریکی شب ناپدید می‌شدند، بی‌آن که جای پایی از خود باقی گذاشته باشند.»

این مبارزان از حال گذشته، با قبول هر گونه خطر، این کار مهم را در آن شرایط سخت شروع کرده و توانستند در آمادگی مردم برای شرکت در انقلاب، گام‌های ارزنده‌ای بردارند. در این شب‌نامه‌ها، نه تنها مردم نسبت به حقوق اساسی پایمال شده خود آشنائی پیدا می‌کردند، بلکه نظام استبدادی به همه ابعادش افشاء شده و نسبت به آن رژیم ضدّ خلقی در دل مردم، تخم کینه انقلابی کاشته می‌شد و بدون این افشاگریها، شعارها و اعلامیه‌های انقلابی، مردم نمی‌توانستند دشمن واقعی خود را شناخته و برای مبارزه با آن آماده شوند.

«تلقین‌نامه ایران» نیز یکی دیگر از شب‌نامه‌های معروف دوران سلطنت ناصرالدین شاه است که در تبریز منتشر می‌شد. و بعدها در دوران آزادی نسخه تحریف شده‌ای از آن در روزنامه ارشاد در باکو انتشار یافت.

۸۵ ادوارد براون، گوشه‌ای از متن دوپهلو و هشدار گونه این شب‌نامه را بدین قرار ثبت کرده است:

«ای بنده و بندزاده خداوند! گوش دار و فرمان کن! اگر فرستادگان مخصوصی از روسیه، انگلستان و خاندان عثمانی رسیدند و از تو درباره مدارس تو، سپاه تو، طرق و شوارع تو، صنایع تو، تجارت و علوم تو سؤال کردند... ترسی نداشته باش، دلگیر مباش و در جواب به ایشان بگو که...»^۱

مقدمه کتاب منتشر نشده "نگارگران بزرگ"

آذربایجان"

● دکتر صمد سرداری نیا

از مجموعه آثاری که معرف شخصیت‌های تأثیرگذار آذربایجان می‌باشد، تا کنون کتاب‌های "علی مسیو"، "باقرخان سالار ملی" و دو جلد "مشاهیر آذربایجان" از همین قلم منتشر و به محضر دانشوران محترم تقدیم گردیده و مورد استقبال مشتاقانه علاقه‌مندان قرار گرفته است. جلد سوم کتاب "مشاهیر آذربایجان" نیز آماده چاپ می‌باشد. اینک کتاب "نگارگران بزرگ آذربایجان" که حاوی شرح احوال و مختصری از خدمات و خلاقیت‌های پنج نقاش چیره‌دست این خطه - میر مصور، رسام ارژنگی، طاهرزاده بهزاد، کمال‌الدین بهزاد و سلطان محمد تبریزی می‌باشد در پیش روی خوانندگان ارجمند قرار دارد. همچنین در بخش نیاکان پدری ارژنگی‌ها نیز به شرح حال و آثار آقا میرک، میر علی هروی و سید ابراهیم آقامیر اجمالاً پرداخت شده است. مؤلف، معرفی این شخصیت‌های برجسته و آثار ارجدار و نامیرای آنان را بیشتر از این جهت بر خود فریضه می‌داند که این هنرمندان سترگ با آن شخصیت معظم و خدمات گرانقدر تاریخیشان، گمنام مانده‌اند. چنان گمنامی که مایه تأثر و تأسف می‌باشد. در حالی که کمال‌الملک نقاش نامدار معاصر به استادی میرمصور اذعان می‌کند، خود کمال‌الملک را دانش‌آموزان دبستانی می‌شناسند، ولی شخصیت ارزشمند و آثار فناپذیر میر مصور، این هنرمند بزرگ قرن اخیر، حتی بر اغلب هنرمندان زادگاهش تبریز هم ناشناخته مانده است.

رسام ارژنگی دیگر برادر صاحب هنر میرمصور هم همین طور. این صنعتگر چهره-پرداز نیز علاوه بر نقاشی که هم تابلوهای گرانسنگ و هم مقالات سودمندی در آموزش نگارگری از وی به یادگار مانده، در دیگر زمینه‌های هنری نیز ید طولانی داشته است. از جمله سرودن شعر، نوشتن نمایشنامه، نقد و بررسی، طنزنویسی

حسین طاهرزاده بهزاد نیز که هم در دوران مشروطیت در تبریز با ترسیم کاریکاتورهای جانداری در راه مبارزه با استبداد و بسط دموکراسی و آزادی در ایران سهم قابل توجهی داشته، بعدها نیز خدمات خود را ادامه داده است. کمال‌الدین بهزاد این مینیاتوربست عصر صفوی که در آذر ماه ۱۳۸۲ کنگره بین‌المللی بزرگداشت وی با همکاری فرهنگستان هنر و دانشگاه هنر اسلامی تبریز در تهران و تبریز برپا شد، اینک تبدیل به یک چهره جهانی شده است که در کشورهای مختلف جهان با برگزاری کنگره‌های بین‌المللی یادش را گرامی می‌دارند و آثار ماندگارش را توتیای چشم می‌کنند.

سلطان محمد تبریزی، این نماینده سرفراز مکتب تبریز نیز از جمله هنرمندان بزرگ و در عین حال گمنام است که نام و آثار گرانشگش مایه افتخار زادگاهش شهر تبریز می‌باشد.

این فرزندان خلف آذربایجان، در سینه پر مهر و عطوفت این خطه هنرپرور پرورش یافته و چنان در تاریخ هنر این مرز و بوم تأثیر برجای گذارده‌اند که هر یک تبدیل به شناسنامه‌ای برای زادگاهشان گردیده‌اند. پرواضح است که تعداد این چهره‌های درخشان خیلی بیشتر از اینهاست. این برهه از تاریخ، همت و پایمردی صاحب قلمان توانمند را طلب می‌کند که با پژوهش و نگارش شرح احوال و آثار گرانبقدر آنان که در رشته‌های مختلف هنری تلاش و مجاهدت کرده‌اند، این مشاهیر ناشناخته مانده به نسل کنونی و نسل‌های آینده شناسانده شوند و با معرفی آنان، عظمت و شایستگی خلق آذربایجان نیز در برابر دید همگان قرار گیرد.

گفتنی است که در تهیه اسناد و تصاویر مربوط به برادران ارژنگی، عزیزانی یاری و مساعدتم کرده‌اند. آقای مهندس مجتبی نخجوانی هنرمند تلاشگر و خوش ذوق تبریز زمینه آشنائی مؤلف را با خانم ناهید ارژنگی نوه زنده‌یاد میرمصور را فراهم آورده‌اند و این بانوی محترم و هنرمندزاده نیز با سعه صدر، مدارک و عکس‌هایی را از خانم هما ارژنگی فرزند روانشاد سید عباس رستم ارژنگی و دیگر اعضای این خاندان ارجمند تهیه و در اختیار نگارنده این سطور قرار دادند. همچنین جناب آقای دکتر رحیم چاوش اکبری استاد دانشگاه آزاد اسلامی تهران، دیوان رستم ارژنگی و تعدادی سند لطف فرمودند. آقای فراز یگیتا فرزند شاعره توانمند تبریز خانم فرانک فرید متخلص به "ایپک" نیز عکس‌هایی از طاهرزاده بهزاد را اهداء کردند که جا دارد از همه این عزیزان فرهیخته تشکر و سپاسگزاری نمایم.

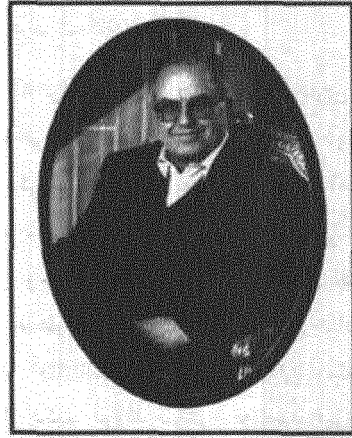

GÜNEYLİ MÜƏLLİFİN KİTABI QARABAĞ'DAN DANIŞIR

• ƏKRƏM RƏHİMLİ

Oxucularımıza "İrəvan Müsəlman Sakinli Şəhər Olmuşdur" və «Arazın Hər İki Sahilində Müsəlmanların Soyqırımı» kitablarının müəllifi kimi yaxşı tanış olan tarixçi alim Səməd Sərdariniyanın «Qarabağ tarixin gedişində» yeni kitabı işıq üzü görmüşdür. 550 səhifədən ibarət olan bu samballı əsər fars dilində Təbrizin» Nedaye-şəms» nəşriyyatı tərəfindən çap edilmişdir.

"Qarabağ Tarixin Gedişində" kitabı haqqında söhbət açmazdan əvvəl qısa da olsa, vətənpərvər tarixçi alim, Azərbaycan Universitetinin fəxri doktoru Səməd Sərdariniya haqqında oxucuları məlumatlandırmağı vacib sayırıq.

AA

Güney Azərbaycan'ın tanınmış tarixçi alimi Səməd Sərdariniya 1940-cı ildə Təbrizdə anadan olub. Orta və ali

məktəbi bu şəhərdə qurtarmış, bir müddət Tehran televiziyasında, sonra Təbriz radiosunda çalışmışdır. Hal-hazırda təqaüddədir. Səməd Sərdariniya «Varlıq» jurnalının bünövrəsini qoyanlardan biri və onun fəal yazarlarından biridir. «Varlıq» səhifələrində onun tariximizin müxtəlif məsələlərinə aid onlarca dəyərli elmi-publisistik məqaləsi çap olunmuşdur. Onun dövrü mətbuatda millətimizin və dilimizin varlığını dananlara verdiyi tutarlı elmi və əsaslandırılmış cavablar Arazın hər iki sahilində ictimaiyyətin diqqətini özünə cəlb etmişdir. Səməd Sərdariniyanın yaşı kamilliyə yaxınlaşdıqca, onun iş qabiliyyəti və qələminin itiliyi artır. Son 15 ildə onun çap etdirdiyi kitabların sayı və elmi dəyəri dediyimizi təsdiqləyir:

1 cildlik «Azərbaycanın məşhurları», «Azərbaycan dergi və qəzetlərinin tarixi», «Təbriz Tənbəki üsyanı illərində», «Əli Müsyö», «Molla Nəsrəddin» Təbrizdə», «Məşrutə inqilabının azərbaycanlı fəalları», «Azərbaycan teatrının tarixi», «Təbriz darülfünunu», «Bağır xan Salari-Milli», «Təbriz ilk şəhər olmuşdur», «Azərbaycan qabaqcıl mədəni cəmiyyətdə», «Mərkəzi-qeybi», «İrəvan müsəlman sakinli şəhər olmuşdur», «Arazın hər iki sahilində müsəlmanların soyqırımını» və s. və i.a.

89

Yuxarıda adlarını çəkdiyimiz kitablar Səməd Sərdariniyanın son 15-20 ildə oxuculara təqdim etdiyi kitabların tam siyahısı deyildir. Çalışqan və həmişə axtarışda olan alimin işiq üzü görmüş əsərlərində diqqəti çəkən mühüm cəhətlərdən biri onun Azərbaycan, xüsusilə Güney Azərbaycan tarixinin işlənilməmiş və aktual mövzularını elmi dövriyyəyə gətirməsidir. Bu cəhətdən «Qarabağ tarixin gedişində» kitabı dediklərimizə yaxşı bir nümunədir. Həm də nəzərə almaq lazımdır ki, qonşu İranda Qarabağ münaqişəsi ilə bağlı erməni müəlliflərinin) həm İranda, həm də xaricdə yaşayan) vaxtaşırı və yüksək tirajla çap olunan kitabları, dövrü mətbuat səhifələrindəki həqiqətdən uzaq yazıları ictimaiyyəti çaşdırır və Qarabağ reallıqları daşnakların mövqeyindən oxuculara təqdim olunur. S.Sərdariniyanın Qarabağ haqqında sərbəllik kitabı ermənilərin İrandakı təbliğatına zərbə olmaqdan əlavə, bu

torpağın tarixini təkzibolunmaz faktlar və dəlillərlə şərh etməsi ermənilərə və ermənipərəst müəlliflərə tutarlı cavabdır.

“Qarabağ Tarixin Gedişində» kitabı müqəddimə və 36 bölmədən ibarətdir. Müqəddimədə müəllif qeyd edir ki, bu mövzuda «Varlıq» dərgisində, İranda və xaricdə çıxan qəzetlərdə çap olunmuş məqalələrinin oxucular tərəfindən rəğbətlə qarşılınması onu bu mövzuda geniş və əhatəli əsər yazmağa sövq etmişdir. «Qarabağ haradır «?başlıqlı bölmədə müəllif oxucunu Qarabağın tarixi sərhədləri ilə tanış edir və Azərbaycan ərazisinin ayrılmaz hissəsi olan bu diyarın tarix boyu ölkənin siyasi-iqtisadi və mədəni həyatında tutduğu önəmli yeri açıqlayır. Qarabağ haqqında dəyərli əsərlər və məqalələr yazmış azərbaycanlı və xarici müəlliflər kitabda ehtiramla yad edilir və yeri gəldikcə, həmin müəlliflərin kitablarına və yazılarına müraciət olunur.

Bir sıra İran müəlliflərindən fərqli olaraq S.Sərdariniya öz kitabında «Qarabağ»ın geniş bir coğrafi anlayış olduğunu və Dağlıq Qarabağın bu məkanda yerləşdiyini ,tarixi və rəsmi sənədlərdə həmişə Qarabağın tərkib hissəsi kimi qəbul edildiyini yazır və bu haqda həqiqətə söykənən çoxlu misallar gətirir. Qarabağın bəşər sivilizasiyasının önəmli ocaqlardan biri olduğunu yazan müəllif onun qədim və orta əsr tarixinə ekskurs edir. Qarabağ islamdan əvvəl və sonrakı tarixi, bu dövrdəki pul sikkələri, rusların Qarabağa (Bərdəyə) ilk hücumları və bu hücumların acı nəticələri, Şəddadilər, Səlcuqilər, Atabəylər dövründə Qarabağın iqtisadi, siyasi və mədəni durumu və s. kitabda zəngin ədəbiyyat və məxəzlər əsasında şərh olunur. Qarabağın monqollar tərəfindən ələ keçirilməsi, Elxanilər ,Teymurilər, Qaraqoyunlular və Ağqoyunluların hakimiyyəti illərində Qarabağın Azərbaycan tarixində yeri və rolu qaynaqlar əsasında təhlil edilir və bu dövrdə Qarabağda yetişmiş elm, mədəniyyət xadimləri və sərkərdələrin tariximizin zینəti və iftixarı olduğu xüsusi vurğulanır.

9.

Kitabın ayrıca bir bölməsi (187-218-ci səhifələr) orta əsr tariximizin «qızıl dövrü «adlandırılan Səfəvilər dövrünə həsr edilmişdi. Bu bölmədə müəllif Səfəvilər zamanında,

xüsusən Şah İsmayıl Xətəinin hakimiyyətdə olduğu illərdə Azərbaycanın və vətənimizin tərkibində Qarabağın inkişafından, şah babamız Xətəinin Azərbaycanın dilbər guşələrindən olan Qarabağın və bu bölgəyə daxil olmuş yaşayış məntəqələrinin abadlığına göstərdiyi qayğıdan, elm, maarif və mədəniyyətin tərəqqisindən ürək dolusu danışır və Səfəvi dövlətini tək cə Azərbaycanın yox, həm də bütövlükdə Orta Şərq tarixinin böyük və parlaq hadisəsi kimi qiymətləndirir. S.Sərdariniya göstərir ki, məhz bu dövrdən başlayaraq yurdsuz-yuvasız ermənilərə böyük Səfəvi imperiyası ərazisində sığınacaq verilir və bu proses Nadir şah Əfşar, xanlıqlar zamanında da davam edir.

91 «İbrahimxəlil xan Cavanşir» adlanan bölmədə və sonrakı hissələrdə Qarabağ hökmdarı Pənah xanın, onun oğlu İbrahimxəlil xanın, dövrünün görkəmli dövlət xadimi və ədəbiyyatımızın məşhur nümayəndəsi Molla Pənah Vaqifin fəaliyyətindən, onların Qarabağda hakimiyyətdə olduqları zaman Şuşanın Qarabağın inzibati mərkəzi kimi mədəni-iqtisadi inkişafından, buradakı ədəbi mühitdən tarixi sənədlər əsasında söhbət açılır, xan qızı Xurşudbanu Natəvandan, Qasım bəy Zakirdən bəhs olunur, onların yaradıcılığından nümunələr verilir.

Kitabda Ağaməhəmməd şah Qacarın Qarabağa hücumu, Şuşanın tutulması, Qacar hakimiyyətinin hüdudlarının genişləndirilməsi və s. kimi məsələlər ayrıca bölmədə verilir. Sonrakı bölmələr İran-Rusiya müharibələrində rusların Azərbaycan torpaqlarını, o cümlədən Qarabağı öz pəncəsinə keçirmək niyyətindən və bu işdə ermənilərin xəyanət və satqınlığından, xüsusən rus çarı I Pyotrla erməni «elçiləri»nin Peterburqdakı görüşündən bəhs olunur. Müəllif haqlı olaraq yazır ki, «Azərbaycan torpaqlarında əvvəl sığınacaq almış ermənilər sonra ruslara göstərdikləri xəyanət və satqınlıqla dolu xidmətləri müqabilində yaşadıkları yerləri özəlləşdirmək və bu yerlərə sahib çıxmaq niyyətində olmuş və bu niyyət son nəticədə onları işğalçı qüvvə kimi tanıtdırılmışdır.»

«Qarabağ tarixin gedişində» kitabının müvafiq bölmələrində göstərilir ki, «Gülüstan (۱۸۱۳) «və

«Türkmənçay» (1828) bağlaşmalarından sonra Rusiyanın himayəsi ilə ermənilərin İrandan, Türkiyədən və başqa ölkələrdən köçüb imperiya əsarətinə düşmüş Azərbaycan torpaqlarında, məhsuldarlıq və strateji cəhətdən əlverişli olan Qarabağda, onun dağlıq hissəsində yerləşməsi XIX əsrin sonu-XX əsrin əvvəllərindən etibarən onların bu yerlərə sahib çıxmaq iştahasını artırmış və bu səbəbdən qanlı olaylar baş vermişdir. 1905 və 1918-20-ci illərdə türklərə qarşı soyqırım törətmiş erməni daşnakları bu günə qədər öz işğalçılıq niyyətlərindən» ,Böyük Ermənistan» yaratmaq xülyasından əl çəkməmişlər. Kitabın son bölmələrində Dağlıq Qarabağı ələ keçirib sonra bütövlükdə Qarabağı və Azərbaycanın digər ərazilərini işğal etmək arzusu ilə yaşayan ermənilərin alçaq niyyətləri ifşa edilir.

Zəngin mənbə və məxəzlər əsasında yazılmış kitabın sonunda ingilis dilində verilmiş xülasənin əsərin məzmunu barədə ingilisdilli oxucularda da müəyyən təsəvvür yaradacağı şübhəsizdir.

۹۲

Haqqında qısaca söhbət açdığımız «Qarabağ tarixin gedişində» kitabı farsdilli oxucuların Qarabağın tarixi, mədəniyyəti və etnoqrafiyası, eləcə də Azərbaycanın bu bölgəsində erməni işğalçılarının törətdikləri cinayətlərlə tanış olmaq baxımından önəmlidir. Onu da deyək ki, S.Sərdariniya Qarabağdakı olaylarla bağlı öz qələmindən çıxan yazıları çap etdirib geniş oxucu kütləsinə təqdim etməklə kifayətlənmir, həm də bu mövzuda digər yazıları farscaya çevirib nəşr etdirir. O ,Qarabağ zonası üzrə qəzet müxbiri işləmiş və öz qeydlərini «Qarabağ gündəliyi «adı altında çap etdirmiş Ziyəddin Sultanovun kitabını fars dilinə çevirib» Qarabağ müharibəsi» adı altında Təbrizdə çap etdirmiş və beləliklə, İran ictimaiyyətini Dağlıq Qarabağda baş verənlərin təfəsilatı ilə tanış etməkdə ,Qarabağ həqiqətlərinin olduğu kimi oxuculara çatdırılmasında əvəzsiz xidmət göstərmişdir.

Nəzərə almaq lazımdır ki, Pəhləvilərin hakimiyyətdə olduğu illərdə İranda ermənilərə geniş meydan verilmişdi və onların Azərbaycan torpaqlarında zaman-zaman törətdikləri qırğınlar, talanlar və işğalçılıq niyyətləri haqqında yazmaq

yasaq idi. Təəssüflə qeyd etməliyik ki, islam rejiminin hakimiyyətdə olduğu indiki vaxtda da Azərbaycan torpaqlarında erməni qatillərinin müsəlmanlara qarşı törətdikləri vəhşiliklər və cinayətlər İran İslam Respublikası mətbuatında ,informasiya vasitələrində, nəşr olunan kitablarda yetərinə işıqlandırılmır. Bu mövzu indiyədək İran tarixşünaslığında tədqiq və təhlilini gözləyən məsələlərdən idi. Bu sahədəki boşluğun qismən də olsa doldurulmasında tarixçi alim Səməd Sərdariniyanın işi və zəhməti təqdirəlayiqdir və biz Güneydəki digər vətənpərvər tədqiqatçı və alimlərin S.Sərdariniyadan örnək götürmələrini arzu edirik.

AĞIR İTKİ

Səməd Sərdariniya dünyasını dəyişdi¹

• Məsiğa Məhəmmədi

Azərbaycan elminə, o taylı-bu taylı millətimizə sağalmaz itki üz verib. Aprelin 10-da səhər görkəmli tarixçi və yazıçı doktor Səməd Sərdariniya Təbriz xəstəxanasında qan xərçəncindən dünyasını dəyişib. Bu üzdən dərin kəder hissi ilə mərhumun ailəsinə və qohumlarına, elmi və ədəbi ictimaiyyəfə, bütün xalqımıza başsağlığı veririk.

۹۴

Səməd Sərdariniya 1940-cı ildə Təbrizdə anadan olub. Orta təhsilini başa vurduqdan sonra əvvəlcə Təbriz universitetinin tarix, sonra isə Tehran universitetinin hüquq fakültəsini bitirib. Tehran televiziyasında, Təbriz radiosunda çalışıb .Onun yaradıcılığının çiçəklənməsində məşhur "Varlıq" dərgisindəki fəaliyyətinin mühüm rolu olub. Həmin dərginin ən fəal yazarlarından olan Səməd Sərdariniyanın məqalələri xalqımızın tarixini təhrif edənlərə, dilimizi dananlara elmi baxımdan əsaslandırılmış, tutarlı cavablar kimi səslənib.

Son on beş il ərzində Səməd Sərdariniya öz yaradıcılığında qeyri-adi məhsuldarlıq nümayiş etdirərək, bir-birinin ardınca dəyərli kitablar yazmışdı. Bu kitabların adlarına baxmaq

---

¹ Yazı <http://mesih.azeriblog.com> internət adresindən alınmışdır.

belə, onların milli tariximiz və gələcəyimiz üçün əhəmiyyətini təsəvvür etməyə imkan yaradır:

"Azərbaycan Məşrutə dönəmində", "Azərbaycanın məşhurları" (2 cilddə), "İrəvan müsəlmanların yaşadığı vilayət olmuşdur", "Təbriz – birincilər şəhəri", "Təbriz – İranda çap sənətinin beşiyi", "Arazın hər iki tayında müsəlmanların soyqırımı", "Molla Nəsrəddin Təbrizdə", "Məşrutə dönəmində Azərbaycan qəzetləri", «Təbriz Tənbəki üsyanı illərində», «Əli Müsyo», «Azərbaycan teatrının tarixi», «Bağır xan Salari-Milli», "Qarabağ müharibəsi", "Qarabağ tarixin gedişində", "İstiqlal qəhrəmanı Siqqətülislam" və s.

۹۵

Səməd Sərdariniya Güney (İran) Azərbaycanda tariximizə yeni baxış təqdim edən, onu təhriflərdən, qərəzlərdən təmizləyib elmi təməl üzərində qurmağa çalışan tarixçilər nəslinin görkəmli nümayəndəsi idi. Araşdırmalarında daim

Azərbaycanı bütöv, vahid götürürdü. Buna görə onun əsərləri Quzeydə də diqqətlə izlənilir və layiqincə qiymətləndirilirdi. 2002-ci ildə o, Bakıdakı Azərbaycan Universitetinin "Fəxri doktoru" adına layiq görülmüşdü. 2006-cı ildə alimin ""Arazın hər iki tayında müsəlmanların soyqırımı" adlı dəyərli əsəri AMEA Şərqsünaslıq İnstitutu Elmi Şurasının qərarı ilə "Elm" nəşriyyatı tərəfindən (farscadan tərcümə edən Atilla Maralanlı, elmi redaktoru Əkrəm Rəhimli) nəşr edilmiş və böyük maraqla qarşılanmışdı .

Görkəmli alim Səməd Sərdariniyanı cismən itirsək də, gərgin axtarışlarının məhsulu olan əsərləri, kitablarında əksini tapmış düşüncələri bizimlədir. Bu əsərlər və düşüncələr bundan sonra da xalqımızın haqq işinə xidmət göstərəcək, onların müəllifi daim milli mübarizlərin sıralarında olcaqdır.

Allah rəhmət eləsin, qəbri nurla dolsun!

تورک دونیاسینین ان مشهور یازیجیسی

چنگیز آیماتوو وفات انتدی

قبرقیز تورکلریندن دونیاجا مشهور یازیجی ورومانجی چنگیز آیماتوو 22 خرداد 1387 ده 79 یاشیندا آلمانلین نورنبرگ شهرینده کی خسته خانادابویرک خسته لیگندن وفات انتدی.

اونون جنازه سی دولت طرفیندن قبرقیزستانا گتیریله رک بوووک بیر مراسیمله بیشکک مزارلیغیندا دفن اندیلدی. بومناسبتله قبرقیزستاندا اوچ گون عمومی ماتم اعلان اندیلدی و

بیر چوخ دولت باشقانلاری او جمله دن آنر بایجان و روسیه جمهور باشقانلاری قبرقیزستان جمهور باشقانینا باش ساغلیغی تلگرافلاری گوندر دیلر. چنگیز آیماتوو رومانلارینی روسجا یازدیغی حالده آنا دیلی و استانبول تورکجه سینی یاخشی بیلیردی و رومانلاریندا خصوصیله ((مانقورت-سائقین*)) و ((گون وار عصره بدل)) رومانلاریندا آنا دیلینه و ائلینه خورباخان کیمسه لری تنقید آتشینه تونور و هویتلی عزیز توتماغا چالیشیردی .

اونون اثرلاری بیر چوخ دیلره او جمله دن فارسجا یا و تورکجه به ترجمه اندیلیمیش و یازاری نویل مکافاتینا (جایزه) نامزد گوستریلمیشدیر .

چنگیز آیماتوو بوایل باکی دا ایکن آتاتورک کولتور مرکزینده اونون شرفینه ونر یلن بیر قوناقلیقدا اونولا تانیش اولدوم و بیر ساعات قدر بر ابر ایدیگ .

اولوتانری دان او مرحوما رحمت دیله پرک عاتله سینه و قبرقیز ملتینه باش ساغلیغی ونرلام .

*-اوزونه باد

وار ایق توپلوسو طرفیندن

پرفسور دوکتور جواد هنیث

وارلیق

مجله فرهنگی، ادبی، هنری به زبانهای ترکی و فارسی

صاحب امتیاز و مدیر مسئول: دکتر جواد هیئت

دبیر: محمدرضا هیئت

شماره امتیاز: ۸۵۳۸

چاپ سارنگ: خ. وصال، شماره ۲۷، تلفن: ۶۶۴۸۰۷۷۰

آدرس اول

تهران، فلسطین شمالی، شماره ۱۵۱، کد پستی ۱۴۱۶۹۴۳۱۹

آدرس دوم

تهران، شهرک قدس، فاز ۲، خیابان هرمزان، برج ۹، طبقه ۳

تلفن: ۰۲۱-۶۶۴۶۶۳۶۶

Varlıq-Quarterly Journal in Turkish and Persian

Chief Editor: Prof. Dr. Javad HEYAT

Editor: M. Rıza HEYET

Address 1: 151 Felestin Ave., Tehran, Iran

Address 2: 3rd fl., Tower 9, Hormozan Ave., Phase 2, Shahrake Gharb

Tel: +98-21-66466366

ISSN 1023-7186

E-mail:

mrheyet@yahoo.com

قیمت: ۱۲۰۰ تومان